

KUBBEALTI

AKADEMİ

MECMÛASI

Sâmiha AYVERDİ
Beynun AKYAVAŞ
Kemâl Y. AREN
Râsim CİNİSLİ
Çiçek DERMAN
Nâzik ERİK
Hicran GÖZE
Şeyma T. GÜNGÖR
Kâzım HACIMEYLİÇ
Fahrettin OLGUNER
Zeynep ULUANT
Muhterem YÜCEYILMAZ
KUBBEALTI

YIL: 30

OCAK 2001

SAYI: 1

KUBBEALTI

AKADEMİ

MECMUASI

YIL: 30 OCAK 2001 SAYI: 1

KUBBEALTI AKADEMİ MECMUASI

– Üç ayda bir çıkar.–

**Kubbealtı Akademisi
Kültür ve San'at Vakfı
Kubbealtı İktisâdî İşletmesi a.
Sâhibi**

Sinan ULUANT

Yazı İşleri Müdürü
Kemâl Y. AREN

Yayın Danışmanları:
*Prof. Dr. Mustafa Fayda
Prof. Dr. Mustafa Tahralı
Prof. Dr. Sema Uğurcan
Prof. Dr. Kâzım Yetiş
Dr. İbrahim Aydın Yüksel*

Haberleşme Adresi
*Peykhâne Sok. No. 3
34400 Çemberlitaş-İstanbul
Tel: (0 212) 516 23 56
Tel: (0212) 516 63 87
Fax: (0212) 638 02 72*

Elektronik Posta
*info@kubbealti.org.tr
info@kubbealti.com.tr
www.kubbealti.org.tr
www.kubbealti.com.tr*

Posta Çeki No.
337056

Yurtiçi Abone
Yıllık: 10.000.000.- TL.

Kurum Abonesi
Yıllık: 12.500.000.- TL. (KDV dâhil)

Yurtdışı Abone
(Posta ücreti dâhil)
45 DM
25 \$

Temsilcilerimiz

Türkiye Diyanet Vakfı
Ankara Yayınevi
Necatibey Cad. Ankara İş Hanı
Nu. 8 /32-33
Sıhhiye - ANKARA

Bilge Kitapevi
Atatürk Cad. Osmanlı İş Hanı
Nu. 105
BURSA

Beyoğlu Kitapçılık Ltd. Şti.
Sofyalı Sok. Nu. 32 /4
Tünel – İSTANBUL

Bulak Bilgi Hizm. Neşr. ve Tic. A.Ş
Konur Sok. Nu. 27/6
Kızılay – ANKARA

Akademi Kitapevi
Kâzım Dirik Mah.
159. Sok. 6/A
Bornova – İZMİR

Basıldığı Yer:
Özal Matbaası
Tel: (0 212) 565 25 99
Topkapı – İstanbul

*Mecmûamızdaki yazılar
kaynak gösterilerek iktibas
edilebilir.*

KUBBEALTI AKADEMİ MECMUASI

– Üç ayda bir çıkar.–

**Kubbealtı Akademisi
Kültür ve San'at Vakfı
Kubbealtı İktisâdî İşletmesi a.
Sâhibi**

Sinan ULUANT

Yazı İşleri Müdürü
Kemâl Y. AREN

Yayın Danışmanları:
Prof. Dr. Mustafa Fayda
Prof. Dr. Mustafa Tahralı
Prof. Dr. Sema Uğurcan
Prof. Dr. Kâzım Yetiş
Dr. İbrahim Aydın Yüksel

Haberleşme Adresi
Peykhâne Sok. No. 3
34400 Çemberlitaş-İstanbul
Tel: (0 212) 516 23 56
Tel: (0212) 516 63 87
Fax: (0212) 638 02 72

Elektronik Posta
info@kubbealti.org.tr
info@kubbealti.com.tr
www.kubbealti.org.tr
www.kubbealti.com.tr

Posta Çeki No.
337056

Yurtiçi Abone
Yıllık: 10.000.000.- TL.

Kurum Abonesi
Yıllık: 12.500.000.- TL. (KDV dâhil)

Yurtdışı Abone
(Posta ücreti dâhil)
45 DM
25 \$

Temsilcilerimiz

Türkiye Diyanet Vakfı
Ankara Yayınevi
Necatibey Cad. Ankara İş Hanı
Nu. 8 /32-33
Sıhhiye - ANKARA

Bilge Kitapevi
Atatürk Cad. Osmanlı İş Hanı
Nu. 105
BURSA

Beyoğlu Kitapçılık Ltd. Şti.
Sofyalı Sok. Nu. 32 /4
Tünel – İSTANBUL

Bulak Bilgi Hizm. Neşr. ve Tic. A.Ş
Konur Sok. Nu. 27/6
Kızılay – ANKARA

Akademi Kitapevi
Kâzım Dirik Mah.
159. Sok. 6/A
Bornova – İZMİR

Basıldığı Yer:
Özal Matbaası
Tel: (0 212) 565 25 99
Topkapı – İstanbul

*Mecmûamızdaki yazılar
kaynak gösterilerek iktibas
edilebilir.*

İÇİNDEKİLER

Değerli Kubbealtı Dostları	KUBBEALTI	5
Mülâkat	Sâmiha AYVERDİ	6
Sosyoloğa Çağrı	Nâzik ERİK	9
Ali Fuad Başgil'i Anma	Râsim CİNİSLİ	12
Divanyolu - Harbiye	Prof. Dr. Beynun AKYAVAŞ	18
Rikkat Kunt Hoca Hanım	Doç.Dr. Çiçek DERMAN	21
İstanbul Hikâyelerinden <i>Tıfli Efendi</i> 'de Bir Helva Sohbeti	Dr. Şeyma T. GÜNGÖR	30
Uluğ Beğ Devri	Prof.Dr. Fahrettin OLGUNER	40
Güvercin Alfabetesi	Muhterem YÜCEYILMAZ	46
Tarihimizde Vakıf Yapan Hanımlar	Hicran GÖZE	49
Semiha Cemâl	Zeynep ULUANT	57
Bosna'daki Gâzi Hüsrev Bey	Dr.Kâzım HACIMEYLİÇ	61
Gördüklerim-Okuduklarım- Düşündüklerim	Kemâl Yurdakul AREN	66

Değerli Abonelerimiz,

Sizlerin desteğiyle 29 yılı geride bırakan mecmûamız; her zaman olduğu gibi, aboneliğinizi yenilemenize ve etrafınıza tavsiye ederek yeni aboneler bulma hususundaki gayretlerinize güvenmektedir.

2001 yılı abone şartları aşağıdadır:

10.000.000 TL.	YURTIÇİ YILLIK ABONE BEDELİ (KDV dahil)
12.500.000 TL.	KURUM ABONESİ – YILLIK (KDV dahil)
45 DM.	YURTDIŞI YILLIK ABONE BEDELİ (Posta ücreti dahil)
25 \$	YURTDIŞI YILLIK ABONE BEDELİ (Posta ücreti dahil)

Saygılarımızla,
KUBBEALTI AKADEMİSİ
KÜLTÜR ve SAN'AT VAKFI

NOT: Değişen adreslerinizi lütfen bildiriniz.

Kubbealtı Akademi Mecmûası, 4.10.1976'da Milli Eğitim Bakanlığı tarafından alınan karar mucibince 8.11.1976 tarihli Tebliğler Dergisi'nde, 660-10290 sayı ve 11664 genelge numarası ile tavsiye edilmiştir.

DEĞERLİ KUBBEALTI DOSTLARI

Elinizdeki bu sayımızla 30. yılımızı idrâk etmiş bulunuyoruz. İlk sayılarımızda mecmûamızı yazıları ile değerlendiren pek çok muhterem zevat artık aramızda yoklar. Hepsi Hakk'ın vâsi rahmetine kavuştular. İnsanlar geçici, müesseseler kalıcıdır. Bunu iyi bilen atalarımız, vakıf müessesesini başka hiç bir milletin yapamadığı kadar yaygınlaştırarak kurdukları hayır kurumlarının yüzyıllarca yaşamasını sağlamışlardır.

İşte bu inanç ve imânla yayın hayatına başlayan mecmûamız sizlerin sâdık ve devamlı desteğiyle bu günlere kadar prensip ve inançlarından hiç ayrılmadan gelmiştir.

Her sayısında olduğu gibi bu 30. yılın ilk sayısı da edebî, felsefî ve ilmî yazılardan meydana gelen bir muhtevâyâ sahiptir. Ayrıca Ken'an Rifâî'nin Sohbetler ve Şerhli Mesnevî-i Şerif'i, Sâmîha Ayverdi'nin Bir Dünyâdan Bir Dünyâyâ adlı kitapları ile, Arif Aşçı'nın Ali Fuad Başgil Bibliyografyası ile, Muhiddin Serin'in hazırladığı, Şevki Efendi ve Halim Efendi Meşk Murakka'ları da 30. yıl münâsebetiyle neşredilmiştir.

Bu vesile ile yayın hayatımız boyunca bize yazı göndermek lûtfunda bulunan muhterem zevattan ebediyete intikâl edenlere Cenâb-ı Hak'dan rahmet dileriz. Hayatta olanlara şükranlarımızı sunar ve yeni yazılarını beklediğimizi arz ederiz. Saygılarımızla.

KUBBEALTI

MÜLÂKAT

07 Kasım 1946

Doktor Mehmet Edip Tarbin
Mehmet Güncü – Tıp Talebesi
Tevfik Uzman – Tıp Talebesi
Ali Nâdir Uğur – Tıp Talebesi

Mehmet Edip: Memleket irfânında, mevkii olan yüksek şahsiyetleri arayan bir zümre var. Dört tânesi de karşınızda. Fakat her aradığınızı kolayca bulduğumuz halde sizi bulmakta cidden müşkülâta uğradık. Çünkü bir köşeye saklanmış ve meydanı üçüncü beşinci derecede muharrirlere bırakmışsınız.

Sâmiha Ayverdi : Ne yapalım; herkesin bir vazîfe ile mükellef olduğu bu dünyâda biz de bu sûretle vazîfelenmişiz. Bir kimsenin kendinde mevzû olan fikir ve his kadrosu dışına çıkıp o vechile hareket etmesi sun'iliği mücîp olmaz mı?

Mehmet Edip : - Fakat siz pek ulvî, pek yüksek bir sınıfa hitap ediyorsunuz. Şâir olmak kadar şiirden anlamak da bir bahtiyarlık eseridir. Siz fikirlerinizi şiirle yoğurarak en yüksek tabakaya söylüyorsunuz. Nerede o bahtiyarlar ki, bunu lâıyk-ı vechile anlayabilsinler. Evet, az çok anlayanlar da var. Fakat bu, cemiyet için yetmez. Biz sizden didaktik makâleler, açık, vâzıh doktrinler istiyoruz. Ne isminiz bir mecmûada duyulur, ne bir röportajcı kapınıza gelir; bu böyle olur mu? Gençlik mânâyâ susamıştır. Kadınlık çöküntü hâlinindedir. Bu harâbeyi düzeltmek için de en büyük kadının harekete geçmesi lâzımdır.

Sâmiha Ayverdi: Kadınlık çöküntü hâlinde de erkek öyle değil mi? Bu ikisini birbirinden ayırmak muhal ender muhaldir. Esâsen dünya bir ahlâk buhranı, bir mânevî fesat geçiriyor. Bakalım sonu ne olacak?

Mehmet Edip: Tuhaf... Büyük insanların kimi nebî-sıfat oluyor, kimi de velî-sıfat.. Velî-sıfat olanlar işte sizin gibi çekilip susuyorlar.

Sâmiha Ayverdi: - İki hadîs-i şerif vardır ki, birbirini nakzeder zannedilir. Resûlullah Efendimiz buyuruyorlar ki: **“Allah'ı bilen lisânı uzar”** Yine bir başka hadîste: **“Allah'ı bilen lisânı kısar”**. O, velîlik yolu almış kimselere mahsus bir sıfat ama, bu tedâî dolayısıyla size Allah'ı bilip de irşâda memur olanların, sözü yine Allah'ın emriyle söylediklerine ve yine Allah'ı bilip de O'nun azameti karşısında hayrete dalanların söyleyecek bir kelâm bulamadıklarına işâret etmek isterim. Esâsen

dünyânın bütün bu gün günden kötöleyen mânevî fesâdı hep maddemize lüzûmundan fazla kıymet verip mânâmızı ihmal edişimizden doğmaktadır. Eğer bir insan, kâinatta Hakk'ı bir edecek nazarı kesbedebilirse ona etrâfına iyilik etmekten başka ne iş kalır? Kul, yâni mahlûk ortada bir sebepten ibârettir. Kul perdesini sıyıırırsanız muâmelenizin Allah'la olmuş olduğunu görürsünüz. Ve o zaman da tabiatıyla bile eğrilik yapmaya gücünüz, tâkatiniz kalmaz.

Mehmet Edip: - Efendim, son zamanlarda "Büyük Doğu"da tefrika edilmekte olan Mesih Paşa İmamı isimli romanınızın kesilmesinin hakiki sebebi nedir?

Sâmiha Ayverdi: - Bu sebep bir şifâhî mukâvelenin yerine getirilmemesidir. Biz sekiz eseri hakk-ı telif almadan verdik. Fakat son zamanlarda buna âilem îtiraz etti. Ben de işin maddî kısmı ile alâkadar olmayıp uzaktan seyretmeye söz verdim.

Mehmet Edip: - Afedersiniz, beni tecessüsle itham etmeyin, suallerimi mâzur görün. Efkâr-ı umûmiye Necip Fazıl Bey'in bu hareketini hazmedemediği için doğruyu sizden öğrenmek istiyoruz. Ne gibi bir sözde durmamazlık vardır?

Sâmiha Ayverdi: Necip Fazıl Bey müteaddit defalar buraya gelip, benden bu eseri, mecmûası için istedi. Pek taraftar olmamakla berâber, o kadar ısrar etti ki, vermeye râzı oldum. Kardeşimin de yanında bulunduğu bir sırada bana dönerek: "Büyük Doğu bu eser için size tefrika başına ne versin?" dedi. Ben de, "İşin maddî cihetine karışmıyorum, kardeşimle konuşunuz" dedim. Bunun üzerine de on beş-yirmi liraya mutâbık kaldılar. İşte bu vâdini yerine getirmede.

Mehmet Edip: - Hiç mi borcunu ödemedi?

Sâmiha Ayverdi: Hiç. Fakat şuna emin olunuz ki, o zâtın bu hareketi şahsıma müteveccih olan mânevî zararları bakımından değil, "Allah" diyen bir adama yakıştıramadığımdan dolayı beni müteessir ediyor; "Allah" demenin esâsı doğru olmaktadır.

Gerek âilemin gerekse efkâr-ı umûmiyenin ısrarlarına rağmen bir tekzip olsun yazıp meseleyi umûma karşı doğrulayamadım. Sanki kabahatli benmişim gibi. Müslümanlık nâmına utanıyorum. Üzüntüm onun hesâbınadır.

Mehmet Edip: Halbuki ne kadar iddialı bir adamdır. İslâmî dünyâyâ ne büyük vaatler, beşâretler haber verir durur.

Sâmiha Ayverdi: Esâsen beni de üzen bunlar; kavilde bol vaat ve beşâret, fiilde sıfır.. Bununla berâber kendisini şahsen tanımayanlar üzerinde mecmûasının neşriyâtı ile fâideli bir adamdır. Cemiyetin bu yolda neşriyâta şiddetle ihtiyacı vardır. Allah onu da cümlemizi de ıslâh etsin.

Mehmet Edip: Hakikaten cemiyetin irşad ve ikâza çok büyük bir ihtiyacı var. Biz bunu gençlik âleminde yakînen görüyor ve tâkip ediyoruz. Gençlik, meczup, dağınık, gâyesiz, imânsız, hülâsa perişandır. Din ise softaların elinde din olmaktan çıkıp taassup çemberine sıkışmıştır. İşte bu arada sizin gibi selâhiyetli bir insan çıkıp fikirlerini şiir

peçesi ile örterek değil de açıkça söylemelidir diyoruz. Ne tuhaf; insanlara bir moda istediğini yaptırabiliyor da, dünyâ çapında bir sosyolog söz geçiremiyor. Söyleyiniz efendim, bağırınız!.. Bu memleket irfânı, sizden büyük bir feyz bulmuştur. Hiç değilse bize izin verin de, sizi cümle âleme biz tanıtalım.

SOSYOLOĞA ÇAĞRI

Nâzik ERİK

Seyahati sever misiniz?.. Oldum olası ben pek zevk alırım. Şehirden şehire, bir hafta sonu gidiş-geliş bile yedi günün yorgunluğunu alıverir, dinçleşirim, rahatlarım... İçinde yaşadığım şehrin, şuuraltına atılan baskısı oralarda kalır... Gittiğim şehrin yabancı şahıslarının bakışlarını bile üstlenmem.

Yaz tatilleri -hani moda ya da ihtiyaç hâline gelen yazlığa gitme bile- aşağı yukarı aynı havayı verir oldu. Konu-komşuluk bir yana, artık mevsimlik kiracılar da yazlıkları doldurmakta. O yüzden oralarda da kimse kimseye aldırıyor... Böylece de yazlığa tatile gidenler için de bir nevi rahatlık işte.

Parası olanların dış ülke seyahatlerini bu yüzden yadırgamıyorum. Bu fırsattan, imkânları elvermişse bu rahatlıktan neden kendini mahrum etsin. Amma velâkin fakir fukaranın el emeği, göz nuru o paracıkları kazanmak için harcadıkları emeklerine, verdikleri vergilerin biraz da boşa gitmiş olmasına yanıyorum... Hani borçlu milletiz ya!

Sınırdışı ülke komşu vilâyetten elbette daha yabancı. Gidilen o ülkenin problemleri, insancıkları, insanların hatâ ve sevapları, ahlâki, vicdanî yapıları oralara gezmek için gidenleri hiç mi hiç ilgilendirmiyor... O çevresindeki güzelliklere, iyilikler hattâ çirkinliklere hep eğlenerek bakıyor... Çünkü gâyesi her hâlûkârda eğlenmek, dinlenmektir. Memleketi ve memleketliyi toprağın sahibi düşünsün deniyorsa da bu husustaki düşünce herkesçe pek ayrı olmuyor. O ülkede görülen bir üstünlük bir yenilik, bir güzellik karşısında (keşke benim memleketim de..) diyiveriyor insan.. “Nereden biliyorsun?” demeyin, başıma geldi de...

Seneler, seneler evveldi (Tours)’lu aziz dostum M.m.Marie ile Paris’te buluşmuştu. “*Târihi seversin*” dedi “*..nereleri gördün?*” söyledim. “*Eski sokağı gördün mü?*” dedi “*evet*” dedim. Karşılıklı dörder katlı evlerin sıralandığı eski, bir faytonun rahatça geçebileceği genişlikte şöyle yüz metre uzunluğunda bir sokaktı. XIV. yy.’dan kalmıştı. Aynen muhâfazasına çalışan Fransızlar bu sokakları ile pek övünüyorlardı...

- “*Sein’in yan sokağındaki eski kiliseyi gördün mü?*” dedi

- “Hayır” dedim.

- “Gör...” dedi. Galiba Romen dedikleri mimarın örneklerinden idi.

Nazlı-kıymetli bir emânetle beraberdik. Elimiz boş.. Paris’i duyanların inanmadığı, yaşlıların bizlere “Destûr demeden üstünden atlamayın, çarpılırsınız!” dedikleri, köpek ve insan izlerini atlaya atlaya yürüyor, Paris’i geziyorduk. Tenha, nispeten dar bir arka sokağa girdik... Uzun bir duvar ortasında bir mermer yalak! “Bu ne?” dedi. Yalağın içinde sızıp kalmış (glochard) sokak serserisini gösteriyordu... Belki de ömründe ilk gördüğü sızmış ayyaştı. Yürüdük...

Târihi kilise, Sein Nehri ile Saint Michele Bulvarı’nın arasındaki sokaktaydı! O zaman onun mimârî özelliklerine bakmak aklıma gelmemişti. Orta boy, yüksekçe bir bina idi. İçî sâde, şehirdeki diğer kiliselere benzemeyen bir sâdelikte, boyasız, resimsiz bir yapıydı. (Konstantin) isminin dîni çevrelerdeki yerinin orada farkına vardım. Ve Bizans ikonaları da orada idiler.. Çıktık!...

Binanın yanbaşı genişçe bir arsaydı. Onun yanında yine büyükçe bir binâ vardı. Bakındığımızı görerek yanımıza yaklaşan genç:

- “Pederi mi arıyorsunuz?” dedi.

Hayır, kimseyi aramıyorduk... Yabancıydık... Geçiyorduk!..

- “Yazık”, dedi, “..görülebilseydiniz, dışarı çıkmış..” Anlattı.. Bina bir lojmandı. Amerikalı bir rahip oturuyordu. Kilisenin rahibi! Sâdece o kilisedeki vazifesi ile iktifâ etmiyordu. Kendini Paris’in serserilerine adamıştı. Onları kurtarmayı bu kaybolmuş insanları toplama îade etmeyi kendine iş edinmişti. Yolun karşı tarafı yüksekçe bir tepeydi. “İşte bakın” dedi delikanlı “..işte merkez orasıdır. Üniversiteli arkadaşlarımızla orada toplanırız. Saat dörtten sonra gelerseniz onları bulursunuz..”

Kıymetli emânetim tatlı tatlı susuyor hiç bir şey sormuyordu. O da benim gibi akışa tâbî olmuş gibiydi. Gün solarken merdivenleri tırmanıyorduk.

Merkez küçücük bir kulübeydi... Masası, sandalyesi, telefonu ile belli bir irtibat bürosuydu. Masanın başında oturan orta boylu, şık, zarif delikanlı kendisini tanıttı. Üniversite talebesiydi. Felsefe bölümünde, üçüncü sınıfta okuyordu. Biz de kendimizi tanıttık. Gündüzkü teşâdüften bahsettik.

- “Evet” dedi “Peder aslı başkanımızdır”.

Tam o sırada içeri giren uzun-ince, gerçekten zarif genç kızı tanıttı: “Başkan yardımcımız. Matematik bölümü son sınıf talebesidir” diye takdim etti. Sonradan başka gelenler de oldu. Delikanlı anlattı: Gece-gündüz sokakları, istasyonları, hastahâneleri geziyorlar bir bakıma şehrin sokaklarını, metrolarını, mezbelelerini tarıyorlardı... Buldukları yaşlıları, ayyaşları buraya getiriyorlardı.

Bu küçük kulübenin biraz ilerisinde uzun bir salon görüntüyordu. “Toplantılarımızı orada yaparız” diyordu delikanlı, “güzel günlerimizi orada kutlarız. Müşterek kararlarımızı orada alırız. İş bölümümüzü de orada yaparız.. Ümitsiz bir zavallıyı görenler bize haber verirler. Gideriz. Gerekliyorsa, hemen hastaneye yatırır, iyileşinceye kadar sahiplenir; tâkip ederiz. Sonra buraya getirir, dilimizin döndüğünce yardıma, uyandırmaya çalışırız. Küçük soframızda sıcak çorbamızı onunla paylaşıyoruz. Bilhassa noel gecelerinde işimiz daha çok olur. Sokaklardan topladıklarımızla beraber burada arkadaşlarımızla sıcak çorbamızı içip ilâhilerimizi söyleriz. O’nda beraberliğin, birlikteliğin hislerini uyandırmaya, yalnızlığını, terkedilmişliğini, kimsesizliğini unutturmaya çalışırız. O’nda noel ilâhilerini dinlerken çocukluğunun sıcak ve mâsum hâtıralarının izlerini canlandırmaya gayret ederiz. Hastamız kendine gelmeye başlayınca onu Peder’e teslim ederiz. Peder ona gerçek yolu gösterir ve evvelâ kiliseye sonra da topluma kazandırır. Bilhassa toplum bir insan kazanır”.

Aradan yıllar, yıllar geçti... O zamanki o tatlı çocuk, dostum, şimdi hayırlar kapısını tıklatan bir genç adam... O günü, o kiliseyi, o kilise adamını, o tepeyi ve tepeyi mekân tutan üniversitelileri hatırlıyor mu, bilmem ama ben sık sık düşünüyorum. Başlık olarak yazıya “sosyologlara çağrı” değişimin sebebi de bu.

İlim yolunda şu veya bu ekole mensup olmak, sosyoloji ilminin şu veya bu problemlerine, şu veya bu ilim adamının ortaya attığı soruları cevaplandırmanın bilim olup olmadığını bilmiyorum. Aklım ermiyor. Ben ilim adamı değilim ama bu topluluğun çocuğuyum. İstiyorum ki, ilim sahipleri bilgilerini benim toprağımın dertlerine devâ bulmak için harcasınlar, çabalasınlar...

Ben isterdim ki, benim sosyoloji tahsil etmiş akli erenlerim evvelâ bu toprağın problemlerini gözlesinler, değerlerini bulsunlar, bilsinler, bildirsinler... ve ben beklerim ki benim sosyologlarım benim toprağımın insanını, benim toprağıma yakışan, yaraşan, yarayan insanını târif etsin ve de onu yetiştirmenin yollarını arasınlar...

Ben isterdim ki, benim sosyologlarım, eğitimcilerim **toplumun insanını** yetiştirecek yolları arasın bulsun ve gösterebilirler. Ve bu toprağın üstünde yaşayan benim insanım olsun...

Ve benim insanım, gencim, yaşlım, okumuşum-okumamışım, herşeyden evvel “insan” yetiştirmeyi sâdece bu toprağa, bu toprağın insanını yetiştirmeyi tek gâye, tek hedef, tek iş edinsin...

Bu milletin parasıyla, bu milletin okullarında okumuş, yükselmiş, mevkî, mertebe, makâm edinmiş olan bu milletin tahsillileri. O elin genci, üniversitelisi, zevk-eğlence diyarının çocukları gibi diye bilinen o ülkenin çocukları, üniversitelileri topraklarına insan iâde etmek gayretindeler. Okumuşlar, eğitimciler, sosyologlar sizler neredesiniz?...

**KUBBEALTI AKADEMİSİ KÜLTÜR VE SAN'AT VAKFI'NIN
30.YILI VE ORD. PROF. DR. ALİ FUAD BAŞGİL'İ ANMA
TOPLANTISI'NDAKİ KONUŞMA**

Râsim CİNİSLİ

Ali Fuad Başgil Hoca'nın son öğrencilerinden biriyim. 1959-1960 ders yılının ilk günlerinden bir gündü. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin büyük anfisi olağanüstü hareketlilik kazandı. Koca anfi bir anda tıklım tıklım doldu, "*Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil, derse gelecekmış*" dediler.. Merdiven başlarında bile ayakta duracak yer kalmamıştı. Üst sınıflardaki öğrenciler; başka fakültelerden gelenler, hattâ dışarıdan katılan yaşlı-başlı misafir dinleyiciler, kıpır kıpır bir heyecanla bekleyiyorduk. Uzun ve büyük kürsünün arkasındaki kanatlı kapı açıldı, önde orta boylu, tıknaz, pembe yüzlü, beyaz saçlı, şık giyimli zât-ı muhterem ağır, emin adımlarla mikrofona yaklaştı.. Arkasındaki refâkatçi heyet, profesörler, doçentler, baş asistan ve asistanlar kıdem sırasına göre yerlerini aldılar. Yeni asistanlar ön sıralarda öğrencilerin arasına oturdular. Çıt yoktu... Manzara muhteşemdi...

Ali Fuad Hoca salonu selâmladı; "**ARKADAŞLAR**" diye söze başladı. Kelimeler ağzından su gibi akıyordu. Etkileyici ve güzel cümlelerle konuşuyordu; sözler dikkatle seçilerek yerlerine oturtulmuş gibiydi. Kaliteli üslûbu, ciddî kimliği, başkalarıyla kıyas kabul etmez bir üstünlük sağlıyordu.

O konuştuğça sanki dünyamız genişliyordu. Liseli öğrenciler olmaktan kurtulmuş, kırk yıllık hukukçular gibi kıymet kazanmıştık. Üniversiteyi, üniversiteli olmanın ne demek olduğunu o gün anlamıştım.

Ali Fuad Başgil gibi bir âlim, bizi "**ARKADAŞ**" olarak kabul ediyor, bizi önem-sediğini hissettiriyordu...

İlk dersinde "Hukukun Ana Meseleleri", üzerinde konuştu; hukukun kaynaklarını gösterdi, insan ve toplum hayatı için hukukun lüzumunu anlattı.

Zâlimlerin bile bir gün hukuka muhtaç olacağını vurguladı. "Adalet"i, beşeriyete sunulmuş ilâhi bir nimet olarak yorumladı.

Genel hukuk konuları, birkaç ders sürdü. Hoca, Mimar Sinan gibi, temeli sağlam atıyordu. Zaman zaman “Yusuf Has Hâcîp”, “J.J.Ruso”, “Monteskiyo” gibi ünlü düşünürlerin görüşlerini konu içinde değerlendirirken; çoğunlukla asistanlarına, bâzen de öğrencilerinden birine dönerek “*Ruso böyle diyor ama, sizin bu husustaki içtihatınız nedir?..*” gibi sorularla hem dersleri renklendiriyor, hem de öğrencilerine “siz de Ruso gibi, İbni Sina gibi düşünen kafalarsınız, kendinize güvenin, çalışın, muhâkemenizi çalıştırın..” mesajlarını veriyordu. Mesajları da yerini buluyordu.

Ders sonrası öğrenciler arasında müzâkereler, münâkaşalar devam ediyor; heves ve şevk artıyordu. Bir sonraki derse hazırlıklı gelmek için kütüphânelerde literatür karıştıranların sayısı çoğalıyordu.

Geleceğin ilim adamları, hâkimleri, avukatları, yöneticileri kendi öz güvenlerini kazanıyordu. Hoca demek istiyordu ki, “Sizin görüşleriniz de kıymetlidir, içinizdeki cevheri çalıştırın. Kimseden eksik değilsiniz. Siz de kendi dünyanızda düşüncelerinizi geliştirebilirsiniz. Yeter ki, çalışınız.. Kimden gelirse gelsin ve ne olursa olsun her ortamda **savunma** ve **yargı** yeteneklerinizi geliştirmek için hak bildiğiniz yolda **karşı görüş** üretme cesaretine sahip olmalısınız”. Hoca her fırsatta “*doğru düşünmek için yolun hür düşünce tarlasından geçtiğini, hür düşünmek için de cesaret gerektiğini*” söylerdi.

Doğru düşünmek, doğru düşünceyi uygulama alanına koyacak **İRÂDE** sahibi olmak. Karar yeteneğini taçlandıracak **SORUMLULUK BİLİNCİ** ve **DİSİPLİN** terbiyesi ile **ADÂLET** iklimine ulaşmak... Her insan için, özellikle her hukukçu için gerekli altyapı buydu. Hoca bu altyapıyı gergefinde nakış nakış işliyordu.

Benim gibi kırsal kesimden, Taşra’dan gelen, diploma alıp memleketlerine dönmek için çırpınan gençlerin ufku genişlemiş, sanki gözlerindeki perde kalkmıştı. Eşit şartlarda herkesle yarışacak güvene ulaşmışlardı. İsterlerse üniversitelerin ilim kadrolarında, isterlerse büyük şehirlerde meslek sahibi olabileceklerine inanmışlardı.

Ali Fuad Hoca, laboratuvarını kurmuş öğrencilerini yetenekleri doğrultusunda yönlendiriyordu.

“Esas Teşkilât Hukuku” derslerinin tiryâkileri olmuştuk. Hocanın derslerini iple çekiyorduk. Başgil Hoca’ya olan derin saygımızı gün geçtikçe sevgi ve hayranlık duyguları ile büyütüyorduk.

Ali Fuad Başgil Hoca’nın kapısı açıktı. İsteyen öğrenci derste, ders sonrasında, odasında Hoca’ya sorular sorabiliyor, rahatlıkla konuşabiliyordu. Evinde bile ziyaretlerimizi kabul ediyor, hattâ bu türlü ziyaretlerimizden keyiflendiğini hissettiriyordu. Bizler de Muhterem Hanımefendi’ye çektiğimiz onca zahmetleri düşünmeden

Feneryolu'ndaki adresi aşındırıyorduk. Çünkü Ali Fuad Hoca'yla beraber olmak bizim için erişilmez onurdu. “Gençlerle Başbaşa” adlı eserini imzalayıp eliyle armağan ettiği gün dünyâlar benim olmuştu.

1960 yılına girerken memleket ufuklarında siyâsi kara bulutlar dolaşmaya başlamıştı. Siyâset TBMM'den çıkmış sokaklara, meydanlara dökülmüştü. Siyâseti ateşleyen iç ve dış mihraklar özellikle üniversiteyle kışlayı anafuruna almış kışkırtıyordu. İlk kundaklama üniversitelerde patlamıştı. Üniversite bahçesinde başlayan yangın hızla kurumlara, kuruluşlara ve ülke geneline yayılmıştı. Üniversite, ateş topu gibi değdiği yeri kavuruyordu. Mitingler yapılıyor, “*Olur mu böyle olur mu, kardeş kardeşi vurur mu?..*” diye marşlar söyleniyor; Basın tüyler ürperten iddialarla yangına benzin döküyordu.

İddialar korkunçtu:

- “Gençler öldürülmüş, kıyma makinalarında kıyılmış...”
- “Harbiye imha edilecekmiş...”
- “Hazine boşaltılmış, 12 uçak dolusu altın ve antik müze eşyası bir gece yurt dışına kaçırılacakken son anda yakalanmış...”

sonradan, hepsinin yalan ve iftira olduğu anlaşılan bu türlü balonların şişirdiği ve pişirdiği bir ortamda; “Ordu-gençlik el ele...” diyerek 27 Mayıs 1960 darbesi yapıldı. Parlamento kapatıldı. Solcu olmayan partiler ve dernekler feshedildi. Anayasa iptal oldu. Cehennemî bir korku ortamı içinde memleket bir gece yarısında silâh zoru ile solcuların eline geçti. Astıkları astık, kestikleri kestikti!... Acımasız bir diktatörlük başlamış, mâsum ve vatansever insanlar ispiyon ve ihbar değirmenlerinde öğütülüyordu. Solcu olmayanlar üniversitelerden içeri giremiyor, kendini gizlemeyi beceremeyenler dövülüp, kovuluyordu. Komünistler, üniversite bahçesinde sözde “halk mahkemesi” kurdular. Nur içinde yatsın, büyük idealist vatansever İlhan Derendelioğlu’nu ölüme mahkûm ettiler. Bu azgın ve insafsız terör bütün gücü ile Ali Fuad Başgil’i hedef seçmişti. Bir bakıma herşeyi, herkesi sindirmişler, tek başına Başgil Hoca baş eğmiyordu. Vekarlı bir duruşla bir elinde ilmi, diğer elinde cesareti ile karakterin timsali olarak ayaktaıdı. Bu onurlu duruş Başgil’i büyütüyor, darbeciyi, solcu eyyamcıyı çıldırtıyordu.

Üniversite gençliği, öğrenci olmaktan çıkmıştı. Militan olarak kullanılıyordu. Solcu hocalar da bu senaryoya uyum sağlamışlardı.

Bir hâtıramı anlatmak istiyorum:

Üniversite sınavları başlamıştı. Soyadı Görücü olan arkadaşımız sınavda profesörün sorularını beklerken, solcu profesör öğrenciyi azarlıyor: “*Sen görücü değil, gericiymişsin, çık dışarı!..*” diye kovuyor. Bu olay bardağı taşırmıştı.

Savunma güdüsü ile solcu olmayanlar çâre aramaya başladık. Tabii ilk sığınağımız Hocamız oldu. Feneryolu'ndaki evine gittim. Olanları anlattım... Hoca hüznüyle düşündü.. İşin bu derece vahim olabileceğine inanmak istemedi. Heyecanlıydım.. Perişan halime bakarak sordu:

- "*Sen ne düşünüyorsun Râsim, ne yapabiliriz?*"

Öfkem ayakta, cevabım hazırdı:

- "*Siz de solcuları çaktırın.. Kısasa kısas..*" dedim. Sustu.. Bir süre sonra tekrar sordu:

- *Peki bu yapılanları doğru buluyor musun?..*

- *Hayır Hocam, yanlış, haksız, insafsız. Hukuk fakültesinde böyle adâletsizlik olur mu? .. Hoca acı bir gülümsemeyle yüzüme baktı...*

- *Yâni diyorsun ki, onlar yanlış yapıyor, Hocam siz de yanlış yapın!.. Yanlışla yanlışla doğrultmak mümkün mü?..*

Öfke sarhoşluğundan uyandım.. Utandım.. Perişan oldum.. Hoca her şart içinde doğru düşünmeyi öğütlemişti. Ben ise doğru düşünememiştim.. Kalkmak istedim.. Ya-nağımı okşadı, oturttu, olanları tekrar dinledi.

Hızlı militan bir isimden bahsettim, "*olmaz..*" dedi Hoca.. "*Bu çocuğa kendi imkânlarımla doktora yaptırıyorum, nasıl olur!..*" diye hayret etmişti. Bu asistan ve bunun gibileri gazetelerde ve miting kürsülerinde Hoca'yı hançerlemekten utanmadılar. Şartlar gittikçe ağırlaşıyor, ülke nefes alamıyordu. Komşu komşuya güvenemez, kardeş kardeşten şüphe eder hâle gelmişti. Milletin içine nifak sokulmuş, halk sıkıntılar içindeydi. Korku ve belirsizlik tehlikeli boyutlara ulaşmıştı. Böyle bir ortamda Ali Fuad Başgil can pahasına mücadeleye girdi. "İlmin Işığında Günün Meseleleri"ni yazarak doğruları gösterdi. Herkesi akl-ı selîme dâvet etti.

"*Tâviz daha büyük tâvizlerin dâvetçisi olur*" diyerek, tek başına hukuk yolunda demokrasiye dönüşü savundu. Millî vicdanın sesi oldu. Millet istediği nefesi, aradığı lideri bulmuştu. Toroslar'daki çobanın, Palandökenlerdeki köy muhtarının kasketinin içinde Hoca'nın yazıları geziyordu.

Bu çıkış, sahipsiz köy isteyen darbecileri kızdırdı. Bu yazılarından ötürü Hoca'ya aylarca hapis hânelerinde çile çektirdiler. Ama, ilerlemiş yaşına, bozulan sağlığına rağmen hocayı yıldıramadılar...

Balmumcu garnizonunda tutuklu olan Hoca'yı ziyarete gitmiştik. İki üniformalı subayın nezâretinde geldi. Masalardan oluşan barikatın iç tarafına oturdular. Biz karşı

tarafa sıralandık. Elini öpmeye masaların genişliği mâniydi. Hocanın gözleri hasta, sağlığı iyi değildi. Çok üzülmüştüm...

- *"Hocam görüyorum ki burada çok rahatsızsınız, sağlığınız bozulmuş. Yazılarınıza bir süre ara verseniz olmaz mı?.."*

Gülümseyemedi dedi ki:

- *"Yavrum ben Samsun'un Çarşamba İlçesi'nde mütevâzi bir âilenin çocuğuyum. Bu millet beni okuttu, Avrupalarda tahsil yaptım, bu güne geldim. Aziz milletimin bu dar gününde hizmet etmezsem borcumu ne zaman öderim.."* Kulaklarımız bu sözleri duyarken gözlerimiz Hoca'nın omuz başında bekleyen subayın yüzüne dikilmişti. O da kamçı yemiş gibi acı içindeydi. Ama emir başka yerdendi. Yanımdaki arkadaşım:

- *"Hocam memleketin durumunu nasıl görüyorsunuz?.." dedi. Bu suali bekliyormuş gibi, sanki subayların raporuna geçsin diye sesini yükselterek:*

- *"27 Mayıs darbesi memleketi 50 sene geriye götürmüştür. Bugün memleket azgın dalgalı denizde sürüklenen kırık bir tekne gibidir. Su alıyor ve limon kabuğu gibi sallanıyor. İstikrarsız.. Sisler içindeyiz."*

Belirsiz bir ortam ve boğucu bir atmosferde milleti seçim sandığına çağırdılar. Darbeciler, yandaşlarıyla birlikte seçim sandığından çıkarak, milletler arası platformda meşruiyet kazanmak istiyordu. Buna rağmen seçim demokrasiye dönüş için bir aşamaydı. Ve memnuniyet vericiydi. Alelacele partiler kuruldu. Seçmen D.P. yerine seçeceği partiyi belirlemeye çalışıyordu. Ali Can'ın Y.T.P.'sini mi?.. General Râgıp Gümüşpala'nın kurduğu A.P'mi?..

Millet, Ali Fuad Başgil Hoca'yı izliyordu. Hem Parlamentoya girmesini istiyor, hem de hangi partiyi seçeceğini kolluyordu.. Başgil Hoca Adalet Parti'den Samsun Senatörü oldu.

Seçim sonuçları 27 Mayısçıları hüsrana uğratmıştı. Halkın gücünü küçümseyen darbeciler müthiş tokat yemiş, şoka girmişlerdi. Halkımızın anlamlı sükûtu, bozulan siyâsi istikrârı yeniden kurmak istiyordu. Vatandaş lezzetini sevdiği demokrasiyi özlemişti. Toplum vicdanı, bu çâre için tek isim üzerinde birleşti... Ali Fuad Başgil...

Milletimiz, Başgil'in Reisicumhur olmasını istiyordu. Halk, seçtikleri milletvekillerine Başgil Hoca'yı seçmeleri için sıkı sıkı tenbih etti. Halkımız, milletvekillerini Ankara'ya taşıyan trenin siyah gövdesine gece karanlığında tebeşirle adam boyu harflerle "Reisicumhur Ali Fuad Başgil" yazarak uğurladı.

Milletvekilleri Ankara'ya geldiklerinde adayları belliydi.

Milletin bağrından coşan bu teveccühü Ali Fuad Hoca reddedemedi. *“Politikanın içindeyim fakat kalkan arkasında dövüşenlerden değilim”* derdi. Devletine ve milletine büyük hizmetler vermiş demokrasi şehidi Adnan Menderes’in darağacındaki silüetine baka baka millet adına, demokrasiyi yeniden kurmak uğruna, aday olmayı kabul etti. İşte bu fırtınaların içinde Başgil Hoca yine dimdik, yine ağırbaşlı, yine mütevâzî idi. Ama bu gelişmeler karşısında Ankara’daki darbeci yeniden silâha sarılmıştı. Seçimleri yaptırdığına pişman olmuştu. Hocayı hayâtı ile tehdit ettiler. Vazgeçiremediler. Org. Fahri Özdilek ve Gen. Sıtkı Ulay Ankara’da, Başbakanlık odasında gecenin saat 02.00’sinde, birkaç saat sonra açılacak parlamentoyu feshedeceklerini ve seçimleri iptal edeceklerini açıklayınca Hoca durakladı!.. Kurmak ve kurtarmak istediği demokrasinin kendi adaylığı bahane edilerek yeniden tehlikeye itilmesini istemedi. İyi kötü seçim yapılmış parlamento açılacaktı. İyi bir mesafe alınmıştı. Parlamento bundan sonra dirâyetini gösterebilirse umutlar gerçekleşebilirdi. Siyâsette zaman ve mesaj çok önemliydi. Hoca mesajını vermiş, zamanı parlamentoya bırakarak, reisicumhur adaylığından çekildi, senatörlükten de istifa etti. Reisicumhurluk olmadı, senatörlükle devam edelim demedi. *“Mutlu o insanlardır ki, ellerindekini millet yolunda fedâ etmek feragat ve cesaretine sahiptirler”* diye düşünürdü...

Hayatı boyunca kullandığı, yüksek ahlâk ve karakterinin gereğini yaptı. O, tarihle konuştu. Popilist olmadı, şahsi çıkarları için ilme ve ahlâka uymayan hiçbir işin sahibi değildi. Devlet ve millet menfaatini canından aziz bildi. İlim ve ahlâk sevgisiyle yaşadı.

Hoca diyordu ki:

- *“Türkiyemiz, bir zamandan beri, Diyojen gibi gün ışığında elinde fenerle, devlet adamı aramaktadır. Onu bulduğu gün mutlu olacaktır”*
- *“Bahtiyar o millettir ki, başında bilgili, namuslu ve ferâgat sahibi devlet adamları vardır”...*

Ciddî târih, demokrasi kahramanı Ali Fuad Başgil’i koynunda yaşatacaktır. Bu güne kadar devam eden sisler bir gün dağılırsa, Hocam şafak yıldızı gibi demokrasinin hür ve aydınlık ufkunda gülümseyerek bize yol gösterecektir.

Mütevâzî bir ailenin çocuğu olarak doğdu..

Âlim olarak yaşadı, kahraman olarak öldü..

Nur içinde yatsın... Mevlâm rahmet eylesin...

DİVANYOLU - HARBİYE

Prof.Dr. Beynun AKYAVAŞ

Nice Bizans imparatorunun ve divân-ı hümayûn erkânının saltanatlı geçişini, gazâlara giden nice Osmanlı Ordusu'nun debdebeli uğurlanışını gören tarihî Divanyolu, Ayasofya önlerinden başlayarak Çemberlitaş'a kadar uzanır. Yolun sağ tarafında Sultan Abdülmecid tarafından babası Sultan II. Mahmud için Esmâ Sultan Sarayı'nın bahçesinde 1839 senesinde yaptırılan ve adını o semte de veren türbe bulunmaktadır. Kubbesinin içi alçı kabartma süslemelerle göz alan, sekiz köşeli, yüksek pencereci bu zarif mermer binânın mimârı Garabet Balyan'dır ve türbe ampir üslûbunun fevkalâde örneklerinden biridir. Burada sandukalarının üzerinde gümüş tellerle âyet-i kerimeler işlenmiş kadife örtüler, pûşîdeler bulunan üç kudretli hükümdar yanyana ebedî uykularını uyumaktadırlar: Sultan Mahmud Adlî, şehit olduğuna inanılan Sultan Abdülaziz ve Sultan Abdülhamid.

Merâsimde vazifeli olarak bulunan babam merhum Ragıp Akyavaş'dan bir çok defa dinlediğime ve tarihçi Ahmed Refik Bey'in 18 Şubat 1918 tarihli **Vakit Gazetesi'**nde neşredilen "**Abdülhamid'in Nâşî Önünde**" başlıklı yazısından okuduğumuza göre, irtihâlinde, Osmanlı hânedanının gördüğü en büyük padişahlardan biri olan Sultan Abdülhamid Han'ın mübârek nâşî güneşli bir şubat gününde seneler boyu mahpus hayatı yaşadığı, çile çektiği Beylerbeyi Sarayı'ndan bir istimbotta alınarak Sarayburnu'na, oradan da Topkapı Sarayı'na götürülmüştür. Hırka-i Saadet dairesinde yapılan gasil, tekfin ve teşhizden ve Hükümdar'ın vâsiyetine uyularak yüzüne siyah bir Kâbe örtüsü örtüldükten sonra hazırlanan sırmalar ve kıymetli taşlarla müzeyyen tabut Saray'dan ihtişamla çıkarılmış, cesim kavukları, kırmızı şalvarları, sırma cepkenleri, sarılı kırmızılı bayraklarıyla selâm duran mehterhâne takımının önünden ve Ayasofya'dan Sultan Mahmud türbesine kadar iki sıra dizilmiş askerlerin arasından geçirilmiş, erkân-ı devlet, vüzerâ, vükelâ, ulemâ, ümerâ, süferâ tabutun arkasından derin bir hürmetle ve müteessir bir halde ağır ağır yürümüşlerdir. Evler, pencereler, damlar, ağaçlar, ağaçların üstü insanlarla dolup taşmış ve sokaklara sığmayan İstanbul halkının duâlarla, tekbirlerle göklere yükselen:

"Sen değil, naaşın Hükümdar olsa elyaktır bize

Dönsün etsün Pâdişahım Taht-ı Osmânîye tabutun cülûs!"

feryatları, yürekten kopan gözyaşları arasında asil ruhu Huzûr-ı İlâhî'ye yükselen Sultan Abdülhamid Han'ın bedeni muazzam, muazzam olduğu kadar da hazin ve hicranlı bir merâsimle türbede amcası Sultan Abdülaziz'in yanında toprağa tevdi edilmiştir.

Türbenin haziresinde birçok târihî şahsiyetin kabri arasında Muallim Naci ile Ziya Gökalp'in de kabirleri görülmektedir. Girişte sol tarafta ise Tophâne-i âmire müşîri iken vefat etmiş olan Ahmed Fethi Paşa (1801-1858) medfun bulunmaktadır.

Sultan II. Mahmud Han'ın kızı ve 26 yaşında iken Hakk'ın rahmetine kavuşan Atiye Sultan ile evlenerek Saray'a dâmât olan Ahmed Fethi Paşa Enderûn-ı hümâyûndan yetişmiş, Rus Harbi'ne, Aydos ve İslimye muharebelerine iştirak etmiş, elçi olarak Viyana, Londra, Paris gibi şehirlerde vazife görmüş, Mühimmât-ı Harbiyye Nâzırı ve Tophâne Müşîri olmuş ve nihayet 1846 senesinde, Harbiye Anbarı olarak kullanılan Topkapı Sarayı'nın dış avlusunda, Sur-ı Sultanî içinde kalan Aya İrini Kilisesi'nde Mecmâ-ı Esliha-ı Atika (askerî müze) ve Mecmâ-ı Âsâr-ı Atika (arkeoloji müzesi) bölümlerinden meydana gelen ilk Osmanlı müzesinin temellerini atmıştır.

Askerî Müze bugün Harbiye'de tarihî Mekteb-i Harbiye-i Şâhâne binasının içinde bulunmakta ve dünyanın en büyük müzeleri arasında sayılmaktadır. Zengin silâh koleksiyonlarının yanı sıra “cenk meydanlarında gâzileri cenge salmak için kûslara tokmak çalan ve askeri şevke getirip kaldıran” târihin en eski bandosu mehter de Müze'nin bünyesinde yer almaktadır.

Müzenin salonlarında ok ve yay gibi atıcı silâhlar, kılıç, kama, hançer, yatağan gibi kesici silâhlar, ateşli silâhlar, toplar, miğferler, Orhan Gâzi'nin miğferi, zırh gömlekleri, zırh göğüslükler, eyerler, koşum takımları, at örtüleri, madalyalar, nişanlar, Çanakkale'de muhârebe meydanından toplanmış çeşitli harp malzemeleri, askerî kıyafetler, üniformalar, bayraklar, sancaklar, çadırlar, otağlar, yağlıboya tablolar vs. sergilendiği gibi maket ve grafiklerle Fethin canlandırıldığı köşede de Bizans'ın Osmanlı gemilerinin girmesini önlemek için Haliç'e gerdiği ve bir kısmı Rumelihisarı'nda bulunan o meşhur zincir görülmektedir.

Geçen sonbaharda Müze'yi gezdiğimiz bir gün konser salonuna girdiğimizde, davullar, zurnalar, nakkareler, borazanlar, ziller, çevkânlar ve “hamam kubbesi kadar” kös'ü ile hilâl şeklinde açılmış mehterhâne hamasî havalarla yeri göğü inletiyor, “Allah yoluna cenk edelim” velveleleri, “Estergon Kal'ası” gümbürtüleri, “Genç Osman dediğin bir küçük aslan” kükremeleri cihânı tutuyordu. Dikkat ettim, salonu dolduran yabancılar heyecanla, hayranlıkla alkışlıyor, millî hisleri coşmuş Türkler ise ağlıyorlardı!...

Düzeltilme:

Beynun Akyavaş'ın Ekim 2000 sayımızda çıkan yazısındaki şiirde bir mısra atlanmıştır. Doğrusu şöyle olacaktır, düzeltir özür dileriz.

*“Ne zaman zerd ü muhtazar eylül
Etse giryan bulutlarıyla hulûl
Bir kızın hîn-i irtihâlinde
Dolaşan hande-i zevâlinde
Ah ben sonbaharı çok severim”.*

Vefâtının 15. yıldönümünde

RİKKAT KUNT HOCA HANIM

Doç. Dr. Çiçek DERMAN*

Tezhip sanatımızın önde gelen isimlerinden ve Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nin eski hocalarından Rikkat Kunt'u, 15 sene evvel, 14 Ocak 1986 Salı günü kaybetmiştik. Geçen yıllar içinde yokluğunu dâimâ hissettiğim ve pek çok konuda, “*Ah, hayatta olsaydı da kendisine sorsaydım !*” dediğim hocamı bu yazıyla gücüm nisbetinde anlatmaya ve gençlere biraz olsun tanıtmaya çalışacağım. Üzerimde hakkı büyük olan merhûmeye âit hâtıraları yâd etmenin buruk lezzetini yaşamaktayım.

Âilesinde üç nesildir devam eden kalp hastalığından Rikkat Hanım da muzdarip idi. Her ziyaretimizde mum gibi eridiğini, biraz daha zayıf ve yorgun görerek hissederdik. Vefâtına yakın ziyaretlerimden birinde hatırını sorduğumda: “*Babam: ‘İnsan ölümü*

* Marmara Üniversitesi-Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü Öğretim Üyesi.

önce hakfeder, sonra ölür' derdi. Ben de hakketmeğe çalışıyorum. Bâzı bâzı 'Bu iş tamam' diyorum, ama daha vakit gelmemiş" diye cevap vermişti. 81. yaş gününü tebrik için evlerinde toplandığımız bir başka gün de elini öpüp sıhhatli seneler temenni ettiğimde, cevâben: "Öyle zaman geliyor ki, yaşamak güç geliyor insana" sözleri beni ne kadar üzmüş ve düşündürmüştü.

Son senelerinde sık sık tekrarladığı, âdetâ son arzûsu gibi söylediği: "*Ruhumu, fırçam elimde teslim etmek istiyorum*" dileği, istediği gibi oldu.

27 Nisan 1903 tarihinde Beylerbeyi'nde dünyaya gelen Rikkat Hanım'ın babası, Osmanlı devrinde devlete vâli, nâzır ve âyân âzası olarak hizmet eden fikir ve ilim adamı, Büyük Türk Lugatı'nın ve daha bir çok eserin müellifi Hüseyin Kâzım Kadri Bey'dir (1870-1934). İsminin Rikkat olmasını, babasının yakın arkadaşlarından Tevfik Fikret (1867-1915) arzu etmiş, bu sebeple Fatma Rikkat konulmuştur. Küçük Rikkat'ın bu yıllarına âit, Tevfik Fikret'in fırçasından yağlıboya bir resmi de hâlen Âşîyan Müzesi'nde bulunmaktadır. Cedlerinin Safranbolulu ve İstanbullu âilelerden geldiğini, anneannesinin saraydan çıkma bir Çerkes, annesi Güzîde Hanım'ın babasının da Boşnak olduğunu, bir sohbet sırasında kendisinden duymuştum.

Trabzon Vâlisi Kadri Bey'in (1843-1903) zevcesi olan babaannesi Mürşide Hanım'ın, zevcini kaybettiği yıl dünyaya gelen torununun bakımını doğumundan itibaren üstlendiğini ve kendisine âdetâ annelik yaptığı Rikkat'ı 16 yaşına kadar yanında bulundurduğunu; onun 1919 yılındaki vefâtıyla hocamın ne kadar zor günler yaşadığını yine kendisinden öğrenmişim.

1970 yılında vuku bulan kısa bir görüşmemiz dışında Rikkat Hanım'ı ilk ziyâretim, zevcim Uğur Derman'la beraber, 6 Ocak 1976 günü, Üstâd Necmeddin Okyay'ın (1883-1976) defninden hemen sonra tâziyette bulunmak üzere yapılmıştı. Beylerbeyi'ndeki evinde caddeye bakan ufak, balkonlu çalışma odasında başlayan bu görüşme, hocamızın vefâtına kadar kesilmeden devam etti. 1976-1986 yılları arasında tam on sene, her pazartesi sabahı ondan onikiye kadar usta-çırak usûlü yapılan bu dersleri, imkân nisbetinde kaydetmişimdir. Hazırlanan boyaya katılan renklerin mîkdârından tutun da, akademi günlerinde yaşanan hâdiselere ve söylenen sözlere, hocamın hayat felsefesinden sanat görüşüne kadar hangi konuda olursa olsun, anlattıklarını vaktinde tesbît etmenin sevinci içindeyim. "*Söz uçar, yazı kalır*" ifâdesine uyarak dosyama koyduğum günü gününe alınmış bu notlar sâyesinde hem ben seneler evveline gidip o anları tekrar yaşıyorum, hem de yazdıklarımın doğruluğundan emîn olabiliyorum.

Hüseyin Kâzım Kadri Bey ile Güzîde Hanım'ın iki kızından büyüğü Rikkat (Doğ.1903), küçüğü de Nâzan (doğ.1910) hanımlardır. Hocam, kardeşini 1936 yılında henüz 26 yaşındayken apseli bir dişin çekilmesi yüzünden kaybeder. Arkada bir kız evlâd bırakarak genç yaşında vefât eden kardeşinin kaybı ile iki sene evvel yaşanan baba kaybı Rikkat Hanım'ı târifsiz acılar içinde bırakır. Hüsrarla biten iki evlilik sonunda zâten birkaç yıl önce kendisi de yine baba evine dönmüştür. "*Evlenmek zamanı geldi, evlendim*" diye anlattığı ilk izdivâcı, âilelerin isteğiyle 1921 yılında gerçekleşmiştir.

Zevcinin dış hekimliği tahsili için gittikleri Almanya'da üç yıl kalırlar. Esâsen Almanca'ya vâkıf olan Rikkat Hanım'ın bu üç yılı -sevdiklerine hasret kalmanın dışında zevkli geçer. Hattâ orada konservatuara devam edip müzik tahsili bile yapmıştır. 1923 yılında İstanbul'un kurtuluşundan sonra yurda dönerler ve ilk oğlu Reşid'i (Sarıca), 1924 yılı Ekim ayında dünyaya getirir. Nisan 1925'de de bu evlilik noktalanır. Bir müddet sonra bir Hariciye memuruyla ikinci evliliğini yapar. Bu defaki seçim kendisine âittir. Zevci Atina'ya tâyin edilince birlikte giderler. Bir sene kalıp tekrar yurda döndüklerinde (1927), ikinci oğlu doğar. 2-3 sene sonra bu evlilik de yürümez olur ve Rikkat Hanım için tekrar ayrılık gerçekleşir. İleride doktor olan ikinci oğlu Nur, babasının yanında kaldığı için 20 yaşlarına gelinceye kadar ana-oğul birbirlerini görmezler. Paris'e yerleşen ve burada bir klinik sahibi olan Nur Bey'in vefâtı, hocam 80 yaşlarındayken vuku buldu. O günlerde acısını nasıl içine gömüp metin görünmeğe çalıştığına ve ıztırabıyla etrâfını üzmemeye dikkat edişine bizzat şahit olmuştuk. Büyük bir olgunluk ve edeble bu acı günlerini yine sanatına sığınarak hafifletmeğe, sabırla dayanmağa çalışmıştı.

Pek genç yaşında âile ferdlерini kaybetmesi, yürümeyen evlilikleri ve yaşadığı çeşitli sıkıntılara rağmen Rikkat Hanım, çok kuvvetli bir seciyeye ve tahammüllü, hemen yıkılmayan, metâneti elden bırakmayan bir bünyeye sahipti. Bir gün bana; *"Ben hayatta dâimâ başımı, iki omuzum arasında dik tutmayı öğrendim. Bu baş hiçbir omuza yaslanmamıştır"* demişti.

Rikkat Hanım, kelimelerin hakkını vererek ve telâffuzuna dikkat ederek, mûsikî gibi bir İstanbul Türkçesi'yle konuşurdu; bu kadar dil bilmesine rağmen konuşmalarında anadiline yabancı kelime katmamağa özen gösterirdi. Bir gün: *"Sizi dinlemek ayrı bir zevk, şiir gibi âhenkli konuşuyorsunuz"* dediğimde bana şunları anlatmıştı: *"1919 yılında Beyrut'dan İstanbul'a döndüğümüzde, mükemmel Fransızca ve Almanca'mın yanında Türkçe'min ihmâle uğradığını babam farkedip iletmem için, çok iyi dostu olan ve o esnâda Çengelköyü'nde oturan Mehmed Âkif Bey'den (1873-1936) bana Türkçe ve edebiyat dersleri vermesini recâ etmiştim. Arûzu ve şiir okumayı Âkif Bey'den öğrendim. Anadilimi ona medyûnum".*

Rikkat Hanım'a tezyînat ve tezhîpde hocaları sorulduğu zaman, *"İlk hocam İsmail Hakkı Altunbezer'dir (1873-1946). Daha sonra, Feyzullah (Feyzi) Dayıgil'den (1910-1949) istifâde ettim"* cevabını verirdi. 1936 yılında, -o sıralarda Akademi'de müdür vekili olan- babasının dayısı İsmail Hikmet Ertaylan'ın (1889-1967) dâvetiyle Akademi'ye gelen genç Rikkat, müdüriyet odasında ilk defa gördüğü İsmail Hakkı Altunbezer'e meftûn olur: *"Aslan gibi 1.80'in üstünde bir boy, göğsüne kadar inen bembeyaz sakal, şahin gibi bakan mavi gözler..."* diye anlattığı bu karşılaşma ile başlayan hoca-talebe münâsebeti yıllarca devam etmiştir. *" Rikkat, hocanın elini öp"* ikâzıyla kendine gelen genç Rikkat kalkıp onun elini öper. İsmail Hikmet Bey'in: *"Hoca, bu yeni taleben; eti senin, kemiği benim, al"* demesiyle birlikte tezhîp atölyesine giderler. Evvelâ misafir talebe olarak devam eder, daha sonra resmen kaydı yapılır. Bu yıllara âit Akademi'deki çalışma şeklini gösteren sözleri, Hocam'ın ifâdesiyle dinleyelim: *"İsmail*

Hakkı Hoca, talebenin getirdiği örnekleri tashih etmekten kaçınarak, dâimâ: ‘Bu desen olmamış. Ben sana çizer, veririm’ diyerek hatâlı deseni düzeltmekten üşenir ve kendi çizdiğini verirdi. Halbuki çizilmiş desenin bozuk yerlerini talebeye göstererek ve neden bozuk olduğunu anlatarak yanında doğrusunu çizmek kadar öğreten hiçbir şey olamaz. Bir de hocanın desenlerinde köşeye gelince hemen ayna yardımıyla dönüş yapılarak desene devam edilir ve talebeye de bu yol tavsiye edilirdi. Artık, yarım hatâyı mı, yoksa bir kısmı çizilmiş yaprak mı, ne çıkarsa.. Bu usul beni hiç tatmin etmemiş ve dâima itirâz etmişimdir. Hocalık ayrı, sanatkârlık ayrı, Hakkı Bey büyük sanatkârdı, fakat hoca değildi. Hoca olmak için o talebenin seviyesine inmek şart. Bunlar o kadar büyük sanatkârlar ki, artık geriye dönemiyorlar. Nihâyet iki ders üstüste çizmeğe söz verdiği deseni getirmeyince kısım değiştirerek Feyzi Dayıgil’in çini derslerine devama başladım. Vakıflar Dergisi için birlikte Lâle makâlesini hazırlarken, çiniler üzerinde çeşitli çizimleri inceler ve eskilerin nasıl kompozisyon meydana getirdiklerini ve köşe döndüklerini birbirimizin dikkatini çekerek anlamaya çalışırdık. 1950-51 senesi, hoca olarak ilk mezunlarımı verdiğim senedir. Bunlar üç kız talebe idi. Selva, Şükrân ve ismini hatırlayamadığım biri daha... Diploma jürisinde bulunan Muhsin Bey’le (Demironat, 1907-1983) mücadele ettim. ‘İmtihan eserini kendileri çizecekler’ diye inad ettim. ‘Olmaz, çizemezler’ dedi. Sonunda: ‘İşleyebileceği kompozisyonu çizecek, ama desen kendi elinden çıkan olacak’ diyerek muvaffak oldum”.

“En makbul talebe, çizdiğini işleyendir” sözünü kendisinden sık sık duyduğum Rikkat hanım, sedef hastalığından muzdarip olan ve çizdiği çok güzel desenleri işleyemeyen Feyzi Bey’le pek güzel eserler meydana getirmiştir. İki imzâ ile hazırlanan bu eserlerin bazıları fotoğraf olarak elimizde bulunmaktadır. 39 yaşında vefat eden Feyzi Bey’in Akademî’deki hocalığına çok içerleyen Altunbezer Hoca, onu attırmak için epey uğraşmışsa da bunu başaramamıştır. Hattâ Akademi Müdürü Burhan Toprak’a (1906-1967); *“Yanında Rikkat olduğu için Feyzi’ye bir şey yapamıyorum, dış geçiremiyorum”* dediğini yine hocamdan duymuştum.

1944 yılında, Burhan Toprak’ın artık mezûniyete hazırlanmasını istemesi üzerine, 41 yaşını dolduran Rikkat Hanım’ın keyfî olarak sekiz sene süren talebelik hayatı tamamlanmış ve çini bölümünden mezun olmuştur. O yıllarında çok sevdiği ve hayatı boyunca dostluğunu devam ettirdiği hocaları ve arkadaşları arasında, maddî hiçbir kaygısı da olmadığı için, öğrencilik hayatını mümkün mertebe uzatmıştır. Mezuniyet sonrası, Burhan Toprak’a vedâ etmeğe gittiğinde: *“Nereye? Yukarıda kütüphaneci istifa etmiş. Gitt, kütüphaneye sahip ol.”* sözü üzerine tam 4 sene, burada kütüphanecilik yapmıştır. *“Kütüphanede, çocuk gibi severek tozlarını alır ve yerlerine yerleştirdim”* dediği bu emsâlsiz sanat kitaplarının 1 Nisan 1948 gecesi çıkan Akademi yangınıyla tamamen yanıp kül olmaları kendisine târifsiz bir üzüntü vermiştir. Beylerbeyi’ndeki yalıdan yangını görüp sabahına Akademi’ye koşmuş ve kapıda Burhan Toprak ile karşılaşmıştır. *“Rikkat Hanım siz gittiniz, kütüphaneye de gitti”* sözleri onu daha da yıkmıştır. Zira Ocak 1948’de Necmeddin Okyay’ın emekliye ayrılmasıyla boşalan muallim kadrosuna onun ısrarıyla Rikkat Kunt tâyin edilmiş ve çini-tezhip hocası olarak çalışmaya henüz başla-

muştır. “Bir daha böyle bir kütüphâne hiçbir zaman meydana getirilememiştir” derdi. Üç yabancı lisânı, geniş kültürü ve Osmanlı Türkçesi’yle bu zengin kaynağın başında bulunan Rikkat Hanım, neşriyât yolunu hiç düşünmemiş ve yayın hayatından dâimâ uzak kalmıştır. Feyzullah Dayıgil ile 1942 yılında *Vakıflar Dergisi*’ne (sayı:1, sh.83-90; sayı:2, sh.223-233) hazırladıkları “İstanbul Çinilerinde Lâle” makâlesi ile yine 1942 yılında *Güzel Sanatlar Mecmuası* (sayı:4, sh.101) Sedefkâr Vâsıf Bey’e (1876-1940) dâir makâlesi dışında bir neşriyâtı olmamıştır. Ömrünün son demlerinde “Bir Hanım Sanatkârimız” başlığı ve kendi imzâsı ile *Sandoz Bülteni*’nin 1985 yılı 2. sayısında (sh.10-18) neşredilen hayat hikâyesi, ses bandına alınmış olan bir konuşmasının Uğur Derman tarafından kâğıda aktarılmış şeklidir.

Cumhuriyet Devri’nin klâsik Türk kitap sanatlarına âit en mühim yazma eseri, 1945-1953 yılları arasında İsmail Hikmet Ertaylan’ın girişimiyle vücûd bulan “*Fâtih Albümü*”dür. İstanbul’un 500. Fetih yıldönümü için Akademi hocaları ve öğrencileri tarafından hazırlanan bu eserde Rikkat Hanım âdetâ *sernakkâşe* vazîfesini üstlenmiştir. Önce talebesiyle kütüphâne ve müze çalışmaları yaparak Fâtih devri eserlerini incelemiş; motifleri, renkleri, desen ve üslûb özelliklerini tesbît etmiştir. Daha sonra Fâtih Dîvanı’ndan seçilen şiirler devrin hattatlarına yazdırılmış ve bunların bir kısmı tezhip hocaları, bir kısmı da Akademi’nin yetişmiş öğrencileri tarafından Rikkat Hanım’ın kontrolü altında bezenmiştir. Bu yazma eser, Rikkat Hoca’nın hayatında müstesnâ bir yer alır. Bu çalışmanın en önemli yanı, hiçbir maddî karşılığı olmadan, bir gâye uğruna hazırlanmasıdır. 25 x 40 cm. eb’adında ve 66 kıt’adan meydana gelen bu eser, hâlen Şevket Rado’nun (1911-1988) husûsî koleksiyonunda bulunmaktadır.

Rikkat Hanım imzâ ve unvan endişesine hiçbir zaman düşmemiş; sanatını, rek-lâm için değil, hizmet için kullanmıştır. Kendi elyazısını beğenmediğinden çok emek verdiği eserlerine, imza atmalarını Necmeddin Okyay’dan, Halim Özyazıcı’dan (1898-1964) veya Uğur Derman’dan isterdi. Tevâzû sahibiydi; kendisine, yaptığı tezhiplerin mukâbili olarak yazı hediye etmek isteyen hattat dostlarına önceleri: “*Bana bir HİÇ yazın*” dermiş. Bu şekilde, farklı istif ve farklı yazı çeşitleriyle meydana gelen HİÇ levhalarını ben göremedim. Sadece birkaçının fotoğrafına rastladığım bu eserler, yine hocam tarafından bir zarûret dolayısıyla daha evvel elden çıkarılmış. Bu hususta konuşmayı istemediği ve konu açıldığı zaman üzüldüğünü hissettiğim için ben de sormamayı tercih ettim. Sadece bunlar içinde yazısı olan hattatlardan: Kâmil Akdik (1861-1941), Nuri Korman (1868-1951), İsmail Hakkı Altunbezer, Necmeddin Okyay, Râkım Unan (1874-1949), Mâcid Ayral (1891-1961) ve Halim Özyazıcı’nın bulunduğunu not etmiştim. Seneler sonra bir ders sırasında desen cilbendine bakarken, Necmeddin Hoca’nın *ta’lik* hattı ile bir HİÇ levhasını gördük. Etrafına *üç iplik rumî* pervaz işlenmiş olan bu yazıyı hocam bana vererek: “*Bunun kıymetini en iyi sizler bilirsiniz. Uğurcuğum görüncce kim bilir ne kadar memnun olacaktır*” demişti. Evimizin duvarını süsleyen bu levha da diğerleri gibi baktıkça rahmete vesîle olmaktadır.

Kendi adına bir sergi tertibini hayatı boyunca aklından geçirmeyen Rikkat Hoca'nın muhtelif koleksiyonlardan derlenen 80 eseri, ölümünden kısa bir müddet sonra 27 Şubat-18 Mart 1986 günleri arasında İslâm-Tarih-Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi'nde (Çit Kasrı) ziyârete açılmış; 1 Mart 1986 günü de aynı yerde bir anma toplantısı gerçekleştirilmiştir.

Rikkat Hanım yeri geldiği zaman, sözünü esirgmeden söyleyen, mert yapılı bir hanımdı. Babasına seciye ve huy bakımından çok benzediğini söylerdi. Bununla ilgili hâdiselerden birini hocamdan duyduğum şekilde nakledeyim: “*Bir toplantıda İbnülemin Mahmud Kemâl Bey'e (1870 -1957) beni tanıttırdılar. İlk sözü: 'Ben babanı hiç sevmeydim' oldu. Cevâben ben de: 'Babam da size karşı aynı hislerle meşbû idi, efendim' dedim. Çok sinirlendi ve: 'Tam babasının kızı' diyerek yanımdan uzaklaştı. Bir başka toplantıda da bir sözüm üzerine: 'İşte, Hüseyin Kâzım Bey'in kızı' dedikleri zaman, yerimden fırladım ve: 'İftihar ederim' dedim*”.

1984 yılında, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesinde kurulmak üzere olan “Geleneksel Türk El Sanatları” bölümü için hocalık teklifi aldığım zaman, cevap vermeden evvel doğru Rikkat Hoca'ya koştum ve iznini istedim. Memnuniyetini anlatamam; çok heyecanlanmış ve sevinmişti. Ertesi gün telefonla beni çağırdı ve kendi başından geçen birkaç hâdiseyi anlatarak: “*Lüzum olursa, siz de bu tarz davranın, çetin cevaz olmak lâzım, kolay kırılmayacağınızı anlarılarsa sizi daha ciddiye alırlar*” dedi. İşte o gün (8 Kasım 1984) aldığım notlardan bâzıları: “*Bir yarım gün Akademi Kütüphânesi kapalı kaldı diye, Burhan Bey bana ihtar çıkarmış. Pazartesi masamın üzerinde bu yazıyı görünce kâğıdın ucundan tutup doğru müdür odasına gittim. Kapıyı açıp: 'Ayıptır, bu yaptığınız ayıptır. Ben canımı kütüphâne için harcıyorum. Bir yarım gün kapalı kaldı diye bu yapılmaz' dedim. 'Getir bana o kâğıdı' dedi. Aldı, yırttı ve çöpe atarken de: 'İstediğin oldu mu ? ' dedi. Hocalık için her müracaat ettiğimde, 'Münhâl yok' diye geri çevriliyordum. Sonunda: 'Kaç münhâl oldu, niçin beni tâyin etmiyorsunuz ? Ben buraya girerken size, gözüm hocalıkta' diye söylemedim mi? Siz de 'Yer boşalıncaya kadar çalış' demediniz mi? deyince Burhan Bey: 'Peki ! Yerine senin gibi birini bul, seni oradan alayım' dedi. Ben de: ' Öyle bir enâyi göremiyorum' cevâbını vermiş idim.*”

Hayâtı boyunca sanatının müdafaasını, hem hocalık yıllarında diğer bölüm mensuplarına, hem de yabancılara karşı yapmıştır. Tanınmış İslâm Sanatları Tarihçisi Ernst Diez (1878-1961) ile bir konuşması esnasında; Diez, hocama: “*Türk ve İran eserlerini nasıl tefrîk edersiniz ?*” diye sorar. Rikkat Hanım da: “*Ben değil, rûhum tesbît eder,*” cevâbını verince Diez elini hocamın omzuna koyup: “*Bu mevzûda sizinle münakaşa edemem,*” der.

Hüseyin Kâzım Bey tarafından Mimar Kemaleddin Bey'e (1870-1927) Rikkat Hanım'ın doğduğu senelerde yaptırılan Beylerbeyi'ndeki yalının -vârislerin ısrarı üzerine- satılmasıyla, hocam yine aynı semtte yaptırdığı apartmanın bir katına taşınır. Bu yeni hâneye “mubâreke” olarak Necmeddin Hocamız bir tarih düşürür ve *ta'lik* ile yazar:

*Duhter-i pâkîze-i Mîr Hüseyin-i Kâzım'ın
Ber-karâr olsun İlâhî, yaptığı kâşânesi,
Necmi tebrîk eyleyip cevherle yazdı târihin:
Oldu pek câ-yı nefis Rikkat Hanım'ın lânesi.
1376 (1956)*

(=Allahım! Dilerim ki, Hüseyin Kâzım Bey'in lekesiz, temiz kızının yaptırdığı mükemmel binâ dâimî kalsın. Necmi tebrîk eyleyip noktalı harflerin hesabıyla tarihini düşürdü: Rikkat Hanım'ın yuvası pek güzel bir yer oldu).

1958 yılında, Bâbiâli'nin müteber nâşiri İsmail Akgün tarafından Halim Özyazıcı'ya sipariş edilen büyük boy bir dizi kıt'anın bezenmesi, sahibince Rikkat Kunt'dan istenir. Her biri diğerinden âlâ olan bu tezhipler, o mükemmel hatla birbirini tamamlayarak ortaya müstesnâ eserler çıkmıştır. Seneler sonra desen kalıpları hocam tarafından bana verilen bu eserler, İsmail Akgün tarafından 1979 senesinde Topkapı Sarayı Müzesi'ne hediye edilmişti. Çok hâlsiz olmasına rağmen o gün Rikkat Hanım'ı alıp Saray'a götürmüş ve 20 sene evvel yaptığı bezemeleri bir daha görmesini sağlamıştık.

1968 senesinde Lizbon'da sel felâketine uğrayan bir eserin aslına uygun tâtiri için Rikkat Hanım, Portekiz Hükûmeti'nce 1970 yılında dâvet edilir. Gülbenkyan Müzesi'nde bulunan ve 48 saat su altında kaldığı için epeyce yıpranan bu eser 1501 tarihli olup Tîmûrî hükümdarlarından Sultan İskender'e ithâf edilmiş minyatürlü bir yazmadır. Herat üslûbunun en güzel nümûnelerinden olan ve bugün dünya üzerinde bir eşi daha bulunmayan bu çok değerli eserin onarılması hocamı tahmîninden fazla yorar. Bir de ülkenin iklim ve havası sağlığını bozunca, iki buçuk ay süren çalışmalarına nokta koyarak İstanbul'a geri döner. 36 parçadan oluşan minyatürlerin bu müddet zarfında ancak 5 tanesi elden geçirilebilmiştir. Müze yetkilileri, Rikkat Hanım'ın çalışma tarzını ve biten minyatürlerin başarılı sonucunu değerlendirerek, kalan 31 parça minyatürü Ankara'daki elçilik ve buradaki konsolosluk aracılığıyla Beylerbeyi'ne evine kadar getirip onarıma devam etmesini isterler. Bu ısrarlı isteği neticesinde, sadece verilen söze güvenilerek, günde 2-3 saatlik bir çalışmayla bu 31 parça tamamlanır ve yine sıkı güvenlik tedbirleri altında Portekiz'e gönderilir. Kendisi bu konu açıldığı zaman: “*Bahâ biçilemeyen bu kıymetli eserin, hiçbir imza veya senet karşılığı olmadan İstanbul'a evime gönderilmesi ve tâmirinin istenmesi, hem de ısrarla istenmesi, doğrusu, bir Türk sanatkârına çok şerefli bir tevcihtir*” derdi.

Rikkat Hoca'nın -en sâdesinden en incesine kadar- her eserinde elinin asâleti hissedilir. Sanatının ana kâideleri ile korunmasında çok titiz davranır ve “*Eski sanatkârlar en iyisini yapmışlar. Biz onu muhâfazayla mükellefiz; kat'iyen eski kâidelerden inhirâf edemeyiz*” derdi. Hiçbir zaman kopya yapmadı ve yaptırmadı. Hattâ kendi desenini bile tekrar kullanmayıp yeniden çizmeyi tercih ettiğine şahit olmuştumdur.

Bu satırların yazarına 27 Nisan 1982'de *tezhip icâzetnâmesini* verirken tekrarladığı: “*Elimi size bırakıyorum*” sözünün tesfiriyle, o günden beri tezhiplerle ilgili bütün faaliyetlerimde sanki hocam tarafından görülmüşüm gibi bir his taşır ve ona göre davranmağa gayret ederim.

O günlerin hüznü içinde Uğur Derman tarafından milâdî olarak düşürülen ve anma toplantısında okunan vefat tarihi, müşterek hislerimizin tercümânıdır:

*Gizlendi hatâyî, bükerek boynunu rûmî,
Tezhipdeki renkler değişip simsiyah oldu.
Halkâr gibi devletliyi öksüz bırakıp da
Kunt elleri Türk sanatının durdu, vedâ bu !
Baş eğdi cihan fevtine târîh yazılınca:
Rikkat Bacı Cennet'de müzehhib ola Yâ Hû !*

1989

- 3 (cihânın cim'i)

1986

(=Hatâyî gizlendi, rûmî boynunu bükte; tezhibin renkleri değişerek siyaha dönüştü. Türk sanatının o sağlam elleri, halkârî gibi bezemenin itibarlı bir tarzını öksüz bırakarak durdu; artık bu bir vedâlaşmaydı. Onun ölümüne tarih yazılınca buna herkes üzüntüyle baş eğdi: Ey Allahım! Rikkat Abla'nın Cennet'e müzehhibe olmasını diliyoruz).

LUGATÇE

Bacı: Abla

ber-karar: dâimî

cây-ı neffs: güzel yer

cevher: tarih düşürmede sâdece noktalı harflerin hesaplanması

duhter-i pâkize: lekesiz, temiz kız

fevt: ölüm

halkâr (halkârî): Gölgeyi altın sürme tekniğiyle yapılan bezeme çeşidi

hatâyî: Türk tezyînatında bir motif

inhirâf: sapma

kunt: sağlam

lâne: yuva

meşbû: dolu

tezhip icâzetnâmesi: Tezhip sanatkârına verilen diploma

rûmî: Türk tezyînatında bir motif

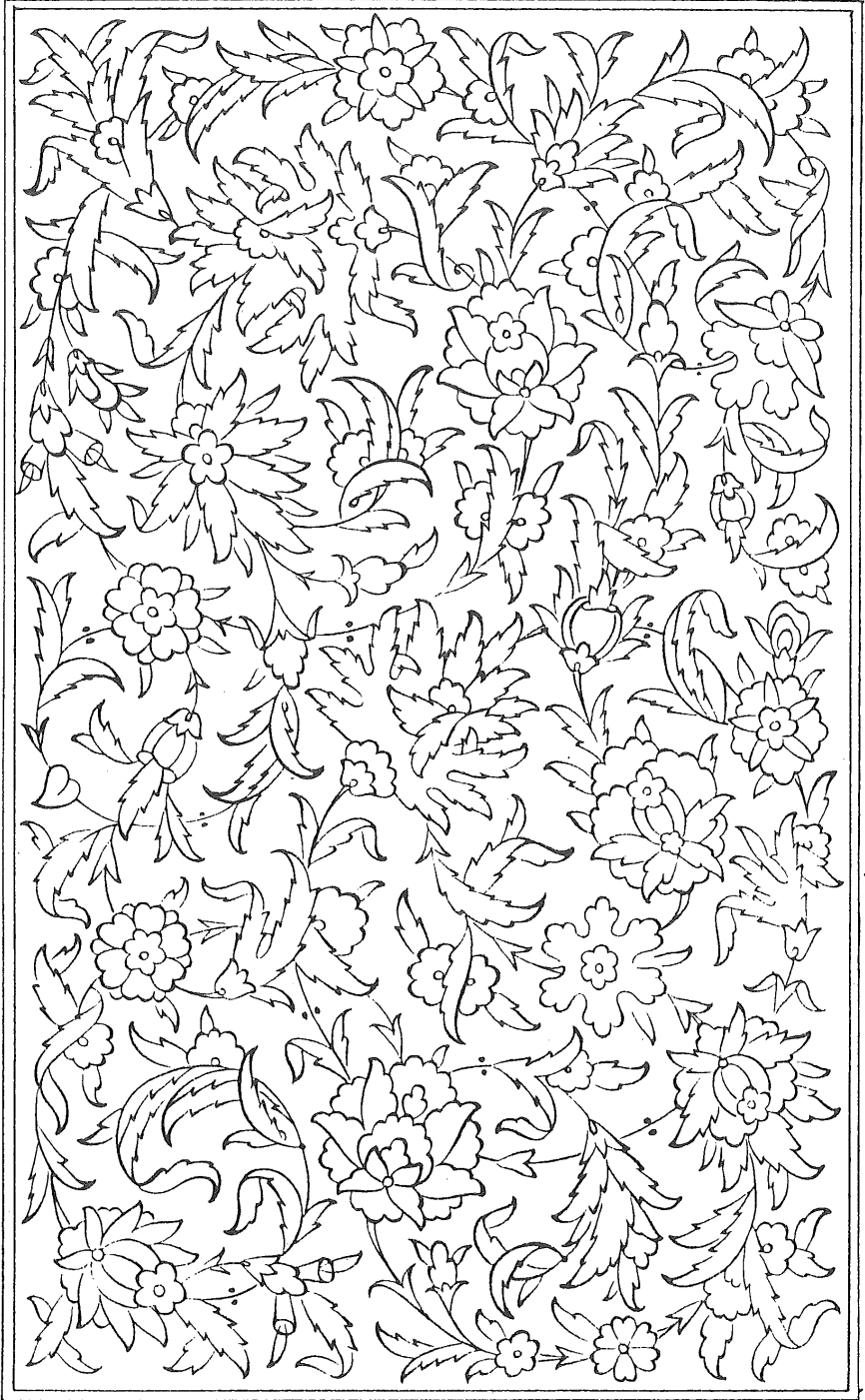
sernakkaşe: hanım başnakkaş

târîh düşürmek: Arap asıllı Türk harflerinin sayı değerlerine göre (ebced hesabı),

toplandıklarında o yılın tarihini göstermesi

tefrîk etmek: ayırdetmek

tevcih: mevkî vermek

İSTANBUL HİKÂYELERİNDEN *TİFLİ EFENDİ*'DE BİR HELVA SOHBETİ

Dr. Şeymâ Taşçıoğlu GÜNGÖR

IV. Murat devrinin(1623-1640) söz konusu edildiği “İstanbul Hikâyeleri” nitelikleri dolayısıyla, yalnız edebiyat tarihimiz için değil, kültür tarihimiz için de ayrıcalığı olan eserlerimizdendir. Bu metinler, özellikleri sebebiyle¹ Tanzimattan önceki hikâyeler ile modern hikâyeler arasında bir köprü teşkil ettiği gibi, bilhassa İstanbul Türkçesi bakımından da önem arz etmektedirler. Hikâyelerin diğer dikkate değer yönü, şehir hayatını oldukça realist bir şekilde yansıtmalarıdır.

Konuları İstanbul’da geçen *Hançerli Hanım*(*Süleymannâme*), *Letâifnâme*, *Sansar Mustafa*, *Tayyarzâde*, *İki Birâderler* ve *Tıflı Efendi*(*Tıflı ve Kanlı Bektaş*) hikâyelerinin kahramanları arasında, IV. Murad ve onun değerli nedîmi Tıflî Ahmet Çelebi(ölm1660)² de bulunmaktadır. Mevzu ve tipler bakımından birbirine oldukça benzeyen ve bâzı araştırmacılar tarafından “Tıflî hikâyeler çemberi” diye adlandırılan bu metinlerin, müellifi/müellifleri bilinmemekle beraber, bir kısmının zamanın meşhur meddahlarından Tıflî Efendi tarafından düzenlendiği ve IV. Murad’ın huzurunda

¹ Üzerinde henüz etraflı inceleme yapılmayan bu hikâyeler araştırmacılar tarafından farklı başlıklar altında zikredilmektedir:Pertev Nâili Boratav [*Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*,(Ankara 1946), İstanbul 1988. 99-101] **realist halk/meddah hikâyeleri**; Prof. Dr. Şükrü Elçin [*Halk Edebiyatı Araştırmaları*,Ankara 1977. 105,136] **realist halk hikâyeleri**; Mustafa Nihat (Özön) [*Türkçede Roman*, I. İstanbul (tarihsiz). 82/96-111.] **halk arasında yazılısından okunan hikâyeler**; Ağâh Sırrı Levend [*Türk Edebiyatı Tarihi* I, Ankara 1973. 146] **mensur küçük hikâyeler**; Hasan Kavruk [*Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler*, İstanbul 1998. 74-77] **klasik hikâyeler**; Prof. Dr. Özdemir Nutku[*Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*,Ankara 1976. 93/98-100] **meddah hikâyeleri**.

² Tezkire yazarlarından Rıza, Şeyhî, Asım, Safaî ‘nin takdirle söz ettikleri Tıflî, aslen Trabzonludur. Genç yaşta başarılı şiirler söylediği için Tıflî mahlasını almıştır. Mürettep divanı vardır. IV. Murad’ın meclislerinde bulunmuş, onun nedîmi olmuştur. Kaynakların verdiği bilgiye göre özellikle şehnâmehanlıkta, sergüzeşt naklinde, meddahlıkta zamanını önde gelen sanatkarıdır.

anlatıldığı tahmin edilmektedir.³ Söz konusu hikâyeler başka kıssahan/meddahlar tarafından halka anlatılarak yayılmış ve çok beğenilmiştir. Bu durum zamanla benzer eserlerin teşekkül etmesine sebep olmuştur ki, yazımızda söz konusu edeceğimiz *Tıflî Efendi* hikâyesinin de bu tip eserlerden biri olması kuvvetle muhtemeldir.

Tıflî Efendi hikâyesinin yazma nüshası elimizde yoktur. Metin İstanbul'da, 1291/1872'de taş baskısı tekniği ile basılmıştır. 95 sayfa olan kitap 17 halk resmi⁴ ihtivâ etmektedir⁵. Eserin kenar kısmında, 67. sayfaya kadar hâşiye halinde *Tayyarzâde* hikâyesi yer alır.

Bu eserde çok sevilen; şâir, bestekâr ve sergüzeşthan Tıflî Efendi'nin başından geçen olaylar hikâye edilir. Metinde onun hayatı, zaafı, IV. Murat'la nasıl tanıştığı anlatılırken, olaya bağlı olarak İstanbul halkının yaşantısı, çevre ve kültür unsurlarına da yer verilir.

Biz burada, henüz yeni yazı ile yayımlanmamış olan *Tıflî Efendi*'den bir epizodu aktararak, hem ilgili hikâyenin özelliklerini yansıtan bir parça veriyor, hem de İstanbul'un önemli gece eğlencelerinden olan helva sohbetlerinden bir örnek sunuyoruz: “(s.2) Tıflî Efendi dimekle meşhûr ve şöret-güdâz olan bir çelebi vardı...⁶ (s.3) Tıflî Çelebi'nin hem-meclisliğinden usanılmazdı...şehr-ı İstanbul'da veya hod devlet tarafından bir sohbet ya bir cem'iyyet olsa, 'alîl olup hasta olsa ol sohbetde zevk bulunmazdı...ve sergüzeşt söylerdi ki lâ-nazîr (s.5) idi. Sâhib-ı beste, hânende ve sâhib-ı eş'âr idi, her vechle ta'bîri mümkün değil idi...”

Olacak olur çâr-nâ-çâr

Gerek gönlini geniş tut gerek dar

fehvâsınca kıssa-ı âsumânî ve belâ-yı nâgehânî, günlerde bir gün Tıflî Efendi'yi İstanbul'da Kocamustafapaşa'da bir cemiyete da'vet itdiler.(s.6) Hâne sâhibi bir şahıs ammâ ziyâde {bî}⁷ idrâk bir herf idi. Ol kadar mâl, emlâke mâlik idi bu kim mâlinın hisâbını kendi dahi bilmez ve hem ehl-i ma'rîfet ve kâmil kimsenin kadrini bilmez, bir bed-ahlâk ve nâdân bu kim kaçan bir kimseye cânım dise gûyâ cânın çıksun dir ve ne kadar ta'rîf olunsa bundan beş kat ziyâde. Ammâ bu derdmend kendü başına gelecek ahvâli bilmez, eğer fehmedeydi ol mahalleye varmak değil lisânına bile almazdı.

³ Hikâyelerle ilgili geniş bilgi için bk. Şükrü Elçin, “Kitabî, Mensur, Realist İstanbul Halk Hikâyeleri”, *Halk Edebiyatı Araştırmaları*, Ankara 1977. 105-131.

⁴ Bu resimler Türk halk resminin önemli örneklerindendir. Konu ile ilgili olarak bk.

⁵ Kitapta yer alan bu resimler, halk resim sanatının önemli örneklerindendir. Bu konu ile ilgili olarak şu esere bakılabilir: Gül Derman, *Resimli Taş Baskısı Halk Hikâyeleri*, Ankara 1989.

⁶ Metni kısa tutmak amacıyla, bütünlüğün bozulmamasına dikkat edilerek, bâzı kelimeler buraya alınmamıştır.

⁷ Bu parantez içindeki kısımlar tarafımızdan ilâve edilmiştir.

Velhâsıl kendü âleminde çekilüp Kocamustafapaşa deyüp gitdi. Ammâ vakit kış olduğundan Tıflî Efendi bir hayli mesâfe tutup giderken bâhusus vâfir zahmet çekdi. Ammâ neylesün (s.7) hâtır-ı yârân için sözden çıkmayup ve hilâf çıkmayayım deyüp gitdi.

Bir mahalle vardı kim yârân bil-cümle cem' olmuşlar, Tıflî Efendi'nin gelmesine muntazırlar. Ol dahi gelüp kapıyı dak itdi. Huddâmlar gelüp kapıyı küşâde kıldılar. İçerü girüp ahvâlinde bilen yârânlar bir kaç karşı varup nerdübândan istikbâl idüp ma'hûd yârânın cem' olduğu odaya girdiler. Tıflî Efendi içerü girüp yârâna selâm virüp ol demde cümle yârân tâze hayat buldılar. İşbu hod ma'lûmdur, biraz musâhabetden sonra ta'âmdir döşenüp sonra şerbetler içildi, ba'de mümessek kahveler ve anberli duhânlar Keyvânoğlu işi çubuklardan, Lânazîroğlu lûlelerden(9) duhânlar içilüp keyiflerdir germâgerm olup yârân-ı safânın her biri birer kelâm dehânlarından nisâr idüp yatsu ezânı okunup fi'l-cümle yârân namâzı edâ eyledükden sonra tekrâr kahveler, duhânlar tâzelenüp Tıflî Efendi'nin bâzı yârânlarından niyâz idüp: "Ey yâr-ı azîz, lutfunuzdan niyâz olunur ki bir fasıl Şehnâme'den şol meclisde olanlara bir zevk bağışla" didi... Bu kerre Tıflî (s.10) Efendi de hûb lîsânla bir fasıl Şehnâme'den, aralıkda ise kahveler, şerbetler devir olur, bu üslûb üzere ve gâhice sergüzeşt bir fasıl ve gâhice bir fasıl ilm-i musikîden, fasıllar e[yledi]. Anda olan yârân ol kadar işret ve zevk-ı sohbet eylediler ki sa'at dokuza varmış, bunlar kıyâs iderler ki dahi henüz ahşamdır, ya henüz sâ'at dörde varmadı kıyâs iderler. Tamâm Tıflî Efendi yârânlar ile sohbet ve tâze civânlar ile ülfet idüp ammâ hâne sâhibi ne kadar zevk eylese gine vakti bildirdi(....?)⁸(s.11) helvâyı pişirüp içerü yârâna haber virildi. Bunlar helvâyı yeyüp, üzerine şekerli şerbetler içildi. Kahveler ve duhânlar gelüp tâze keyifler yetişdi. Sabâha dahi tahmînen dört sâ'at mikdâr kaldı. Bu kerre hâneleri emin olan ahhâblar, gulâmlarına işâret idüp fenârlar hâzır idüp kaldılar. Herkes "Giceleriniz hayır ola" diyüp cümle ahhâb dağılıp gittiler.

Derd-mend Tıflî Efendi'den gayrı ferd kalmadı mezbûr odanın içinde, oda ise güleşçiler tekyesinden kalmaz idi. Bir mikdâr Tıflî Efendi eğlendi, belki hâne sâhibi yârânı savup gelür, bize de bir yatak(s.12) yaparlar, deyü. Bu gûne tefekkürde kendüye teselliler virüp, hâline münâsip beyitler okuyup eğlendi ammâ gördü ki taşrada benî Âdem sadâsı yok, vakit ise hayli oldu. Beyit:

Yollara bakmadan ağrıdı bu dîde-i ser

Ağla hey gözlerim ağla ne gelür var ne gider

....diyerekden eline şem'a alup taşra çıkdı. Gördi ki kimesne yok. Bir odanın içine bakdı, bir nâ-terâş adam "Nice bir gezersin, büyük odanın içinde bir bucakda zıbarup yatamadın mı, bizi de uyutmuyorsun" didikde Tıflî bu kerre helâk mertebesine varup pür-âteş oldu. Zîrâ hâne sâhibi ne kadar fakîr olsa, kendi yorganı bile olmasa bir konşudan alırdı. Fakîr Tıflî Efendi gibi bir adama bu rengi itmezdi ve hâne sâhibi açıkda

⁸ Baskı tekniği sebebiyle bazı yerler okunamamaktadır.

yaturdı. Ammâ hâne sâhibi taşrada gulâm vardır deyü efendiye yorgan virmişdür diyü kendü gidüp yatmışdır. Çünkü Tıflî Efendi bildiği ortalıkda müsâfir yorganı değil bir hasır bile yok. Kendü kendüye “Yâ Rab bu hâl benim başıma geldi” deyüp, Allah’a tevekkül olup bu beyti söyledi

Ne Aklım var ne tedbîrim, ne fikrim

Tevekkeltü ‘ala’llâh oldı şimdi benim işim”

(s.14)”Yâ Rab benim za’îf vücûdum sana emânet” deyüp “Vakt-ı şitâda bu ne belâdır, kadr ü kıymet bilinmez yere ve gidiye nerelikden giriftâr oldum, nâdân eline düşdüm, bana selâmet ihsân eyle” didükde bin dert, hezâr endîşe ile başı altına bir taş mânend yasdık koyup ve üzerine kürkin çeküp yatdı. Gice bidâr olup kuşluk vakti geçmiş, hemândır göz açup gördi kim ne gelür var ne gider ve ne gulâm geldi âteş yakar var ve ne kahve hâzır ider var ve ne keyif yetiştirmek için gelür yârân var. Hiç sadâ yok. Derdmend Tıflî Efendi: “Acabâ taşrada oğlan mürd mü oldı? deyüp nice fikir ile şinâverlik(?) iderek(s.15) “Oğlan kapuyu aç, çıkup gideyim.” deyüp bu fikir ile taşra çıkup odanın kapusına geldi. Gördi kim oğlan kalkmış, abdest almak değil, gözünün çapaklarını bile silmemiş. Bunu böyle gördükde Tıflî Efendi didi:” Hemşeri ağa olacak kişiye bir haber gönder ki bize izin vîrsün, şol meclis-hânedan halâş olaım.” didi. Hemân ol bî-iz’an ol sâ’at varup dolâbı çalup eyitdi:” Şol giceden taşrada kalan müsâfir ağa efendi {izin} ister.” didikde câriye dahı ağasına ifâde idüp ol bî-idrâk türk, Tıflî Efendi akça ister kıyâs idüp fi’l-hâl taşra çıkup:”Hây efendi (s.16) ben seni ferâmuş-hâtır eyledüm, eşgâlden.” diyüp dal kîse alup “Be hey efendi, hîç seni boş göndermek olur m?” diyüp oğlanın eline “Şunı efendiye vir” deyüp bir rub’iyye çıkarup virdi. Oğlan Tıflî Efendi’ye rub’iyyeyi vireyim sandı, hemân Tıflî Efendi gazap ile eyitdi: ” La’net senin akçana, senin bana lutfun bana ol vakitte olur. Di ki, ben bir ehl-ı keyif adamım, sabah oldukda berc-ı afyon hâzır idüp şahs-ı ağayı hidmetkârını iz’ansız ola,...Allah şifâlar vire.” didi. Ağası kıyâs itmiş ki berc-i afyon didiği siteme tutar anlamış. Dahı ziyâde(s.17) âteş oldukda bi’z-zarurî dönüp eyitdi: ”Hey devletlü, Allah için şol dükkânların birinde bulunur mu, oğlan gönderelim.” dedikde ağası iz’ansız eyitdi :”Oğlan var yana ki bakkalda şöyle anda bulunur mu?” dedikde Tıflî gine âteş olup, ”Bakkalda bulunmaz.” dedi. Oğlanı çağırup eyitdi:” Anda bulunmazsa, börekçiye gel, anda belki bulunur.” dedi. Tıflî Efendi gine âteş olup :”Gel oğlan ben kendüm bulurum.” dedi. Zîrâ gördi ki ortalıkda âteş yokdur, kahve tedârîki yok. Aklına geldi ki horlukdan gitmek ma’kuldür. Zîrâ Kocamustafapaşa’da bir bacısı vardı. Birkaç gün mukaddem anda (s.18) eğlenüp bizzaruri bir mikdar berc-i afyon bırakmışdı. Hâtırına hutûr idüp kalkup du’âlar didi. Hâne sâhibi eyitdi:” Be hey efendi niçün sabır etmezsin. Şimdi oğlan gönderürem bulsun, eğer bulursa gene göndeririz ki Edirne Kapusu’na varup kömür getürsin. Ba’de kürkü kürkçüye virdüm, varup getürsin. Ben gideyim, oğlan ile siz âteşi yakup, kahveler pişiresiz” Çünkü bu cevapları Tıflî Efendi işitdi, dünya başına dar oldı. Heman kalkup duâlar idüp, hâne sâhibi heman dönüp eyitdi:” İşte şimdi eyü eyledin, beni de oğlanı da kurtardın.” dedi. {Tıflî}gayri merdûbandan inerken diline (s.19) geleni söyleyüp kapıyı açup taşra oldı.”

Metnini verdiğimiz epizot; serim, düğüm, çözüm bölümleriyle küçük bir hikâye yapısı taşımakta ve bu bölümlerde yer alan şahıslar, zaman ve mekân bir bütünlük içinde işlenmektedir.

Olay: Zamanın tanınmış kıssahan/meddahlarından Tıflî Çelebi Kocamustafapaşa'da bir toplantıya davet edilir. Kış günü, zahmet çekerek toplantının yapılacağı eve gider. Orada çok iyi karşılanır. Sohbet başlar, yemekler yenir, şerbetler, kahveler, tütünler içilir. Herkesin çok memnun olduğu esnada Tıflî'den bir kıssa anlatması ricâ edilir. O da güzel bir lisanla Şehnâme'den bir fasıl anlatır. Arada kahve ve çubuk içilir. Sonra musikî faslı başlar. Tekrar kahve ve çubuk ikram edilir. Böylece fasıllar devam ederken saat dokuza varır. O sırada helvanın hazır olduğu bildirilir. Helva yenildikten sonra, tekrar şerbet, kahve, çubuk içilir. Sabaha karşı meclis dağılır.

Tıflî odada yalnız kalır, bir müddet ev sahibini bekler. Fakat kimse gelmez. Etrafta yatak, yorgan da yoktur. Zavallı Tıflî çok üşür. Bin endişe ile başını bir yastığa koyar, üstüne de kürkünü çekerek yatar. Kuşluk vakti uyanır, odadan dışarı çıkar; bakar ki, ortada ne ısınacak bir şey var, ne içilecek kahve, ne de afyon mâcunu... Gitmeye karar vererek, henüz uyanmış olan genç hizmetçiye "Ağaya söyle bize izin versin" der. Oğlan, câriye vasıtasıyla ev sahibine durumu bildirir. Ağa, Tıflî'nin para istediğini zannederek çeyrek altın gönderir. Tıflî altını kabul etmez ve "Ben bir ehl-i keyif adamım, oğlanı gönderelim de bana afyon mâcunu bulsun" der. Ev sahibi Tıflî'nin ne istediğini anlayamaz ve afyon mâcununu bakkalda, börekçide satılır bir şey zanneder. Tıflî bu duruma çok sinirlenir, ısınma ve kahve ile ilgili hiç bir hazırlığın yapılmadığını görerek gitmeye karar hazırlanır. Ev sahibi: "Be hey efendi neden sabretmezsin, oğlan aradığını bulursa Edirnekapı'ya gönderirim, kömür getirir, sonra kürkümü kürkçüden alır. Ben gittikten sonra da siz ateş yakıp kahve pişirirsiniz." der. Bu sözler üzerine Tıflî öfkeyle kapıya yönelir. Onun gitmekte olduğunu gören ev sahibi sevinir ve "İşte şimdi iyi ettin, beni de oğlanı da kurtardın." der. Tıflî ağaya söverek merdivenlerden iner ve kendini dışarı atar.

Şahıslar: Epizotta kalabalık bir toplantıdan söz edilmekle beraber ön planda olan yalnız iki kişidir.

Olayın birinci derecede kahramanı Tıflî'dir. Sayfa numaralarından da anlaşılacağı üzere, verdiğimiz metin, asıl hikâyenin baş kısımlarında bulunmaktadır. Kitabın ilk sayfası Tıflî'nin sanatkârlık özelliklerinin sıralanması ile başlar. O, anlatılamayacak kadar değerli bir şâir, bestekâr ve sergüzeşthandır. Hikâyenin bütününde de işlendiğine göre Tıflî, XVII. asır İstanbulunun bohem-sanatkâr tipini temsil eden bir "çelebi"dir. Onun tanıtılmasından hemen sonra, ev sahibinin nitelikleri sıralanır. Bu şahıs çok zengin fakat mârifet ehlinin ve kemal sahibinin değerini bilmeyen, kötü ahlâklı, nâdan bir "ağa"dır. Epizotun başında bu derece olumsuz vasıflarla tanıtılan ev sahibinin, daha sonraki satırlarda hiç de o kadar kötü ahlaklı birisi olmadığı anlaşılmaktadır. Evinde tertiplendiği eğlence meclisinde misafirlerine bol ikramda bulunur ayrıca sohbetten de zevk alır. Zâten toplantı sırasında Tıflî ile ev sahibi arasında herhangi bir anlaşmazlık söz konusu değildir. Fakat meclis

dağıldıktan sonra Tiflî'nin beklentileri ile ev sahibinin davranışlar birbirine uymaz. Tiflî nezâkete ve itibar görmeğe alışkın bir insandır. Halbuki misafir olduğu evde tam tersi bir davranışla karşılaşır. Gerçi ev sahibi onun isteklerini karşılamak için gayret sarf eder ama; Tiflî'ye göre farklı sosyal tabakada yetişmiş olan bu şahsın davranış ve sözleri o kadar kabadır ki, Tiflî bu durumu kendisi için hakaret sayar ve "horluktan gitmek akla daha uygundur" diye düşünerek evi terkeder.

Epizotta diğer şahıslar çok silik işlenmiştir. "Oğlan" ifadesiyle söz edilen genç hizmetkâr, uykusuzluğun verdiği mahmurluk içinde söylenenleri yerine getirmeğe çalışan, toy, bilgisiz ve anlayışsız birisidir.

Toplantıya katılanlar "yârân"ın bu tip meclislere alışkın, zarif ve zevk ehli insanlar olduğu anlaşılmaktadır. Tiflî'yi tanıyanların onu merdivende karşılamaları ve içlerinden birisinin Tiflî'ye : "Ey yâr-ı azîz, lûtfunuzdan niyâz olunur ki bir fasıl Şehnâme'den şol meclisde olanlara bir zevk bağışla" cümlesi ile ricâda bulunması, bu şahısların seviyeleri ve zerafetlerini göstermektedir.

Mekân: Olaylar İstanbul'un belirli bir semtinde, içinde hizmetkârların yaşamakta olduğu büyük bir konakta geçer. Hikâyede mekân bir tablo gibi teferruatıyla anlatılmaz. Ev ile ilgili birkaç ayrıntı, olaya bağlı olarak verilir: Tiflî, bâzı dostları tarafından merdivende karşılanır. Toplantı güreşçiler tekkesinden aşağı olmayan⁹, büyük bir odada yapılır. Hizmetkâr oğlan, ev sahibi ile haberleşmek için harem ve selâmlık arasındaki "dolab"ı kullanır.

Zaman: Epizotta mevsim kıştır. Olayın cereyan şekli ve şahıslar arası çatışmada havanın soğuk olmasının önemli yeri vardır. Tiflî Efendi, konağa bir kış akşamı epeyi sıkıntı çekerek ulaşır. Bu onun daha toplantıya katılmadan sinirlenmesine sebep olur. Meclis dağıldıktan sonra, kış gecesi sokağa çıkmamak için yatıya kalır. Fakat kocaman odada yatacak yatak, ısınacak ateş bulamaz. Çok öfkelenir, hastalanmaktan korkar: "Vakt-i şitâda bu ne belâdır, kadr ü kıymet bilinmez yere ve gidiye nerelikden giriftâr oldum, nâdân eline düşdüm" diye söylenir. Sabahleyin evi terketmesinde de yine ısınamamasının önemli payı vardır.

Epizotta günün belirli vakitleri alaturka saate göre verilir. Toplantı akşam üstü başlar ve o kadar zevkli devam eder ki misafirler vaktin nasıl geçtiğini anlayamazlar: "Anda olan yârân ol kadar işret ve zevk-ı sohbet eylediler ki sa'at dokuza varmış, bunlar kıyâs iderler ki dahi henüz ahşamdır, ya henüz sâ'at dörde varmadı kıyâs iderler."

⁹ Tahminimize göre "... oda ise güleşçiler tekyesinden aşağı kalmazdı" cümlesi ile odanın büyüklüğü kastedilmektedir. Çünkü bu tekkeler hakkında verilen bilgiye göre mekânlarının epeyi geniş olduğu anlaşılmaktadır: "Günümüz güreş kulüpleri durumunda olan tekkelerde şeyh ve âilesi, dervişler ve hizmetçiler için ayrılmış mekân ve hücrelerle binaların dışında idman yapmağa müsait çimenlik bir meydan bulunurdu, kış idmanları genişçe bir kapalı mekânda yapılırdı.". Abdülkadir Özcan, "Güreşçi Tekkeleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XIV. İstanbul 1996. 319.

Meclis sabaha tahmînen dört saat kala dağılır. Tıflî kuşluk vakti uyanır ve bir müddet sonra da evden ayrılır.

Dil ve üslûp: Bu hikâyeler dinleyiciye anlatılmak/okunmak için düzenlenmiş metinlerdir¹⁰. Sunduğumuz epizot da bu maksatla tertiplenmiş bir eserin özelliklerini taşımaktadır.

Metnin oldukça zengin bir kelime kadrosu vardır. Çünkü hem hikâyecinin, hem az/çok tahsil görmüş insanların, hem de avamın kullandığı kelimeler bir arada verilmektedir. Bu sebeple eserde; bâzıları halk söyleyişiyle olmak üzere, Arapça, Farsça terkipler yer aldığı gibi, az sayıda da olsa halkın aşağı tabakasına âit kelimeler de bulunmaktadır.

Hikâyenin anlatıma dayalı, yapmacıktan uzak, canlı ve akıcı bir üslûbu vardır. Bu üslûp bize İstanbul beyefendisinin zarif konuşma tarzını verdiği gibi, nezâketten uzak kaba-saba insanların konuşmalarını da verir.

Metinde edebî mâhiyette tasvir yok, yer yer basit târifler vardır. İnsanlar bize davranış ve sözleriyle tanıtılır. Tıflî'nin dostlarının kendisine: " Ey yâr-ı azîz, lûtfunuzdan niyâz olunur ki bir fasıl Şehnâme'den şol meclisde olanlara bir zevk bağışla" hitabı ile; nâ-terâş" diye tanıtılan adamın: "Nice bir gezersin, büyük odanın içinde bir bucakda zıbarup yatamadın mı, bizi de uyutmuyorsun" söyleyişi, iki farklı sosyal tabakadan insanın şahsiyetlerini de yansıtmaktadır.

Hikâyecinin tavrı: Hikâye büyük ihtimalle bir kıssahan/meddah tarafından düzenlenmiştir. Tıflî'nin hayatı, üçüncü şahıs tarafından müşâhedeye dayalı bir ifâde ile anlatılır. Hikâyeci olayları Tıflî'nin bakış noktasından dile getirmektedir. Seçtiği kelimeler, ev sahibi hakkında kullandığı sert ve alaylı anlatım bunu gösterir.

Epizotta her ne kadar bir toplantı ve ondan sonraki olaylar dile getiriliyorsa da, anlatıcının asıl gâyesi kıssadan hissedir. Onun maksadı farklı kültür değerleri ile yetişen insanların bir araya gelmesiyle doğan/doğması mümkün aksaklığı dikkat çekmektir.

Edebî bir metin olarak incelediğimiz bu epizotta İstanbul'un toplum hayatı ve az da olsa maddî kültür unsurları ile ilgili bilgiler de bulunmaktadır.

¹⁰ Nitekim hikayenin girişinde metnin sözlü gelenekten yazıya geçirildiği şu sözlerle dile getirilmiştir: "Kıssa-ı gûyân-şinân, râviyân-ı fazilet-iktibâs şöyle rivâyet ve bu yüzden hikâyet ederler ki..." Kitapta, konuşma dilindeki aksaklıklardan gelen ifâde eksikliklerinden anlaşıldığına göre, metin yazıya geçirilirken anlatıcıya (epeyice) sâdik kalınmıştır

Söz konusu epizot helva sohbetlerinden bir örnek vermektedir. Günümüzde unutulmuş bu toplantılar, aslında fütüvvet teşkilâtının ve esnaf localarına âit geleneklerdendir. Bu toplantılar, zamanla halk ve devlet erkânı arasında da yayılmış, özellikle Lâle devrinde İstanbul kış gecelerinin tercih edilen eğlencelerinden biri olmuştur. Gün geçtikçe birbirinden görkemli tarzda düzenlenen bu meclisler, bir taraftan ikramlarıyla gösteriş vesilesi olurken¹¹, diğer taraftan şâirler, nüktedanlar, sâzende ve hânendelerin katılmasıyla bir sanat meclisi niteliği de kazanmıştır.

Hikâyede söz konusu toplantı teferruatlı bir şekilde anlatılmasa da, helva sohbetinin nasıl yapıldığı, yiyecek ve içeceklerin hangi sıra ile sunulduğu hakkında, kısa da olsa bilgi vermektedir¹²:

Misafirler akşam üstü toplanmağa başlar. Daha sonra dâvetli olan sanatkâr/sanatkârlar gelir. Onun/onların gelişi meclise tâze hayat verir. Biraz sohbetten sonra yemekler yenir, şerbet içilir, kahve ve çubuk(tütün) ikram edilir. Meclistekilerin keyfi yerine gelince sıra sanatkâra/sanatkârlara gelir. Kıssa anlatılır, mûsikî icra edilir. Aralarda kahve ve çubuklar devr eder. Böylece zamanın nasıl geçtiği anlaşılmaz. Gece yarısından sonra taze pişirilmiş helva yenir. Helvanın arkasından şekerli şerbet içilir. Onun ardından tekrar kahve ve çubuk ikram edilir. Toplantı sabaha karşı dağılır. Arzu eden misafirler gece yatıya kalırlar.

Epizotta maddî kültür unsurlarından pek az söz edilmektedir:

Yatsı namazından önce “taamların döşendiği” söyleniyorsa da yemek cinsleri sayılmıyor. Toplantı boyunca sık sık kahve ve çubuk ikram ediliyor. Türklerin kahveye ve çubuğa olan düşkünlüğü bu metinde de dikkat çekecek derecededir. Yemek çeşitleri zikredilmediği halde kahve ve tütünün mis kokulu olduğu ifâde edilmiş, çubuk ve lüle markaları dahi belirtilmiştir:”... ba’de mümessek kahveler ve anberli duhânlar Keyvânoğlu işi çubuklardan, Lânazîroğlu lülelerden(9) duhânlar içilüp...”. Ayrıca kitapta çubuk içen insanları gösteren bir de resim vardır. Toplantının bitişine yakın, misafirlere taze pişirilmiş helva ikram edilmekte, onun üstüne de şekerli şerbet, kahve ve çubuk sunulmaktadır. Fakat helva ve şekerli şerbet cinsleri zikredilmemiştir.

Metinde ayrıca uyuşturucu kullanımı ile ilgili önemli bilgiler vardır. Tıfî afyon içmeğe alışkın bir kimsedir. Bunu “Ben ehl-i keyif bir adamım.” Sözüyle dile getirmektedir. Sabah uyanır uyanmaz afyon arar, bulamayınca da şaşırır. Halbuki zengin ağa afyonun ne olduğunu bile bilmez. Hikâyenin bütününden; bohem hayatı yaşayan sanatkârlar çevresinin afyona çok düşkün olduğu halde, çok zengin olsa da halktan insanlar uyuşturucuyu hiç tanımadıkları anlaşılmaktadır.

¹¹ “Bir çok kibar, helva sohbetlerini servet gösterişi için vesile sayar, birbirleriyle yarışa girerlerdi”. Uğur Göktaş, “Helva Sohbetleri, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. IV. İstanbul 1994. 48-49. Konu ile ilgili daha geniş bilgi için bu maddeye bakılabilir.

¹² Metnin XVII-XVIII. Asır İstanbul hayatını yansıttığını göz önüne alırsak, bu bilgi daha değer kazanır.

Zengin fakat görgüsüz ev sahibinin evinde huddamlar, câriyeler, gulam(lar) çalışmaktadır. Hizmetlilerin bu kadar kalabalık olduğu bir evde Tıflî'nin üzerinde yatacak bir yatak değil hasır bile bulamaması, onların da hâne sahibi gibi, misafire nasıl davranılması gerektiğini bilmediklerini göstermektedir.¹³

Epizotta aydınlanma aracı olarak mum ve fenerden söz edilmiştir. Tıflî, meclis dağıldıktan sonra odada yalnız kalınca eline bir mum alıp dışarı çıkar. Ayrıca misafirler gitme zamanı gelince gulamlarına fenerleri hazırlamalarını emrederler. Bu devirde, geceleri ana yolların hâricinde kalan sokakların karanlık olduğunu ve insanların özellikle bu yollarda fenerle dolaştıklarını diğer İstanbul hikâyelerinde de görmekteyiz.

SONUÇ

İstanbul Hikayeleri'nden *Tıflî Efendi(Kanlı Bektaş)*'den aldığımız parça, serim, düğüm ve sonuç bölümleriyle, kendi içinde bütünlük gösteren, küçük bir hikâye özelliği göstermektedir.

Metinde zamanın şâir, bestekâr, meddah olarak çok tanınmış sanatkârının başından geçen üzücü bir olay anlatılmaktadır. Bu vak'a ve cereyan şekli, olayda yer alan insanlar günlük hayattan alınmıştır. Hikâyede ağırlık olay üzerinde toplanır. Zaman ve mekân belirtmekle beraber, ayrıntı üzerinde durulmamış, şahıslar davranış ve sözleriyle tanıtılmıştır.

Parçada geçen kelimeler ve bu kelimelerin cümlede kullanılışı, zamanın İstanbul dili ve konuşma tarzını vermektedir. Hikâyeye sözlü anlatım üslûbu hâkimdir. Metin mensur olmakla beraber içinde Tıflî'nin duygu ve düşüncenin ifade edildiği bir kaç beyit vardır.

Realist hayatı yansıtan bu hikâye vasıtasıyla zamanın sosyal hayatı, maddî kültür unsurları hakkında da bilgi edinebiliyoruz. Helva sohbeti ile ilgili epeyi ayrıntının verildiği bu metinde asıl anlatılmak istenen, o devir şehir hayatındaki sosyal farklılıktan doğan şahıslar arası çatışmadır. Tıflî dâvet edildiği bir evde, görgüsüz ve bilgisiz hâne sahibinin kaba davranışları ile karşı karşıya kalmakta ve âdetâ kovulmaktadır. Hikâyede anlatıcı, görgü ve para bakımından birbiriyle zıt iki tipi bir araya getirerek; İstanbul'da her zaman karşılaşılması mümkün önemli bir sosyal aksaklığa dikkat çekmek istemiştir.

¹³ Kanaatimizce bu kadar bilgisiz ve görgüsüz olan ev ahâlisinin bu derece muntazam ve teferuatlı bir toplantıyı tertiplemesi mümkün değildir. Bu sebeple, o zaman da günümüzdeki gibi kalabalık toplantıları tertipleyen profesyonel insanların var olduğu düşünülebilir.

ایدی ضارب کشته خانه و صاحبان شکار
ایدی هر و خجیل تغییر می فکری در کل ایلی
از مرحوم طبعی آن ایلی که یک جمله میزند
قولش بودی و هم غایت ایله تحریف دوست
دید ی زن دوست یقده غارتی یوق ایلی
و قاتل که برنجی شده زن خانه اولدند که زاده
سبک شنه بن اولوب آله اولتیرک زوق
قاتل اندر قات اولوب آقا جاره نه بیست
اوله حق اولور جازاز جاز
کزک کوکلی کتین موت کزک عاز
هوا سخته نصایر السمانی و بلای تا کسان
کوتلده بزکون طبعی آفندی ایست نیولده قوت
مصلحتی باشاده برجهتیه دعوت ایست یلیر

ULUĞ BEĞ DEVRİ İLİM-FELSEFE ZİHNİYETİ TÂRİHİ KÖKLERİ VE SEBEPLERİ*

Prof. Dr. Fahrettin OLGUNER

İslâm dünyasında cereyan eden hâdiselere oldukça isâbetli teşhisler koyan İbn Haldun, kısa süre içinde oluşup gelişen İslâm medeniyetinin onikinci yüzyıldan itibaren batı bölgelerinde duraklamaya başladığını, doğu bölgelerinde ise gelişmenin, kendi devri itibâriyle, henüz devam etmekte olduğunu (Mukaddime, 1954, II/478-493) belirtir.

İslâm medeniyetinin hareket noktasında İslâm dîni vardır ve bu sebeple de medeniyet, “İslâm Medeniyeti” adını almış bulunmaktadır.

Doğuşunun üzerinden sâdece birkaç yüzyıl geçmiş olan bu medeniyet, İbn Haldun’un belirttiği üzere, kalın bir çizgi ile ve birbirinden oldukça farklı bir şekilde “doğu-batı” olarak ikiye ayrılıyor.

İmdi, acabâ İslâm dünyâsını ikiye ayıran bu “doğu-batı” neresidir ve kimlerin elindedir? Aynı kaynaktan -İslâm dîninden- beslenen bu medeniyetin bir yanda durgunluğa gömülürken öbür yanda gelişmesini sürdürmesinin sebebi ya da sebepleri nelerdir?

İbn Haldun kendisi bize İslâm dünyâsı içinde “batı” diye isimlendirdiği yerleri göstermektedir. Ona göre batı; o devirde harâbeye dönmüş olan bu yerler; Bağdat, Basra ve Kûfe’den batıya doğru giden, Kuzey Afrika’dan geçerek Endülüs’e uzanan bölgedir.

Batı olarak isimlendirdiği bu bölgeyi İbn Haldun, bize tanıtır. Ona göre bu bölgede akıldan, felsefeden, aklî ve tecrübî ilimlerden söz edilmez. Buralarda ilim ve felsefe yapacak değil, yapılmış olanları anlayacak bile bulunmaz. Buralarda ilim adına yapılmakta olan tek şey, ona göre, arap dili ve edebiyâtı ile oyalanıp çeşitli konularda eskilerin söylediklerini ezberleyerek tekrarlamaktan ibârettir. Bunları üzülererek anlatan İbn Haldun; “...*bu durumu, batı insanının yaradılış -zekâ- eksikliğine bağlayanlar bile vardır*” diye de ekler.

Kendi devri itibâriyle henüz aklın kullanıldığı, ilmî gelişmenin devam etmekte olduğu yerler diye vasıflandırdığı “doğu”yu İbn Haldun, merkezinde Buhârâ ve Semerkant’ın bulunduğu bölge olarak gösterir. Ona göre batılı bâzı ilim meraklıları za-

* Atatürk Kültür-Dil ve Tarih Yüksek Kurumu- Atatürk Kültür Merkezi’nin tertiplelediği (29-31 Mayıs 1994 Ankara târihli) Uluslararası Uluğ Bey ve Çevresi Sempozyumu’nda sunulan bildiri.

man zaman doğu bölgelerine gelir (başta İbn Hatîb'in, Fahreddin Râzî'nin öğrencileri olmak üzere) ilim üstadlarını bulur, onlardan ilim, felsefe... alarak batıya; memleketlerine döner ve orada üne kavuşurlar.

Bilindiği gibi İbn Haldun, ondört-onbeşinci yüzyılda (1332-1406 yılları arasında) yaşamıştır ve Türk Hükümdârı Timur'un (1336-1405) çağdaşıdır. Kaynaklar bu ikisinin karşılaşmış konuştuklarından söz eder. 1394-1449 yılları arasında yaşamış bulunan Timur'un torunu Uluğ Beg, İbn Haldun vefât ettiği sırada henüz genç yaşta bulunuyordu.

Tekrar edelim ki, İbn Haldun'un da belirttiği gibi, ilmin, düşüncenin ve felsefenin itibârını koruyup ayakta tutan "doğu bölgesi"nin merkezinde Buhârâ ve Semerkant bulunmaktadır. Demek oluyor ki, "batı"da birkaç yüzyıl önce duraklamış olan İslâm medeniyeti; ondört ve onbeşinci yüzyılda "doğu"da henüz gelişmesini sürdürmekteydi. Bu gelişmenin mekânını Türk illeri oluşturuyor ve bu gelişmeyi sağlayan unsurların odak noktasını, çoğunluk itibârıyla, Türkler teşkil ediyordu.

İşte Uluğ Beg (1394-1449) ve devri, İslâm medeniyetinin gelişmeye devâm ettiği yerleri, onu devam ettiren unsurları, sebeplerini ve bunun altında yatan zihniyeti bize gösteren iyi bir örnektir..

Uluğ Beg devrini karakterize etmeden önce ilmin ve felsefenin doğma, gelişme imkân ve sebeplerine kısaca temas etmeliyiz.

İlim, felsefe, insana has bir iş ve kabiliyettir. Bunun ortaya çıkabilmesi için sebeplerin varolması, bir takım şartların gerçekleşmesi gerekir.

İlim, bir takım çabalarla elde edilir. Bu, karşılıklı alış-verişler, kolektif çalışma ve yardımlaşmalarla sağlanır. İlim bir yerde ve bir hamlede ortaya çıkıveren bir hâdise değildir. Uzun zamanı, hattâ zamanları ve sürekliliği gerektirir. Bu, büyük bir sabır işidir. Bütün bunlar, sürekli ve büyük mâlî desteği gerekli kılar. Bu destek ise olumlu bir sosyal yapıya bağlıdır. Bu sosyal yapı da olumlu, anlayışlı, becerikli, hür düşünceli ve toleranslı bir siyâsî irâde ve otorite elinde temsil edilir olmalıdır. Bütün bu şartlar belli bir zihniyetin, bir sosyal-psikolojinin sonucu olarak ortaya çıkar. Bu, bir dünyâ görüşünün, bir hayat felsefesinin tezâhürüdür.

İşte ilim ve felsefenin ortaya çıktığı her mekân, bu zihniyete sahip olan, bütün bu şartları kendisinde toplamış bulunan bir mekân olarak görülmelidir.

İmdi, bu tesbitler çerçevesinde târihî seyri yeniden gözden geçirelim:

İslâm'ın doğuşu Araplar'a yeni bir zihniyet, yeni bir dünyâ görüşü kazandırdı. İslâm, kısa zamanda ve sür'atle yayıldı. Siyâsî hareketlerle başlayan Emevî dönemi, siyâsî kanâatlerin fikrî platformunu hazırlama ihtiyâcını doğurdu. İslâm dünyâsındaki pek çok fikir ekolünün temeli bu dönemde atıldı.

Bu medeniyetin oluşmasına Arap olmayan-yabancı; Acem, Berberî, Türk unsurların destek ve katkısını sağlamak için Bağdat'ın kapılarını bu unsurlara açan Abbâsî iktidârı, milâdın dokuzuncu yüzyılı ortalarında isteklerini gerçekleştirmiş bulunuyordu.

İslâm dininin ilk muhâtabı, ilk mensûbu ve ilk yayıcısı rolünü üstlenen Araplar, bu görevlerini büyük bir heyecanla yaptılar. İktidârı ellerinde tutmanın ötesinde yeni oluşan bu medeniyete fiil ve düşünce olarak da katkılarda bulundular. Bağdat'ta Ebûyûsuf Kindî (796-873), Endülüs'te İbn Rüşd (1126-1196)... bunun şahitleriydi.

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi ilim, devamlı tâkip ve süreklilik istiyor, bu da tükenmez bir sabrı gerektiriyordu. Açıkça söyleyebiliriz ki Arabın buna tahammülü uzun sürmedi. Ona göre ilim, makyaj çantasında duran, varlığından ve sâbit duruşundan hiç kuşku duyulmayan, istenildiği an çıkarılıp kullanılabilen bir âlet durumunda olmalıydı.

Emevî döneminin henüz eşiğinde başgösteren siyâsî çalkantılar, yüzdeyüz diye bileceğimiz oranda Arap kökenli fertlerden oluşan Hâricî-Exotérique- grubu ortaya çıkardı. Bunların hareketleri, siyâsî maksatlıydı. Fakat, faaliyetlerinin temelinde zihniyetleri -mentaliteleri- yatıyordu.

Bu zihniyette; tabiatı araştırmaya, toprağı deşmeye, ay'ı keşfetmeye, mes'eleleri tartışmaya, sosyal yapıyı incelemeye, sosyal psikolojiyi tesbite, sosyal konularda karşılıklı anlaşmaya, gerekirse fedâkarlığa; tâvîze, çözülemeyen mes'eleleri zamâna havâle etmeye, hele hele elde bulunandan, zihinde durandan şüphe etmeye... yer ve izin yoktu.

Hâricî -Exotérique- grup zamanla dağıldı, yok oldu. Fakat, daha sonra çeşitli isimler altında ortaya çıkan; hukuk, siyâset... ekolleri, bu zihniyeti tevâtüsle devam ettirdi.

Sonraları ortaya çıkmış bulunan ve aynı görüntüyü sergileyen; Zâhirîlik, Hanbelîlik, Selefiyyecilik, Vehhâbîlik... gibi hukuk, inanç, siyâset... ekollerinin daha önceki -Hâricî- ekol ile organik bağlarının bulunmadığı iddiâ edilir ve hattâ delillendirilebilir de. Fakat, organik bağın bulunup bulunmaması, bu ekollerin temelinde yatan zihniyetin "öncekiyle aynı" olduğu gerçeğini örtmez.

Bu temel zihniyet çözümlenince ortaya şu çıkar: İçinde insanı da ihtivâ eden kâinat, statik -durgun- bulunmaktadır. Hâdiseler de mekaniktir. Statik varlıklar ve mekanik hâdiseler birebir önermelerle ifâdelendirilirler. Dolayısıyla varlık ve hâdiseleri ifâdelendiren bu kelime ve önermelerden herhangi bir şekilde şüphe duyulması, zamânın ve şartların değişikliği... bahâneleriyle onların yeniden değerlendirmeye alınması, yorumlamaya tâbî tutulması... düşünülemez. Sosyal ve psikolojik olaylar da aynı çerçevede yer alır ve değerlendirilirler.

İşte bu zihniyet dîne ve mukaddes metinlere de bu gözle bakmaktadır.

Bu zihniyette bir kere ele alınan bir hâdisenin tekrar ele alınması, bir defâ verilen hükmün yeniden gözden geçirilmesi... söz konusu değildir. Sonuç olarak da elde edilen

bir önermenin yüzyıllarca tekrarlanır olması, varılan hüküm hakkında hiçbir endişenin duyulmaması... herhangi bir sakınca doğurmaz.

İşte, İbn Haldun'un Bağdat'tan Endülüs'e geniş bir coğrafyada yaygın halde gö-ründüğünü belirttiği ve "anlamıyor, ezberleyip naklediyorlar" diye vasıflandırdığı zihni-yetin karakteri budur. Bu zihniyeti içinde ciddî herhangi bir "ilmî araştırma düşüncesi"-nin hayat hakkı bulamayacağı açıktır.

Bugün de aşağı-yukarı aynı veyâ yakın bölgelerde; Arabistan'dan Kuzey Afrika'ya uzanan yörelerde "Hanbelîlik, Vehhâbîlik..." gibi aynı ya da benzer hukuk ve siyâset ekollerinin bulunuşu "tesâdüf" değildir ve bu durum, bu bölgelerde görülen ilim seviyesinin anlaşılması, herhangi bir yerdeki ilmin seviyesi ile zihniyet arasındaki para-lellîğin tesbit edilmesi açısından oldukça dikkat çekici ve düşündürücüdür.

Belirlenen dönem –onbeşinci yüzyıl- îtibâriyle İslâm dünyâsının batısı karşısında bulunan doğu bölgesinin durumuna gelince:

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi Abbâsî iktidârı, bir kültür merkezi olarak Bağdat'ı Arab'ın dışındaki unsurlara da açmıştı. Buraya dünyânın dört bir yanından gelen ilim ve felsefe meraklıları arasında Türkler de bulunuyordu: Abdülhamid İbn Türk Cîlî (ö.8.yy.) Muhammed İbn Mûsâ Hârezmî (ö. yk.850) Ebûnasr Muhammed Fârâbî (870-950), hemşehrisi va adaşı Ebûnasr İsmail Cevherî Fârâbî (ö.1002)... bunlardan bâzılarıydı. Kısa zamanda bu çabaların sonuç ve meyve verdiği-ne, yine yukarıda, işaret etmiştik.

Onuncu yüzyıl Bağdat ve çevresinin rengini değiştirdi. Onikinci yüzyılda yukarı-da karakteristiğini verdiğimiz zihniyet hâkimiyetini Bağdat'tan Endülüs'e geniş bir coğ-rafyaya yaydı. Bağdat'ın yetiştirdiği ve İslâm dünyâsında "felsefenin babası" olarak tanınan Ebûyûsuf Kindî'nin ve İslâm dünyâsının "ikinci Aristosu" ünvanına aday göste-rilen İbn Rüşd'ün eserleri, bu zihniyetin hışmına uğrayıp tahrip edildiler.

İslâm dünyâsının batısı olarak belirlenen bölgedeki bu olup bitenler, ilim ve kül-tür hâdiselerini çoktan buralardan uzaklaştırmış, yeni ilim ve kültür faaliyetleri, yeni merkezler edinmişti. Bu yeni merkezlerin ağırlık noktasını Türk illeri oluşturuyordu. Semerkant da bunlardan birisiydi.

İlmin ve ilmî düşüncenin oluşmasını sağlayan şartlara, yukarıda temas ettik. Özel olarak Uluğ Beg Devri'ni dikkate aldığımızda Semerkant bunları gerçekleştirmiş görün-mektedir. Medrese, zâviye, hankâh... gibi kurumlar, şehrin tabîî yapıları arasında bulun-maktadır. Oluşmuş haldeki gelenek, Kadızâde-i Rûmî, Gıyâseddin Kâşî... gibi kabiliyet-leri buraya çekmektedir. Uluğ Beg Rasathânesi'nde çalışan ilim adamlarının sayısını kaynaklar yüz civârında göstermektedir. Bu, karşılıklı alışverişin ve kolektif çalışma-nın, bir ilim adamının hükümünü ikincisinin gözden geçirmesi ve hattâ tashih eder olması ilmî şüphenin canlı örneklerini sergiler durumdadır. Bir öğretim elemanının işine son verilmesine Kadızâde-i Rûmî'nin gösterdiği tepki ve buna karşı Uluğ Beg'in ilim adamına hak tanıyan tavrı, ilim adamlarının geniş hürriyetini ve siyâsî otoritenin buna

duyduğu saygıyı belgeler durumdadır. İlme ve insanlığa hizmet eden bu insanların ve bu kurumların arkasında, sürekli mâlî destek veren başka kurumlar; vakıflar bulunmaktadır. Bu da ilim hayâtının garantisini, hem de kesintisiz olarak sağlamaktadır. Benzer bir hâli İbn Haldun, batı bölgesi içinde istisnâ olarak gördüğü Mısır-Kâhire’de tesbit etmiş bulunmaktadır. O şöyle diyor: Selâhaddin Eyyûbî (1138-1191) devrinden itibaren Şam-Mısır bölgesine Türkler hâkim oldular. Bu bölgede onlar, ilmin gelişmesini, ilmî zihniyetin ayakta kalmasını sağladılar. Türk Beyleri, servetlerinin yok olup gitmesini - müsâdere edilmesini- istemedikleri için onu vakfediyorlardı. Böylece de hem servetlerini koruyor, hem çocuklarının ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlıyor, hem de bu vakıflarla medrese, tekke, zâviye, imâret... gibi kurumların ayakta kalmasını temin ediyorlardı¹.

Görülüyor ki bu hâl bir zihniyetin eseridir ve bu, İslâm medeniyeti içinde, çoğunluk itibariyle, Türklere has olarak görünmektedir. Semerkant’ta görünen de budur ve bu bir zihniyetin sonucudur.

Başlangıçtan itibaren Türkler arasında yayılan hukuk, inanç ve tasavvuf ekollerinin dikkate alınması, bu zihniyetin anlaşılması ve onun karakterinin çizilmesi açısından gerekli olmaktadır.

Bilindiği ve hâlen de görüldüğü üzere Türkler arasında, çoğunlukla, hanefî hukuk (doktrine hanefite de droit), mâturîdî inanç (théologie maturidite) ve sünî tasavvuf (mysticisme sunnite) ekolleri yaygın halde bulunmaktadır.

Farklı sâhalarda olmakla birlikte bu ekollerin ortak temel görüşlerini şöylece özetleyebiliriz:

İçindeki bütün varlıklarla birlikte kâinat Allah’ındır. Canlı-cansız her şeye ve özellikle insana hizmet ve yardım, Allah’a hizmet ve yardım demektir. Bu, ilim ve felsefe -hikmet- ile gerçekleşir. İlme hizmet ve destek, ahlâkî fiillerin en iyisi ve en üstüdür.

Âlem, dinamik ve statik özellikleri birarada bulundurur ve gösterir. Sosyal ve psikolojik alan da böyledir. Üstelik bu alanlardaki hâdiseler daha karmaşık şartlara tâbidirler ve dolayısıyla de oldukça değişik görünüm sergilerler. Bunları ifâde eden önermeler de, tabîî olarak, farklı zamanlarda farklı şekillerde ortaya çıkar ve farklı tarzlarda algılanabilirler. Bu hâl ilme; “ilmî şüphe” olarak yansır.

Din, her zaman ve her konuda bize sâbit şeylere indeksli hazır bilgiler vermez. Dînin ifâdesine göre kâinat sırlarla doludur. Bu sırlar insan tarafından açılıp açıklanma-

¹ İbn Haldun burada Türk beylerinin vakıf yapma sebebini onların mallarını kaybetme –müsâdere- endişesine bağlamaktadır. Vakıf hâdiselerinde bu sebebin dâimâ bulunabileceği ihtimal dışı değildir. Ancak, bütün vakıf hâdiselerini yalnızca bu sebebe bağlamak hâdiseyi anlamaya ve açıklamaya yeterli değildir. Zira, Mısır’da olduğu gibi başka yerlerde; Anadolu’da, Balkanlar’da, Türkistan’da; Buhâra’da, Semerkant’da, Bursa’da, Edirne’de, İstanbul’da beyler ve paşalarla birlikte sıradan halkın hemen her alanda vakıflar yapmasını bu basit sebebe nasıl bağlayabilir, bununla nasıl açıklayabiliriz!..

yı beklemektedir. Aslında insanın temel vâzifesi de budur. Ancak bunun için insanın dikkatli bir idrâk melekesine ulaşması, tükenmez sabırla büyük emekler sarfetmesi gereklidir. Mukaddes metinler, özellikle Kur'ân, kâinâtın sırlarına işâretler göndererek insanın dikkatini buraya çekmektedir. Hüküm ifâde eden Kur'ân cümlelerine “dikkat çekici işâret” anlamına gelen “âyet” denilmesi bundan olmalıdır ve oldukça mânâlıdır.

Gerek âlemin, gerekse buna işâret eden dinin dinamik ve statik yapıları birbirleriyle uygunluk içindedir. Ancak, bu dinamik ve statik özelliklerden hiçbiri ötekine indirgenemez. Dolayısıyla bu, “kesinlik” ve “izâfilik-rölativite” gibi iki ayrı hüküm kategorisini zihne aynı anda ve aynı kuvvetle dikte eder. Bunun zihin tarafından alınıp hemen senteze kavuşturulması kolay değildir. Uzun sabır ve büyük çaba ister. Fakat, her şeye rağmen insan zihni bu sentezi bulmak zorundadır.

Bütün bunlar, insanın bir yandan huzur ve sükûnunu tatmin edici, öbür yandan ise onun sönmeyen arzu, tükenmeyen sabır, bitmeyen emek ve çabalarını harekete geçirici farklı nitelikler arzeder.

İşte ilim; ilmî düşünce ve felsefî gelişme, ayrı kutuplar oluşturan bu farklı karakterlerle insanın zihninin halleşme çabası üzerine oturur.

Söz konusu ettiğimiz dönemler içinde İslâm dünyasının batısı, zihniyet olarak bu çabayı bırakmış, doğusu ise henüz bu çabayı sürdürür durumda görünmektedir. Aynı çabayı, aynı dönem içinde Anadolu'da da görmek mümkündür.

Onbeşinci yüzyıl Uluğ Beg devri ve içindeki insanıyla onun ülkesi, ilmin gelişmesini sağlayan zihin yapısına sâhip görünmektedir. Mensûbu bulundukları ve savunmasını yaptıkları hukuk, inanç, siyâset... ekolleri bunun göstergesidir ve bugün için de aynı imkân ve potansiyel varlığını hissettirmektedir.

GÜVERCİN ALFABESİ

Muhterem YÜCEYILMAZ

Fâtih Câmîi'nin Türbe Kapısı'ndan içeri adımımı atar atmaz çınarların yeşil çağlayanına yakalanır, vakur yeşilin serinliği içinde her türlü kaygıdan, sıkıntıdan kurtuluveririm. Geniş, ferah avlu, ruhumu gezindireyim, bir tenezzüh neşesi yaşatayım diye serilmiştir ayaklarımın altında. Birbiri üzerinden aşağı doğru, iç dünyâma olanca cömertliğiyle güzelliklerini sunan ağaçların herbirini teker teker selâmlarım bakışlarımla. Onlar bu selâma lâyıktırlar.

Hünkâr mahfiline çıkan camlı merdivenin girişinden itibaren sıra çeşmelere doğru bir kat daha mümin olurum. Abdest alınan bu çeşmelerden arınmışlık akar, hizmete âmâde bir temizlik akar; bakımsızlıklarıyla göz tırmalayan şehir düşkünlerine, top oynayıp kirlenen çocuk avuçlarına, yüzlerini yağdukça parıldayan kadınlara gün boyu nur akar. Bir simitçidir; bir mısırcı, ya bir örme çorap satıcısı, önüme çıkan. Özüm, başımdan aşağı yeşil üstüne yeşil boca eden ağaçların gölgesiyle yıkandığından, kafamda beni meşgul eden her şeyi külliye'nin duvarları dışında bırakmışımdır. İçeride, bahçede yalnızca kendimi taşıyım.

Avlunun öteki ucuna yaklaşıncâ ikinci vaktinin ağırbaşlı ve olgun ışığında kıpırdaşan bir güvercin bulutuna takılır dikkatim. Onlara doğru yaklaşan her adımında gittikçe artan kanat hışırtıları derinden, âdetâ ma'şeri vicdânın sesi gibi umûmi bir homurtu, bir uğultu işitirim. Belki yüz, belki ikiyüz güvercinlik bir ikinci meşkidir. Söyleyecekleri varmış da izinleri olmadığından guruldamakla yetinen bir gayrimemnunlar topluluğu gibi kül kül dağılmış, kıpırtılı bir sürü kanat; acelecî, huysuz... Bir de güneşin, kendini naza çektiği o kış günleri yok mu? İşte o zaman bu güvercin korosunun içten içe kaynayan mağmum homurtusu ârafta azapla bekleyen canların dayanılmaz iniltisi olur. Koca bir sabırsızlar topluluğunun göklerden yere inmiş kanatlı bir kasvet bulutudur. Gövdeye oranla başlarının hayli ufak kaldığına bakılırsa aklın putlaştırıldığı bir devrin kuşları olmadıkları muhakkak. Binbir aklın bir arada gezindiği mekânlarda toplanmaları bundan mı yoksa? “Kuş beyinli” tâbirini kullanmazdan evvel bir durup yutkunmalı. Ya da bu ifâdeyi kullananların beyinleriyle yürekleri arasında nasıl bir irtibat olduğunu dikkate almalı. Evet, başları, gövdeye nazaran ufak kalıyor. Buna karşılık, göğüsleri

hayli tombul ve varlıklarının bütün albenisini oluşturuyor. Sanki her bir şeylerini göğüslerine doldurmuşlar. Kül renkli mantolarının içerisinde küçük bir yürek taşıdıklarını düşününce, başla gövde arasındaki orantısızlığı, esâsen çok mânidar buluyorum. Küçük kalbe gösterişli bir mahfaza! Yoksa bu yer kuşları sâdece yürekte mi ibaret? Câmî avlusunda yüzlerce yürek! Yaradılışın sırrını böyle izaha çalışırken kendi kendime diyorum ki bir güvercinin tıp tıp atan minik yüreğini zâlim nazarlardan uzak tutmak için ne çok tüy, ne çok desen ve ne solgun bir renk... Varsın küçük olsun kuş beyinleri. Kudretin bütün vurgusu göğüs üstüne!

Yer, ufka kadar geniş; gök alabildiğine sonsuzken niye böyle câmî avlularında ve ille de kalabalıkların ayakları altındadırlar? Güvercin: İnsansız yapamayan kuş. Sanki, “her kuş kendi kâfilesıyla” atasözünü havada bırakmak için insanoğluyla içiçeler. Meramları kuru kalabalık idiyse her paydos saati fabrika önleri, otobüs durakları onlarla dolup taşmalıydı. Ama onlar, insanın câmî avlusunda olanına yakınlar. Kurşunlu kubbeleri kâfi bulmayıp devâsâ zıpkınlar gibi göğsü uzanan minâreleri inşa ettikten sonra günde beş defa dize geldikleri ulu mâbedlerdeki cemaat de onlara alışıktır. Çalışıp kazanmanın kutsiyetini belletici, o hayli yıpranmış söylemle “hazırcı kuşlar, n’olacak” ifâdesi ne kadar yüzeyde, hattâ havada kalıyor. Çalışıp kazanmak, ekmeğini terinden çıkarmak şüphesiz ki kutsaldır. Ama ya merhamet? Merhamet daha mı az kutsaldır alın terinden? Merhamet ve ayak altında gezinen yürekler, kurşun kubbeler ve tevâzu, güvercin ve İstanbul! Yürek kaniyle buğulanmış bu tütsülü şehirde nesneler ve kavramlar dünyası tam bir hasırışı örgüsüyle, içli dışlı, birbirine geçmiş, sarmaş dolaş, senli benli.

İnsan canlısı bu barış kuşlarını seyrederken, câminin kurşunlu kubbeleri üzerinde martılar döneniyor. Ulu ağaçların üst dallarına dahi konmaya tenezzül etmeden haydarî bir zeybek efelenmesiyle süzülüyorlar; çınarlara yuva yapmış nice kuştan bîhaber; avlu taşlarında gezinenleri ise hiç mi hiç umursamadan. Nerde, insana sâdece almak için yaklaşan martılar, nerde güvercinler! Nerde insanla güvercinin günde beş defa avludaki hemzemin yürekleri. Onlarca, yüzlerce ayakkabının arasında korkusuzca, emniyetle geziniyorlar. Uçmasını bildiği halde tevâzu avlusunu tercih eden küçük yaratıklar. İnsânî her kıpırtıyı kuşüzümü gözleriyle nasıl da izlemekteler cân-ı gönülden. Acaba güvercinler insan dostlarını ayaklarından mı tanırlar? Uzun paçaların, eteklerin, rengârenk çorapların altındaki derinin kendilerinininki gibi mercan kırmızısı olduğunu mu sanırlar? Ki onların incecik bakır teli andıran ayakları içimde yatışmak bilmeyen o soruyu uyandırır her görüşümde: Ey güvercinler, siz de bir yerlerde ateşi tattınız mı? Yanık ayaklarınızın acısını dindirmek için mi inersiniz bu avlulara? Kurşunî kanatları- nız, kurşunlu kubbelerden bir parça mıdır?

Kavanoz kapağı dolusu darı tanelerini saçtığımızda nasıl ânında o noktaya cem olmaktadır ve nasıl hemen dağılışıp kendi dünyâlarına geri dönüyorlar... Toplaşıp toplaşıp dağılıyorlar... Sanki yekpâre kubbenin birer parçasıdır kanatları. Günde bin kez aynı yere üşüşüyor, bin kez dağılıyorlar. Bir varmışlar bir yokmuşlar, ancak insanoğluyla var olmuşlar.

Bahçenin Boyacı Kapısı zamanı tutmuş, içeri bırakmaz. Kurşuni kubbe, imânıyla mağrur minare, kuşlar, ben, hep beraber uzayın bir anında hemzemin geçittiyiz. Birazdan dağıtılacak bir müjde için kımır kımır bekliyorlar. İçlerinden bir tanesi kuş üzümü gözlerini bana dikip sorgu dolu bir kımıldamazlıkla karşımda dikiliyor: "*Câminin ön tarafında insanlar dizilmiş. Çelenkler sıralanmış. Sen niye buradasın?*".

Ona verecek öyle çok ve öyle yüklü cevaplarım var ki en çok hangisi kalacak aklımda, merak ediyorum: Buradayım çünkü insanları, ağaçları, kuşları seviyorum. Buradayım çünkü bu mevsimde Fâtih Câmîi'nin ağaçları bana ışık çağlayanları bağıslıyor. Sağlam geçmişli bir kökten yükselen dallarında parlak bir medeniyet titreşip duruyor, ha düştü ha düşecek. Hafif bir sonbahar esintisiyle, kalay renkli bir kuru yaprak birazdan güvercinin birinin önüne düşecek, okusun diye. Asırlar boyu yere inen her yaprağı ilk onlar okumadı mı? Bu kaçınıcı dökülüş ve kaçınıcı Hatim! Okumayı bilmeseler bu bahçede işleri ne?

Kuşüzümü gözlü kül-kanat güvercini simit lokmalarıyla çağırıyorum. Tereddütsüz yaklaşıyor, güvenle. Ona şöyle diyorum: Neden buradayım biliyor musun? Çünkü İstanbul burası. Çünkü ben buraya âitim. Güngörmüş çınarlar, mağrur kubbe, zarif ve kendinden emin minâre, güvercin dostlarım, simit ve ezan... Sen başka İstanbul biliyor musun?..

“Vakıf Ana” Sâmiha Ayverdi’nin azîz hâtırasına...

TÂRİHİMİZDE VAKIF YAPAN HANIMLAR

Hicran GÖZE

Eski cemiyetimizin en önde gelen vasıflarından biri de hayırseverlikti. Türk-İslâm cemiyeti bu açıdan topluma yararlı olmayı bilmiştir.

Vericilik vasfı tekâmül eden kişiler ise, egoistliğin ve sorumsuzluğun sebep olduğu rûhî hastalıklardan büyük ölçüde korunmuşlar, dolayısıyla cemiyeti de huzurlu kılmışlardır.

Padişâhından, sadrâzamından, paşasından, sultanından en rütbesiz insanına kadar uzanan bu verme, servetine başkalarını ortak etme yarışı atalarımıza bir karakter olarak böylesine kuvvetle nasıl işlemiştir?

Memleketin çehresini, hayır eserlerinin en güzelleriyle süsleyen bu nefsinin aşış, şüphesiz idealsizliğin ve inançsızlığın tesâdüfen doğurduğu bir netice değildir. Her in-sanda bulunan iyilik tohumlarını içinde yaşadığı çevrenin hayrına yeşertmek mümkün olduğu gibi, aksi bir davranışla o tohumları daha yeşermeyen çürütmek de mümkündür.

Fertlerin toplumlarının göstereceği istikâmetlere inançla, fedâkarlıkla ayak uydurmaları ancak o ideali benimsemiş ve telkine muvaffak olmuş bir eğitimin işidir. Türk milleti zaten ırkî hasletleri icâbı sahip olduğu birçok vasfı, müslümanlığı kabul ettikten sonra daha da mükemmelleştirmiştir. İslâmiyetin alelâde bir bedevîden kusursuz bir devlet adamı çıkartan büyük mânâsıyla şereflendikten sonradır ki Türklerdeki hayırlı olmak karakteri akılları durduracak bir incelik, âdetâ sanatkârlık kazanmıştır.

Türklerdeki vakıf şuuru İslâm kaynağından beslenmiş, büyümüş ve dal budak salmıştır.

Kur’ân-ı Kerim’de de, Allah’ın, müminlere “Sevdiğiniz malınızdan başkalarına yardım etmedikçe ahiret sevabına nâil olamazsınız..” diye buyurmasıdır ki vakıf yolunu açmıştır.

Kur’ân buyruğu Hz. Peygamberin sünneti ile perçinleşerek yüreği Allah ve Peygamber sevgisi ile dolu olan Türklere, mallarını sevmelerine rağmen, verme, yâni vakfetme alışkanlığını aşılamıştır.

Herşeyde dâimâ örnek olan da Allah resûlûdür. Vakfın da öncüsüdür. Hicretin otuzikinci yılında Medine'deki yedi hurmalığını müslümanların istifâdesi için vakfetmişlerdir.

İşte her güzel yol gibi Vakıf da bir peygamber yolu olarak müslümanlara açılmıştır. Türk târihinde vakıf yapanlar sayılamayacak kadar çoktur. Biz ise vakıf yapan hanımlar diyerek, cemiyet dışı gibi gösterilmeye çalışılan, her vesile ile zavallılığın bahsedilerek küçük düşürülmeye yeltenilen eski kadının, kendisini aktif kılan çok hayırlı ve şerefli bir faaliyetle ismini nasıl ebedileştirdiğini görmek ve göstermek istedik. Vakıf tahrirat defterlerinde, akla gelmeyen çok yerde hayâlî aşan çeşitli vakfın yapıcısı olarak erkeklerle beraber yer alan ninelerimizin henüz tam tetkik edilmemiş şu faaliyeti bile kendilerine lâıyk görülen asılsız yakıştırmaları silkip atmak için kâfidir.

Halbuki onlar bu hayır yarışının yanı sıra mükemmel evlâtlar yetiştirebilen örnek analar olmuşlar, ellerinden çıkan eşsiz işlemlerle bugün bile Türk kadınının şerefini kurtarmışlar ve halis kadınlıkları, vatan müdâfaasında bile onların mühim roller oynamasına mâni olmamıştır.

Yer altı siperlerinde bir kadın AYŞE HATUN: Sadrâzam Fâzıl Ahmed Paşa'nın annesi... Girit'in fethinde, oğlunu teşvik için yer altı siperlerinde aylarca kaldı. Köpürülü Mehmed Paşa'nın da hanımı.. Ömrünü evlâdlarının yetiştirilmesine adanmış. Fâzıl Mustafa Paşa ile beraber iki sadrâzâmın annesi.. Vatanını sevişi de, zekâsı ve akıllılığı kadar meşhur..

Babası Vezirköprü voyvodası Yusuf Ağa. Babasından kalan bütün servetini hayır yolunda sarfetmiştir. Safranbolu, Çarşamba ve Vezirköprü'de bir câmi, iki tane mescit, iki medreseden başka hanlar, hamamlar, imaretler, mektepler yaptırmıştır.

Yedi sofralı SÂKİNE HATUN: Osmanlı müelliflerinden müderris İlyas zâde Şecâeddîn'in kızı.

Belediyece yola çevrildiği için artık mevcut olmayan hayrâtı ancak engin mânâsı ile gönüllerimizi doldurmak imkânına sahiptir.

Vakıflardan alınan bilgiye göre bu mübârek hanımın vakfı Topkapı'da câmi ve imam meşrutası ile sebîl, sebilci meşrutası ve türbeden meydana geliyordu. Câmi'in bitişiğinde bulunan sebilden ve onun ağzı mermerli kuyusundan çıkan çok tatlı bir su, yolculara dağıtılıyordu. Vakfın en değişik tarafı ise mermerden sâbit bir sofrâ ile gene mermerden yapılmış büyük bir tuzlukdu. Fakirlere günde yedi defa sofrâ kurulup yemek dağıtılıyordu.

Bu, günde yedi sofraya kurmuş, dört yüz seneden fazla devam etmiş ve vakfın sahibi-ni “Yedi Sofralı Sâkine Hatun” olarak ebedileştirmiştir. Ne yazık ki bu gün ne mezarından ne de hayırlı eserlerinden bir iz kalmıştır.

HÜRREM SULTAN: Kânunî Sultan Süleyman’ın gözdesi ve karısı olarak bütün hayatını istilâ eden kuvvetli bir kadındır. Sayın Yılmaz Öztuna “Türkiye Tarihi”nde Hürrem Sultan’ın Ukrân ırkından olduğunu, Kırım Türkleri tarafından esir edilerek, Kırım Hanı tarafından Osmanlı Sarayına hediye edildiğini yazmaktadır.

Herkesin kabul ettiği nokta Hürrem’in Pâdişah üzerinde ölümüne kadar sürmüş olan büyük tesiridir. Hürrem Sultan’ın Haç’ın karşısında Hilâl’in galebesi için çalışışı, Haseki külliyesi gibi büyük bir hayır eserini halkına tahsis ettiği lehine noktalar olduğu kadar, o zamanki Türk toplumunun içinde yetişen kişileri âdetâ bir mecburiyet olarak hayra sürüklediğini de göstermektedir. Hürrem gibi kendi yakınlarına dahi, saltanat için haris ve katı bir karakter bile cemiyetin gidişâtının tersine akamamıştır. Haseki külliyesine önce câminin yapılması ile başlanmış, daha sonra medrese, imaret, dârüşşifâ, sübyan mektebi ile tamamlanmıştır.

Külliyenin kurulduğu semte Bizanslılar zamanında (Arkadius Meydanı) denilmiş, Türkler ise burayı Başçı Hacı mahallesi olarak anmışlardır. Buraya “Avrat pazarı” da denilmektedir.

Haseki imâreti Mimar Sinan’ın gelecekte daha da belirlenecek dehâsının ilk ışıltısıdır. Koca Sinan bu külliye ile Bizans’ın ruhsuz bir meydanını Türk ve Müslüman ruhunun olanca coşkunuğu ile canlandırmıştır. Kubbeler, kemerler insanı daha da insan yapan bir başka tesire sahiptir. Medrese ile imâret ana kapısının arasında sübyan mektebi yer almaktadır.

Dini eğitim şart koşulmuştur. Külliye’nin dâr-üş-şifâsı ise bu günkü Haseki Hastahanesi’nin nüvesidir. Yüzlerce sene önce atılmış bir hayır tohumunun günümüze kadar gelerek aynı hayırlı gâyeye hizmet etmesi vakfın sahibi Haseki Sultan’ın herhalde âhîret plânındaki en büyük mazhariyetidir.

NURBÂNU VÂLİDE SULTAN: II. Sultan Selim’in hasekisidir. Üsküdar’da hâkim bir tepe üzerinde kurulmuş külliyesine evvelden beri (Valide-i Atik) denilmektedir. Külliye, cami, medrese, dârüşşifâ, imâret, çifte hamam ve sübyan mektebinden meydana gelmiştir. Bunun mimarı da uzun bir devreye bereketli ömrü ile Türk ve Müslüman damgasını vuran Mimar Sinan’dır. Vâlîde Sultan eşsiz çinilerle bezeli câmisine pek çok şey vakfetmiştir. Sultan, külliyesi için su da toplatmıştır. Hâlen en bakımlı tesislere sahip olan bu şuya (eski vâlîde suyu) denilmektedir.

SAFİYE SULTAN: Aslen Venedik’lidir. Venedikli Bafa sonradan Safiye adını almıştır. Sayın Yılmaz Öztuna “*Türkiye Tarihinde Kanunî devrinde sarayda nasıl bir Hürrem Haseki Sultan varsa, III. Murad devrinde de bir Safiye Haseki Sultan vardır*” diyor. Bu çok zekî ve güzel kadın haremde mutlak bir hâkimiyet kurarak zaman zaman zararlı tesirlerde bulunmuştur. Oğlu III. Mehmed zamanında nüfûzu, kocası III. Murad devri ile kıyas kabul etmeyecek kadar artmıştır. Valide Sultan olarak oğlu üzerinde büyük bir hâkimiyet kurmuştur. Babası III. Mehmed’in ölümünden sonra Osmanlı tahtına henüz çocuk sayılabilecek olan I. Ahmed geçti. Fakat bir çocuktan umulmayacak kadar zekâ ve basiret gösterdi. Çok dindar ve hiç içki kullanmayan, sâde giyinen bir pâdişahı. Safiye Sultan’ın haremdeki nüfûzuna, büyükannesini eski saraya göndererek son verdi. Hüküm sürdüğü müddet içinde haremde kadın nüfûzu diye bir şey bahis mevzuu olmadı. Safiye Sultan ise torunu tarafından gönderildiği eski sarayda iki sene kadar yaşadı. Öldüğünde 58 yaşındaydı. Ayasofya’ya kocası III. Sultan Murad’ın türbesine gömüldü.

Kendisi, oğlu III. Mehmed zamanında Yehi Camii yaptırmaya başlamıştı. Torunu tarafından eski saraya gönderilmesiyle yarıda kalan yapı uzun yıllar sonra Turhan Sultan tarafından tamamlanmıştır.

KÖSEM SULTAN: I. Sultan Ahmed’in hanımı, IV. Sultan Murad ile Sultan İbrahim’in annesidir. Saray’da uzun yıllar hüküm sahibi olmuştur. İyi denemeyecek pek çok hâdiseye karışmıştır. II. Osman’ı bir entrikayla atlatarak onun yerine amcası, şuuru bozuk I. Mustafa’yı tahta geçirmiş, II. Osman’ın öldürülmesinde mühim rol oynamış, oğlu IV. Murad’ın çocukluğu sırasındaki hâkimiyetinin tadını unutamamış bir kadındı. IV. Murad çocukluktan kurtulunca Kösem’i büyük gayretlerle siyaset alanından güçlüklerle uzaklaştırmış, Sultan Murad’ın genç denecek yaşta ölmesinden sonra tahta geçen Sultan İbrahim de annesine bu zevki tattırmamıştır. Kösem sırf bu yüzden oğlu İbrahim’i ortadan kaldırtmıştır. Torunu IV. Mehmed’in tahta geçişiyle ilk plâna gelini Turhan Sultan’ın geçtiğini görmek ona torununu da bertaraf etmek isteğini vermiştir. Fakat Kösem, bu plânını duyan Turhan Sultan’ın sarayın en selâhiyetli kişisi Dârüssaade ağası Süleyman Ağa’yı haberdar etmesiyle arzusuna kavuşamamış ve canını da kaybetmiştir. 2-3 Eylül 1651 gecesi Topkapı Sarayı’nda bir perde ipiyle boğularak öldürülmüştür.

Kösem Sultan’ın serveti hudutsuzdu. O da cemiyeti istilâ etmiş hayır yarışını tâkib etmek mecburiyetindeydi, hattâ bu haris kadın bu yarışta ileri bile gitti. Yüzlerce hayır eseri bıraktı. Üsküdar’daki Çinili Câmî, yanındaki Çinili Hamam, sıbyan mektebi, sebîl, çeşme, Cerrahpaşa’da mescit, Kâbe yollarındaki fakirler için para vakıfları, Mekte ve Medine’de hayrat, imparatorluğun hemen hemen her yerinde çeşmeler, mektepler, medreseler... Borç yüzünden hapsolunanlara para vererek kurtarmak, her yıl bir yığın kızı çeyizleyip evlendirmek, dullara ve yetimlere maaş bağlamak Kösem Sultan’ın

faaliyetleri arasındaydı. Kendisi Sultan Ahmed Câmii'nde zevci Sultan I.Ahmed'in türbesinde gömülüdür.

Görürüz ki bir yığın zararlı faaliyeti ile tarihe geçmiş olan Kösem Sultan geride bıraktığı hayırlı eserlerle de aynı tarihe yazılmıştır. En büyük adalet sahibi muhakkak ki Allah'tır. Kullarının dünyâ sahnesindeki günah ve sevablarını tartacak olan O'nun ilâhî terazisidir. O terazi kulların bir kefesi ile nefse dayalı teraziden çok farklı, kılı kırk yararak tartacaktır.

BÜLBÜL HÂTUN: Sultan Bayezid'in karısıdır. Şehzâde Ahmed'in de annesidir. Amasya'da 1510 tarihinde yaptırdığı câmiye Hâtuniye Câmii denilmektedir. İsmi bulunduğu mahalleden alan câmi Yeşilırmak kenarındadır. Değişik bir mimâri tarzına sahip olan câminin yanında bir mekteple bir de hamam bulunmaktadır. Mektep de Bülbül Hâtun'un hayrındandır.

FATMA HANIM: Fatma Hanım Sebili ve Sübyan mektebi Amasya'da Hasan Efendi mahallesinde bulunmaktadır. El Hâce Fatma Hanım'ın altı sebil, üstü sübyan mektebi olarak inşa edilen bu hayır eserinin 18. asrın sonlarına doğru yapıldığı tahmin edilmektedir. Sebilde göze değişik gelen taraf binanın dört köşesinde yar alan şerefeleri de olan minare görünüşündeki kulelerdir.

NİLÜFER HÂTUN: Orhan Gâzi'nin zevcesi, Bursa'da geçitte köprüsü vardır. İznik'de büyük bir imareti, Bursa'da Pınarbaşı'nda ise bir câmii bulunmaktadır.

GÜLÇİÇEK HÂTUN: Yıldırım'ın zevcesi, Bursa'da büyük bir türbe ve medresesi vardır.

ESMÂ HAN SULTAN: Sokullu'nun zevcesi. II. Sultan Selim'in kızı. Mangar-ya'da Romanya'da, Karadeniz sahilinde câmi, Eyüb'de medresesi var. Bu medreseyi Sokullu'nun yaptırdığı söylenirdi, fakat zevcesi tarafından yaptırıldığı öğrenilmiştir.

TURHAN SULTAN: 12 yaşında Tatarların eline esir düşerek İstanbul'a getirilen bu Ukraynalı kız kayınvâlidesi Kösem'in terbiyesinden geçerek Şehzâde anneliğine kadar yükselmiştir. Kösem'in saraydaki menfi ve hayırlı olmayan tesirine karşılık dâimâ iyiye yönelen zekâsı ve fedâkâr, hırstan uzak karakteriyle büyük işler başarmıştır. Avcı Mehmed'in tahta çıkması ve Kösem Sultan'ı öldürmesiyle sarayın hâkimi tek kadın olmuştur. Ama o bu hâkimiyetini Köprülü'yü en kritik devirde başa getirerek, hem de bütün şartlarını kabul edip getirerek bir tarafa atmayı bilmiştir. Duraklama Devri'ni uzatan ve zaferlerle süsleyen "Köprülüler Devrini" biz Turhan Sultan'ın iyi karakterine borçluyuz. Safiye Sultan tarafından başlatılan fakat onun eski saraya gönderilmesiyle yarım kalan Yeni Câmii 60 senelik bir aradan sonra Turhan Sultan tamamlatmıştır. Bu

câmiden başka mektep, dârülhadis, sebil çeşme, hünkâr kasrı, türbe ve çarşı da inşa ettirmiştir. 1663 tarihli vakfiyesinde bunlar için zengin vakıflarda bulunmuştur.

GÜLNUŞ SULTAN: Aslen Giritli olan bu güzel kadın saraya Girit kahramanı olarak bilinen Deli Hüseyin Paşa tarafından takdim edilmiştir. Avcı Mehmed diye anılan IV.Mehmed'den bir şehzâde dünyâya getirerek Haseki Sultan olmuştur. IV.Mehmed çok fazla sevdiği Hasekisinin adını Lehistan'da Kamnice'de kiliseden çevrilen pek çok câmiye vermiştir. Saraydaki büyük nüfuzu kayınvâlidesi Turhan Sultan tarafından mümkün mertebe sınırlandırılmıştır. Eşinin hal'edilmesi üzerine Edirne'de altı sene kalmış fakat ilk şehzâdesi II. Mustafa'nın tahta çıkmasıyla Vâlide Sultan olarak tekrar ikbale kavuşmuştur. Bu ikbal ikinci şehzâdesi III. Ahmed zamanında daha da katmerlendi. Hayatının başlangıcında Köprülülerin zaferlerini ve açtıkları rahat devreyi, sonunda ise Prut zaferini ve III. Ahmed'in lâle bahçeleriyle süslenen devrini görmüş şanslı bir "vâlide sultan"dı. Uzun bir hastalığın neticesinde öldüğü zaman yetmiş dört yaşındaydı.

Tarihler kendisinden "dindar bir kadın" olarak bahsetmişlerdir. Kocasını seferler veya av ile meşgulken o pek çok hayır eseri meydana getirmiştir. Mekke'de haseki imaretini yaptırmıştır. Oğlu II. Sultan Mustafa zamanında da hac yolunda çeşmeler ve sebiller inşa ettirmiştir.

En rahat ve mesut devri olan oğlu III. Sultan Ahmed devrinde ise kendi adına pâdişah oğlu tarafından Üsküdar'daki yeni câmii, bir başka adıyla Yeni Vâlide Câmii yaptırıldı. Câmi imâreti, sübyan mektebi, çeşmesi ve türbesiyle bir külliye halindedir. Vâlide Sultan suyu adını taşıyan bir suyu da toplattırarak Yeni Câmi'ye su getirmiştir. Kendisi 1715 senesinde Edirne'de vefât etmiş, cenazesi İstanbul'a getirilerek Üsküdar'daki Yeni Vâlide Câmii'ne bağlı türbesine gömülmüştür.

CEVHER HAN SULTAN: İkinci Sultan Selim'in kızı olup Cerbe kahramanı Piyale Paşa'nın da hanımıdır. Yaptırıp vakfettiği medresesi Cerrahpaşa Câmii karşısındadır. Vakfiyesinin tanzim tarihi 1609'dur. Medresede okuyan talebelere her gün 6 akça, her sene ise gelirin artanından para verilmesi şart koşulmuştur. Bayramlarda ve Muharremde fakir çocukların giydirilmesi, kurban kesilerek dağıtılması da ayrıca zikredilmiştir.

ZEYNEP SULTAN : Sultan Üçüncü Ahmed'in kızı Melek Paşa'nın hanımıdır. Topkapı, Gülhane Parkı'nın karşısında câmii, mektebi ve çeşmesi vardır. Vakfiyenin târihi 1769 olup mevcudu 40 olan talebeye günde bir akça ve yılda bir defa elbise parası (elbise baha) olarak 450 kuruş verilmesi şart koşulmaktadır.. Zeynep Sultan vefâtında buradaki türbesine gömülmüş ama atlı tranvaylar ortaya çıkınca (1869) türbe ile sebil ortadan kaldırılmıştır. Zeynep Sultan o tarihten itibaren câminin bodrumuna defnedilmiş otuz küsur sene önce ise Vakıflar İdaresi tarafından mezarlığa gömülmüştür.

MİHRİŞAH SULTAN: Sultan Üçüncü Mustafa'nın hanımı, Sultan Üçüncü Selim'in ise annesidir. Eyüb imâretini yaptırmıştır. Türbesi imaretin yanında olup çeşmesi ve sebili de vardır. İmaret 200 sene vakfiyedeki şartlara uygun olarak faaliyet göstermiştir. Sultan ayrıca Eyüb Câmii içinde bir de kütüphâne yaptırmıştır. Mihrişah Sultan'ın başka hayır eserleri de vardır.

Halıcıoğlu'ndaki Câmi, Râsim Günâni Câmii karşısındaki çeşme, Yeniköy'de bir çeşme, Küçüksu'da Küçüksu Kasrı'nın önündeki çeşme...

Oğlu Üçüncü Sultan Selim ise annesi vâlide sultan nâmına Bahçeköy Arabacıoğlu Mandırası Deresi'nde Valide Bendi'ni yaptırmıştır. Bu bend sultanın Eyübdaki hayratına su vermek için düşünülmüştür.

NAKŞİ DİL VÂLİDE SULTAN: Birinci Abdülhamid'in hanımı. İkinci Mahmud'un annesidir. Fâtih'de Aslanhâne sokağında mektebi, sebili ve çeşmesi vardır. Türbesi de buradadır, başka çeşmeler yaptırmıştır. Türbesi zamanının en güzel mimârî eserlerinden olup plânı yuvarlaktır. Kapı üzerindeki âyetler ise Hattat Râkım Efendi tarafından yazılmıştır.

BEZM-İ ÂLEM VÂLİDE SULTAN: İkinci Sultan Mahmud'un hanımı, Sultan Abdülmecid'in ise annesidir. Güzel bir gürcü kızı olarak girdiği Osmanlı Sarayı'nda yetişip Sultan Mahmud'un ikinci kadını olmuş. Oğlu tahta çıkınca ise vâlide sultanlığa yükselmiştir. Adı hep hayırlı işlere karışan mübarek bir kadındır. Eline geçeni hayır işlerine yatırmıştır. Gureba Hastanesi onun başlattığı bir şifa yuvası olarak zamanımıza kadar dalbudak salarak gelmiştir. 1843 senesinde yüz yataklı olarak kurulan ve (Gurebâyı Müslimin) adını taşıyan bu hastanede zamanımıza kadar yüzbinlerce hasta tedavi edilmiştir ve edilmektedir. İstanbul'da bulunan bir İngiliz Amirali, Gureba Hastanesi için (gerçek bir hastane) demişti. Vakfiyede en ufak noktalar üzerinde dahi durulmuştur. Çalışacaklar birer birer tesbit edilmiştir. Vakfiyedeki bâzı cümleler Vâlide Sultan'ın ne rakik bir kalbe ve ne ince bir düşünüşe sahip olduğunu göstermesi bakımından enteresandır.

“- Şâyet bir hastanın iyileşmesi için bir limon gerekli, limonun değeri bir altın lira ise, o mutlak surette alınacaktır.

- Bir okka kömür, bir okka altın fiyatına da olsa, hastaların ısınması için mutlaka alınacaktır.”

Hastahâneye yatan hastanın eşyasını emniyete alan ve bunun için teferruatlı hükümler koyan vakfiye her noktayı büyük bir titizlikle halletmeye çalışmıştır. Bugün Gureba Hastanesi, hassas ve iyi kalpli vâlide sultanın gayreti ve himmeti ile atılan sağlam temel etrafında çok gelişmiş eski Gurebaya ilâve edilen binlerce yatak ile hem bir şifa yuvası hem de bir mektep haline gelmiştir.

Sultan Mahmud türbesinin arkasındaki mektep, Vâlide Sultan'ın oraya vakfettiği biri fânuslu iki büyük saati, çok kıymetli eserlerden meydana gelen kütüphânesi ile gene onun hayırlı faaliyetlerinden bizlere kalan bir armağandır.

İstanbul Kız Lisesi diye anılan mektep esâsında Vâlide Sultan'ın yaptırdığı mekteptir. Kurucusunun ismiyle anılmaması herhalde kadir ve iyilik bilirlikle tanınmış bir millet olarak bizler için iyi bir not değildir.

Gureba Hastanesi Câmii ile Dolmabahçe Câmii de Sultan'ın başka hayır eserlerindendir. Dolmabahçe kıyısını süsleyen ve herhalde inşasına sebep olan Sultan kadar zarif ve güzel olan bu câminin Bezmî Âlem Vâlide'nin adıyla isimlendirilmiş olması bir kadirşinaslıktır.

Bezm-i Âlem Sultan, Yahyâ Efendi Dergâhı'na da pek çok dergâhlara da yardımlarda bulunmuştur. Bu cömert ve ihlâs sahibi Sultan çeşmeler de yaptırmıştır. Maçka ve Akaretler arasındaki Vâlide Çeşmesi, yaptırdığı pek çok çeşmeden sadece bir tanesidir.

PERTEVNİYAL VÂLİDE SULTAN: Sultan Mahmud'un ikinci kadını, Sultan Abdülaziz'in ise annesidir. Aksaray'da kendi adı ile anılan câmi başlıca hayır eserlerindendir. Vâlide Sultan'ın 1953 yılında istimlâk sebebiyle yıkılan türbesi bir müddet sonra Vakıflar İdaresi tarafından câminin arkasında inşa edilmiştir. Vâlide Sultan 1969'da buraya gömülmüştür. Sultan'ın yaptırdığı çok sayıda çeşme de İstanbul'un çeşitli semtlerini süslemektedir.

Şu kısa toparlama ile yalnızca büyük plândaki eserler ve şahsiyet olarak az veya çok tarihe mâl olmuş ama gene de bir mahremiyet perdesi ile örtülü hanımlar üzerinde durulmuştur. Avrupa târihini hicabın ve iffetin örtemediği bir pervâsızlık ve asla hürriyet diyemeyeceğimiz, hattâ ulvi ve insana has bir duygu olan aşk ismini de koyamaya-çağımız seks çılgınlıklarıyla dolduran batı kadınından çok ayrı bir çizginin üzerinde bulunan Türk ve Müslüman hanımlarından küçük bir demet yapılmaya çalışılmıştır. Günahın da sevabın da gizli olduğu eski cemiyetimizde hayırlı kadınlar sâdece bu kadar değildir. Mahalle ve sokak plânında her derdin devâsı her çaresizliğin çaresi olmaya çalışan bir yığın kadın vardır. Adı vakfiyelere geçmiş veya geçmemiş binlerce Türk kadını bu bahsin dışında kalmıştır ama bu ruhun ve anlayışın dışında kalmamıştır.

Hanımlarımızın târih boyu içinde bulunduğu hayırlı faaliyetler ciltlere sığmaz ama onları içkiye, kumara, fuhşa, faydasızlığa mahkûm etmeyen ruh bir cümleye sığar. Batıya değil, Türk ve Müslüman olana âşık ve esir oluşuna

Türk kadınının böyle bir vakfetme şuuruna erişmesi için kendisini, kendisinin olana vakfetmesi şarttır.

SEMİHA CEMÂL HANIMEFENDİ

Zeynep ULUANT

Semiha Cemâl, Sâmiha Ayverdi'nin büyük dayısı Cemâl Bey'in kızı olup, kendisinin hem yaşıtı hem de meslekdaşıdır. Çok genç denebilecek bir yaşta (1906-1936) vefât etmesine rağmen, derin felsefe ve tasavvuf birikimini yansıtan birçok eser vermiştir. Çapa Kız Muallim Mektebi'nde öğretmenlik yapan Semiha Hanım, Fedon, Platon, Alkibyat gibi mühim tercümeler yapmakla kalmayıp, muharirlik gücünü, kısa ama muhtevâlî makâlelerinde de göstermiştir. Muhterem Sâmiha Ayverdi "Dost" adlı eserinde "Semiha Cemâl'in Şânında" adlı bölümde bu müstesna insan hakkında en sağlam bilgileri verdiğiinden, haddim olmayarak kendi gözlüğümünden bâzı tesbitler vermeye çalıştım. Bu iki ezel nasiplisini yâd etmenin en iyi yollarından birinin bu olduğunu düşünerek...

Elimde tuttuğum şu incecik kitabın ihtiva ettiği satırlar öyle ulvî fikir ve hislerle yüklüydü ki... Yirminci asrın kemikleşmiş mânevi çöküntüsünü buram buram teneffüs eden benliğime İsrâfil'in "sûr"u gibi geldi. Hacmi küçük, muhtevâsı büyük bu kitabın adı "Gül Demeti" idi. Peygamberimizin en sevdiği çiçek olma sıfatıyla şereflenen gül... Her cümlesi ahlâk-ı Muhammedi ile dopdolu, ilâhi aşk kokan yazılar... Başlıkları bile derin mânâlar ihtivâ eden, müstesnâ bir ruh hâlinin mahsulleri idi bunlar. İşte bir tânesi: "Aşk Mihrâkını sücûda geldim". Ve birkaç cümle: "Aşk mihrâkını sücûda geldim!.. Rûhu giryan tekrar böyle figan etti. Nihâyet 'Cibril-i Emin' ona arştan hitab etti. *Aşk mihrâkımdasın secde et..* dedi. Rûhu giryan, eflâkın bu hitapla teşehhüb edip devirden mecnun olduğunu göremedi.

Secde edecekti. Fakat ne iğilecek başı, ne bükülecek dizleri, ne de kapana-cak secdegâhı kaldı".

Bu mânâ ve tefekkür yüklü satırların bir hissettirdiği de gönlümde yatan "Güzel Türkçe" hasret ve muhabbetiydi. Günümüzde konuşulan ve yazılan Türkçe'nin yetersizliği ve fakirliği bu satırları okurken, büsbütün kendini hissettiriyordu. Elli sene öncesinin pürüzsüz ve zengin dilini nesillere aktarmaktan yoksun zihniyete dış biledim. Türk

dili gibi bir imparatorluk lisanını, kabile dili derekesine indiren bu anlayışı hangi bahâne hoş gördürebilirdi.

Sahrâ üzerinde vâhaya rastlamış yolcu misali, güzel Türkçem'e duyduğum hasreti gidermek üzere "Gül Demeti" üzerindeki gezintimi sürdürdüm. Kelimeler, gül yaprakları üzerinde parlayan taze çiğ damlacıkları kadar şeffaf ve tabii idi. Allah ve Resulünün sevgisiyle dolup taştan bir yüreğin endişe ve yapmacıktan uzak ama vecd dolu sesiydi. İşte bir yakarış: "Bir Münâcat" başlıklı yazıdan cümleler: **"Yârabbi, ben bu yollarda garibim, tehidestim. Senden başka hiç kimsem yok, beni bırakma. Başka yerim yok ki nerelere gideyim?....."**

Ben akıldan gördüğüm zararı hiçbir şeyden görmedim ve onun elinden el aman dedim, senin ihsânın cenâhına sığındım.....

Sen aşk sahrâlarında nice yanmış Bilâllerin, nice kanına susamış gıryan ruhların başını kestir. Ne olur vücûdumun son şûlesi olmak üzere bir daha gel! Başımı hasretten hâkisar olan kayalara koyarak beklediğim bu tâkatgüzar aşk dünyasına gel. Ve gül yüzünden o ridâyı kaldır. Beni, hil'at-ı rubûbiyetinle, sana ilk bend ve sayd olduğum üryan cemâlinle şehid eyle..."

Bu satırların yazarı nasıl bir gönüle sahip olmalıydı ki, âdetâ yatağına sığmayıp taştan bir nehir misali, buram buram aşkı-ı ilâhi tüten bu eseri vücûda getirmişti. Anlaşıyordu ki bu küçük kitabın müellifi Semiha Cemâl, dünyâ yüzüne ender gelen nasiplilerdendi. İşte, "Sabah Ezanını Dinlerken", işte muazzam bir hissiyat ve imânın mahsûlü, son paragraf: **Uyanarak cıvıldaayan serçelerin göğsünde, dalların yaprakların hareketinde, nesimin televvününde, ibadetin iştîyâkı çağlıyor. Kumrular yeni doğmuş bir hayatla karşı karşıya konuşuyorlar. Canlarını damla damla aşka kurban ediyorlar. Kurban olan cânâ eğilmeyecek nefha yoktur. Eğilmeyecek sehab, eğilmeyecek terâne, eğilmeyecek can yoktur. Sabâ, o cânın aşkına secde eder. Erguvânî sabah ziyâları secde eder.. Bidar, hâbide nice yürekler secde eder.. Sen, seher vaktini seyret. Dirilen âlemde mutlak nabzının darâbânını, teninin sıcaklığını, kalbinin aşkını bulacaksın!"**

Okuduğunuz bu satırlar birkaç sene evvel sözü edilen kitabı okuduktan sonra kendimi tutamayıp o heyecan ve şevkle kaleme aldığım fakat nedense bitiremediğim bir yazıya âittir. Herşeyin bir vakt-i merhûnu vardır derler. Semiha Cemâl Hanımefendi'nin mükemmel bir mistik edebiyat nümunesi olan bu eseri ve müstesnâ şahsiyeti o zaman bana, herkes tarafından anlaşılıp kıymeti bilinemeyecek, gizli kalması gereken bir hazineymiş gibi gelmişti. Vefâtının üzerinden altmışdört yıl gibi uzun bir müddet geçtikten sonra Türk Kadınları Kültür Derneği İstanbul Şubesi'nin düzenlediği "İlk Kadın Felsefeci Semiha Cemâl" başlıklı toplantı yarım kalmış bu yazının tamamlanmasına vesile

oldu. Dr. Müjgân Cumbur ve Prof. Dr. Kenan Gürsoy'un konuşmacı olarak katıldığı bu panelde bilgisayarlı dia gösterisinin de yardımıyla bu müstesna simâ ilk defa müstakilen tanıtılmış oluyordu. Semiha Cemâl, genç kızlığında bir gurur ve kendini beğenmişlik hâli içerisinde etrafına tepeden bakan, aristokrat şartlarda yaşamayı seven bir insandır. Böyle hareket etmesini gerektirecek kâfi derecede sebebi vardır. Zira kendisi, etrâfının mütemâdiyen takdir ettiği keskin ve taşkın bir zekâyâ sahiptir. Fakat Altay Dergâhı Şeyhi Ken'an Rifâi'nin eşiğinden atlaması onun hayatında bir dönüm noktası teşkil eder. Bu karşılaşma ile birlikte hırçın ve zor mizaçlı genç kız benliğini aradan çıkarıvererek tam bir teslimiyetle bütün nâhoş huylarını üstünden silkip atıverir. Hocasının isteğiyle felsefe tahsiline başlar ve muvaffakiyetle bitirir. Bir yandan Kız Muallim Mektebi'nde rûhiyat muallimliği yaparken bir yandan da Eflâtun, Mark Orel ve Fedon gibi mühim filozofların eserlerini dilimize kazandırır. O kısacık ömre sığdırdığı bunca eser, şüphesiz hocasının beşeri zaaflardan temizlediği engin ruhunun bir muhassıslasıdır. O târihlerde çıkardığı bir risâle için Semiha Cemâl'in gönderdiği yazıyı okuyan Profesör Yusuf Ziyâ, bu satırları Dâvud'un Mezâmirine benzetmiş ve menbâlarının aynı ilâhi ilham olduğunu söyleyerek hayranlığını dile getirmiştir.

Semiha Cemâl aynı zamanda Sâmiha Ayverdi'nin en yakın arkadaşıdır. Daha küçük birer çocukken aralarında filizlenen bu dostluk ömürlerinin sonuna kadar devam etmiştir. Küçük Semiha ele avuca sığmayan hırçın tabiatlı bir çocuktur. Küçük Sâmiha ise onun tam aksi yaradılıştla olmasına rağmen bir kere bile kavga etmeden son derece âhenkli bir arkadaşlık sürdürmektedirler. Bir gün oyun oynarlarken odanın camı kırılır. Evdeki büyükler, gürültü üzerine koşup geldiklerinde garip bir manzara ile karşılaşılır. İki çocuk da ağlayarak "o kırmadı, ben kırdım.." demektedirler. Küçük yaşlarına rağmen birbirlerini koruma noktasında bu derece hassâsiyet göstermeleri, aralarındaki dostluk ve bağlılığın müstesnâ bir mâhiyette olduğunun işâretidir. Gene bir gün iki çocuk, evin pek girilmeyen odalarından birinde bebek oynamaktadırlar. Küçük Semiha bir ara yüzü bembeyaz olmuş bir halde çığlık atar. Elinde topuzlu uzun bir iğne vardır ve arkadaşı bu iğnenin üzerine doğru eğilmiştir. Korku ile şöyle der: "Sâmiha az kalsın gözü-nü çıkarıyordum. Eğer iğne senin gözüne batsa idi, vallâhi kendi gözümü de çıkarırdım". İşte bu iki yakın arkadaş hiç kırmadan, kırılmadan, birbirlerine karşı duydukları kesif muhabbetle otuz yaşlarına gelirler. Semiha Cemâl Hanım en verimli ve genç yaşında hastalanır. O devrin tıbbi da hastalığı karşısında maalesef çâresizdir. Sâmiha Hanım ise son derece müteessirdir zira en yakın haldaş ve yoldaşını kaybetmek üzeredir. Son bir ümitle hocasına yalvarır: "Efendim, bir duâ buyursanız da Semiha'yı Allah bizlere bağışlasa.. Çünkü o kitap yazıyor". Cevap son derece açıktır: "Allah'ın dediği olur. Bundan sonra sen yazacaksın". İşte böylece Sâmiha Ayverdi'nin bayrağı devraldığı uzun ve meşakkatli yazarlık yılları başlar. Kendisinin ifâdesiyle tam otuz sene kırgınlık ve anlaşı-

mazlığa düşmeden sürükledikleri muhabbet zinciri, birinin bu dünyayı erkenden terketmesiyle daha da genişlemiştir. Verilen işaret istikâmetinde neşredilen eserler, hitâb ettiği seviyeli insanların bir çoğunun da bu muhabbet halkasına iştirak etmesini sağlar.

Şüphesiz Semiha Cemâl, taşıdığı yürek dağının ağırlığına fazla dayanamayarak hasretini çektiği bekâ âlemine erken koşanlardandı. Arkasında bıraktığı gözü yaşlı talebeleri dahi onun vakitsiz ölümü karşısında kedere boğularak son derece dokunaklı ve elem dolu sözler sarfedeceklerdir. Fakat şüphesiz onu en iyi tanıyan, kendisiyle hem kan hem de yol akrabalığı olan Sâmiha Ayverdi'dir. “Dost” adlı kitabında şöyle der: “Semiha Cemâl’in şânında söylenmiş şu birkaç sözle onu anlatmış mı oldum? Asla..

Bu insan güzelinin, bu ruh saltanatlısının hayat çizgisi el değdirilemeyecek bir ateştir. Hangi tarafından tutulmak istense, başı, ortası, sonu dile gelip: vazgeç, başlama yanarsın! der.

O bir mânâ sultanı idi. Hakikatlerin ayağı altına atıp ezdiği karıncacıklardan artık eser dahi kalmamıştı. Amma, gene de kemâline inanmıyor, daha da törpülenmek, cilâlanmak istiyordu.

Eskiden, göz önünde olup beğenilmeye ne ölçüde tutkun idiyse, artık görünüş ve gösterişten, düşmandan kaçır gibi gizlenmeyi bilmiş ve sultanlığının mânevi beratını, aşırı bir titizlikle, yardan da ağıyardan da, saklamayı başarmıştı. Onun için, bu mücerred ruhu pek kimseler görmemiş, tanıyamamıştı.

Tanıyamazlardı. Zira o, namsız nişansız olmanın yüceliğine ermiş, karıncaları, gerçeklerin ayağı altına atmanın şâhâne zevkini tatmış bir ulu idi”.

Aynı zamanda güzelliği, zarif ve şık giyimiyle de etrafının dikkatini çeken Semiha Cemâl’in bilhassa ellerinin hârikulâdeliğini onu tanıyanlardan öğrenmiş bulunuyordum. Fakat o, aradan geçen bunca zamandan sonra, mütekâmil ruhu, faziletleri, güzel ahlâkı ve âteşin kabiliyetiyle vücuda getirdiği eserleri ile yâd ediliyordu. Güzeli endâmı ve elleri, onu dünya gözüyle görememiş çoğunluğa az çok bir fikir verecek teferruattan öteye gitmiyordu. Zaten kendisi de, bekâ âlemine sadece güzel amellerimizi götüreceğimizi bilenler kâfilesindendi.

Her ne kadar **başlama yanarsın** dense de, Semiha Cemâl nam ruh saltanatlısının gönül iklimine şöyle bir kanat açmadan duramadık. Haddimizi aşmak pahasına da olsa... Vefâtından bu yana geçen altmışdört yıl zarfında hakkında pek fazla bilgi olmayışının sebebi yukarıdaki satırlardan da anlaşılacağı üzere bilinmek istemeyişinden kaynaklanmaktadır. Fakat bir hazine ne kadar gizli kalabilir? Semiha Cemâl’e de onun “**ruh ikizi**” Sâmiha Ayverdi’ye de sonsuz rahmet...

BOSNA'DAKİ GÂZİ HÜSREV BEY KÜTÜPHANESİ'NDE OSMANLI CİLT SAN'ATININ NÂDİR BİR ÖRNEĞİ

Dr. Kâzım HACIMEYLİÇ*

GÂZİ HÜSREV BEY KÜLLİYESİ

Gâzi Hüsrev Bey'in Saraybosna'da şehrin ortasında tesis ettiği külliyesi târîh boyunca bir sembol olmuş ve yüzyıllarca topluma hizmet vermiştir. "Fâtih Sultan Mehmed tarafından 1463'de fethedilen Bosna'daki Türk izleri, bıraktıkları mîmârî eserlerle hissedilir. Bunların en önemlisi de, 1521-1541 yılları arasında üç kez Bosna Sancak Beyliği yapmış Hüsrev Bey'in Sarayevo'da yaptırmış olduğu külliye-dir"¹.

Sarayevo şehri, Miljacka Nehri'nin iki yakasına kurulmuştur. Külliye de, nehrin kuzeyinde, Baş Çarşı olarak isimlendirilen ve tipik bir Türk çarşısı olan yerdedir. Bu külliye'ye tahsis edilen han, hamam, bedesten, çarşı ve dükkânlar, tesis için önemli bir gelir kaynağı olduğu gibi, şehrin ticarî-iktisâdî hayatında da mühim rol oynamıştır. "Gâzi Hüsrev Bey Külliyesi, câmi, medrese, mektep, hân-kâh, tabhâne-imâret, kütüphâne, han, çarşı, hamam ve türbeden oluşmaktadır"².

Külliye, Hüsrev Bey'in ikinci defa Bosna Sancak Beyliği yaptığı sırada inşâ edilmeye başlanmıştır. Câminin avlusunda Gâzi Hüsrev Bey ve Murad Bey'in türbeleri, doğu köşesinde mektebi, kuzeyinde medresesi ve hân-kâhı, batısında tabhâne-imâret, çarşı ve taşhan yer alır. Hamam ise câminin batı yönünde birkaç sokak ötesindedir.

GÂZİ HÜSREV BEY KÜTÜPHÂNESİ

Gâzi Hüsrev Bey kurduğu külliye'ye bir de kütüphâne vakfetmiştir. İnşâ ettirdiği külliyenin 943 (1537) yılında düzenlenen vakfiyesinde "Medrese inşâsı için ayrılan pa-

* Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi- Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü Öğretim Üyesi

¹ Evliya Çelebi, "Putopis Odlomci o Jugoslovenskim Zemljama", Çev. Hazim Şabanoviç Svjetlost, Sarajevo, 1967, s.107.

² Ekrem Hakkı Ayverdi, "Avrupa'da Osmanlı Mîmârî Eserleri", Yugoslavya, s.341

ranın arta kalan kısmıyla bütün okuyucuların ve özellikle ilimle meşgul olanların faydalanabileceği değerli kitapların satın alınıp” bir kütüphânenin kurulacağı bildirilmiş ve 1537’den itibaren kütüphânenin târihi başlamıştır.

Kütüphâne, külliyein tamamlanmasından sonra satın alınan kitaplarla Kurşunlu Medrese binâsında faaliyete geçmiştir. Hüsrev Bey Kütüphânesi’ne bağışlanan kitapların çoğu “Prens Eugenin Bosna’ya girişi (1697) ve burayı tahribi sırasında yanmış, yağma edilmiş, bir kısmı da daha sonraki yangınlarda yok olmuştur. Buna rağmen kütüphânenin kitapları çabuk yenilenip medresede 1863 yılına kadar kalmıştır”³. Bu sebeple kütüphânenin esasını teşkil eden ilk kitaplardan sâdece birkaçı günümüze ulaşabilmektedir. Zamanla yapılan kitap bağışları ve ilhak edilen kütüphânelerle Gâzi Hüsrev Bey Kütüphânesi koleksiyonları zenginleştirilmiştir.

“Bosna Vâlisi Topal Osman Paşa’nın 1863 yılındaki tâlimâtıyla kütüphâne, Gâzi Hüsrev Bey Câmii yanında inşa ettirilen yeni binaya (7m. x 5m.) taşınmıştır”⁴.

1863 yılında bütün kitapların baş veya son sayfalarına vakfa âit mühür basılmıştır.

“Kütüphâne, 1935 yılında Ulemâ-yı Meclis kararıyla Milyaska Nehri’nin sol tarafında bulunan Hünkâr Câmii’nin yanındaki Sarayevo müftülük binâsına nakledilmiş”⁵ ve 1991 savaşına kadar faaliyetini burada sürdürmüştür. Savaş esnasında Gâzi Hüsrev Bey Kütüphânesi de hedef olmuş ve binası büyük ölçüde tahrip edilmişse de kitaplar bilinmeyen bir yere nakledilerek koruma altına alınmıştır. 1996’da Kütüphâne eski kız imam-hatip lisesinde (Dobrovajacka 50) yeniden hizmete açılmıştır.

Gâzi Hüsrev Bey Kütüphânesi’nde Doğu ve Batı dillerinde yazılmış 50.000’i aşkın eser bulunmaktadır. Bunların 20.000 kadarı İslâmî ilimlerle ilgilidir. Boşnak müelliflerin 1878’den bu yana yazıp neşrettikleri hemen hemen bütün kitaplarla dergi, gazete, salnâme ve diğer eserler de burada mevcuttur. Sayıları 7.500’ü bulan ve önemli bir kısmı mecmua (kodeks) olan Arapça, Farsça, Türkçe yazmalar arasında birçok nâdir ve değerli eser bulunduğu gibi Arap harfleriyle yazılmış bâzı Boşnakça metinler de vardır”⁶.

³ Dzorote Pejanovic, “İstoriya Biblioteka u Bosni i Hercegovini, Sarajevu, 1960, s.18.

⁴ Hatidza Demirovic, Gâzi Hüsrev-Begove Biblioteke u Sarajevu, Bibliotekarstvo, XXVII 65-74, Sarajevo, 1981, s.66.

⁵ Mahmud Traljic, Hafizi-Kutubi Gâzi Hüsrev-Begove Biblioteke Anali Gâzi Hüsrev-Begove Biblioteke, Sarajevu, 1978, K.V-VI, s.45.

⁶ Fikret Karciç, Gâzi Hüsrev Bey Kütüphânesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c:13, İstanbul 1996, s.458.

Ayrıca kütüphânedeki Bosna'nın Osmanlı dönemiyle ilgili 4000 belge, 1400 vakfiye ve Bosna Mahkemesi'ne âit 1552-1852 yıllarını kapsayan seksen altı adet şer'î sicil mevcuttur.

“Kütüphânedeki en eski yazma Gazâlî'nin (ö.1111) İhya'ü ulumi'd-din adlı ve M.1106 eseridir”⁷.

Son zamanlarda Bosna-Hersek Diyânet İşleri Başkanlığı ve Gâzi Hüsrev Bey Vakfı tarafından kütüphâne için bâzı özel kütüphânelerin koleksiyonları satın alınmıştır. Yazma eserlerin bir kısmı İstanbul, Mekke, Medine, Kahire, Bağdat menşelidir. Bunların büyük bir kısmı Bosna ve Balkanlar'ın çeşitli yerlerinde istinsah edilmiştir.

Kütüphâne deposunda kaydı yapılmamış 3000'i aşkın yazma mecmuanın bulunduğu belirtilmektedir. Kütüphâne'de 20.000'i aşkın matbu İslâmî eserle 20.000'i aşkın Boşnakça ve Avrupa dillerinde yazılmış matbu eser mevcuttur. Osmanlı döneminden bugüne kadar olan periyodik yayınların sayısı da 1400'den fazladır.

Kütüphâne'de bulunan yazma ve matbu eserlerle ilgili olarak Mehmet Hancıç'in 1937'de başlattığı tasnif çalışması onun vefâtından (1944) sonra Hazim Şabanoviç tarafından sürdürülmüştür. Kataloglama işi 1956'dan itibaren Kasım Dobrača'ya verilmiş, yapılan çalışmalar sonunda Arapça, Türkçe ve Farsça yazmaların katalogu üç cilt halinde neşredilmiştir.

Katalogun 1. ve 2. cildi Kasım Dobraça, 3. cildi ise onun vefâtından sonra Zaynil Fayiç tarafından hazırlanmıştır. 1. ve 2. ciltler 1968, 3. cilt 1991 yılında neşredilmiştir. 1992 yılında çıkan ve dört sene süren savaştan dolayı kataloglar neşredilememiş, ancak 1996-2000 yılları arasında dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci katalog ciltleri neşredilmiştir. Bu sebeple 5257 yazma kitap (kütüphânedeki yazma kitapların yarısından fazlası) kataloglarda kayıt edilmiştir.

Kütüphâne 1972 yılından beri “Anali Gâzi Hüsrevbegov Biblioteka” adıyla bir de dergi çıkartmaktadır. Dergide kütüphânenin tarihi ve koleksiyonlarıyla ilgili yazılar yanında Bosna'da tasavvuf, İslâm dini ve kültürüne dâir makâleler de yer almaktadır.

⁷ Kasım Dobrača, Gâzi Hüsrev-Begova Biblioteka u Sarajevu i Neki Njeni Orjentalni Rukopisi Galsnik vis-a u SFRY, Sarajevo, 1961.

KÜTÜPHÂNEDE BULUNAN NÂDİR YAZMA ESERLERDEN SOKOLLU
KUR'ÂN-I KERİM'İ

Katalog No	: 12
Eserin Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Yeri	: Gâzi Hüsrev Bey Kütüphânesi
Envanter No.	: 63
Târîhi	: 16. Yüzyıl
Yazdıran	: Sokollu Mehmet Paşa tarafından yazdırılmıştır.
Hattatı	: Bilinmiyor
Yazı Türü	: Nesih
Dili	: Arapça
Ölçüleri	: 24,5 x 17,5 x 1 cm.
Varak Sayısı	: 26

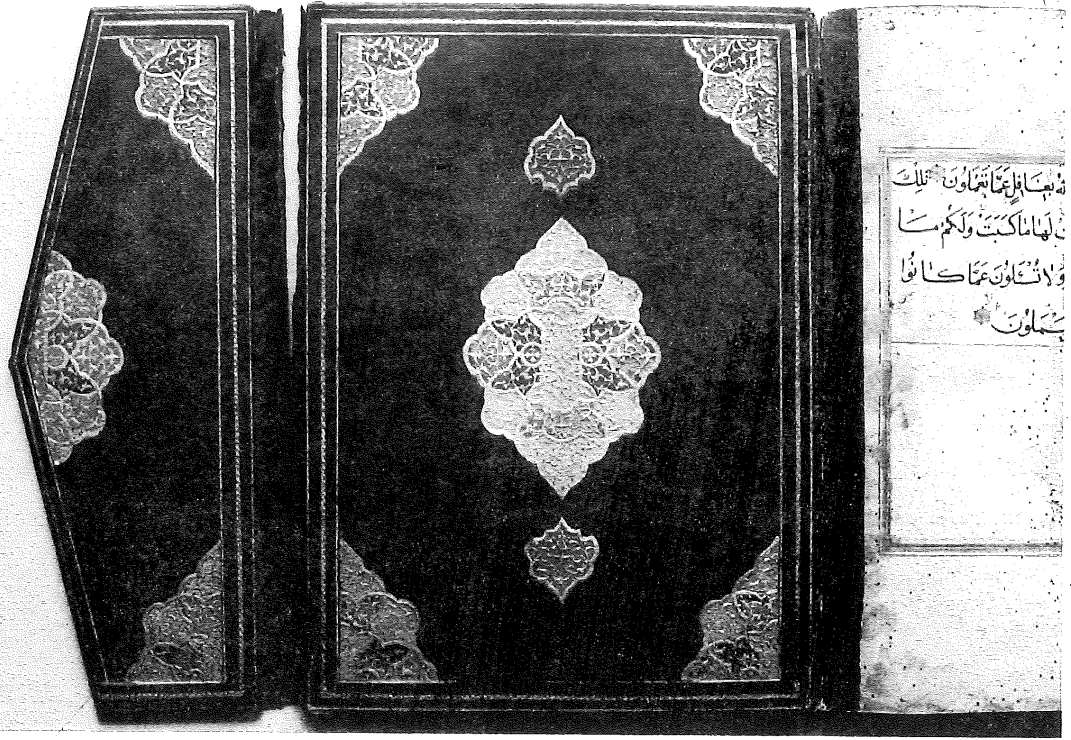
TANITIMI: Eserin cildinin dış yüzü siyah renkte deriyle kaplanmıştır. Kenarlar-
da altınla çalışılmış ince cetveller ve zencerekler vardır. Hatâyî ve rumî motiflerle bezeli
olan su yolu pervaz şeklindeki bordür, ortadaki dikdörtgen formunda yekpâre motiflerle
bezeli alanı çevrelemektedir. Bu ortadaki dikdörtgen kısımda ise yine rumî ve hatâyî
motifleriyle çalışılmış, kendi arasında orta göbek şemsesi salbek ve köşebentlerin belir-
ginleştiği bir desen mevcuttur. Sağ kapak, sol kapak ve miklep yine mülemmâ (sıvama
altın) tarzında işlenmiş ve zemin ile motiflerin aynı renk altınla bütünüyle boyanmasıyla
elde edilmiştir. Kitabın sertabında ve sırtında kopmalar ve yırtılmalar mevcuttur. Köşe-
lerde ise aşınmalar vardır. Klâsik döneme yâni XV-XVI. yüzyıla aittir.

Kitabın iç kısmında kahverengi deri kullanılmış olup kâtî'a tarzında çok ince rû-
mî motifleriyle işlenmiştir. Orta göbek şemsesi ve köşebentler kendi arasında paftalara
ayrılarak bunların zeminleri farklı renklerde boyanmıştır. Gene iç kısmın kenarlarında
ise altınla çalışılmış ince cetvel ve zencerekler mevcuttur. Eserin baş kısmı yâni zahriyye
sayfaları çeşitli renkte boya kullanılarak tezhiplenmiştir. Burada cetvel kırıkları ve aşın-
malar mevcuttur.

Sokollu Mehmet Paşa tarafından yazdırılan ve 30 ciltten oluşan bu Kur'ân-ı Ke-
rîm, yine kendi adını taşıyan Vişegrad'daki Sokoloviç Köyü'ndeki câmide bulun-
maktaydı. Bu takımın sekiz cüz'ü (2, 3, 10, 14, 17-18, 23, 30) eksiktir.

İyi bir hattat tarafından yazılan bu eser Bosna'daki nâdir eserlerin arasındadır.
âyetler altın noktalarla ayrılmış ve ince siyah çizgilerle çerçevelenmiştir. Zer sayfası çok
güzel, altın ve mavi renklerden oluşan motiflerle süslenmiştir. Bu iki renge uygun renk-
lerle motif ve desenler oluşturulmuştur. Eserde farklı olarak ilk iki sayfada ilk sûre
(Fatiha) yer almaktadır. Bütün sûrelerin başlığı altın üzerine gümüş ile yazılmıştır.

Sayfalar değişik renklerle çerçevelemiştir (siyah, altın, mavi ve mor). Büyük bir ihtimalle hattatın adının da yer aldığı otuzuncu cüz kaybolduğundan, hattatı ve tarihi belli değildir. Kitabın diğer ayrıntılarına bakarak eser 16. yüzyıl ortalarına tarihlendirilebilir. Her cüzde. Türkçe olarak düşülen notlarda, eserin 1902 tarihinde Sokoloviç Köyü'nden Gâzi Hüsrev Bey Kütüphanesi'ne nakledildiği belirtilmektedir.

GÖRDÜKLERİM-DUYDUKLARIM-OKUDUKLARIM

Kemâl Yurdakul AREN

CEYLAN'IN AVCISI KİM?..

Ceylân son mektubunda: “*Yalnız bir kediym ben*” demiş. “*Ceylân kim?*” mi? Tabii. Size Ceylân'ı anlatmam lâzım!

Ceylân Konuk, Alman Lisesi öğrencisiydi. 16 yaşındaydı. Başarılı bir öğrenci, başarılı bir sporcuydu. Lisanslı bir yelkenci. Tenis, kayak da en sevdiği sporlardı.

16 Eylül 2000 Cumartesi günü saat 18.00 sıralarında okulunun üst kat sınıflarının birinin penceresinden kendisini bahçenin betonuna bırakıvermiş. O sırada volkmeneinde Megadeth'in “*a tout le monde*” şarkısı çalıyormuş. (Safahatı merak edenler yazının sonuna koyduğum fotokopiden uzun uzun okuyabilirler. Ben hâdisе üzerinde düşünelim istiyorum. Buyurun hep beraber düşünelim. Çünkü volkmendeki şarkı “*a tout le monde – Herkese*” diye sesleniyor).

Elimizde neler var?

A- Hâdisе Alman Lisesi'nde geçiyor. Hâfızam beni yanıltmıyorsa son senelerde bu okulumuzda daha birkaç intihar vak'ası olmuştu. Hattâ yine hâfızam beni yanıltmıyorsa Hürriyet yazarı 'Enis Berberoğlu' çok yakın bir arkadaşının çocuğunun ölümü üzerine okul idarecilerini ve aile birliğini uyanık olmaya çağıran bir yazı yazmıştı.

B- Ceylân, intiharından evvel bıraktığı mektubunda ‘*Polis sorarsa i.d.b.a.w. dersiniz*’ diyor. (Sonsuzluk, boşluk... demekmiş). Sonra, “*Yalnız bir kediym ben..*” diye devam etmiş.

İşte ben bu nokta üzerinde durmak istiyorum: “**YALNIZ BİR KEDİYİM BEN**”. Bana göre meselenin çözümü bu sözlerde yatıyor. Kalemın ucundan öyle dökülüvermiş hissini veren bu dört kelime rastgele söylenmiş/yazılmış laflar olamaz. Gelin her kelime üzerinde tek tek düşünelim: (Sondan başa doğru).

I- BEN: Kişinin kendisi.

Peki, kişi nedir?

KİŞİ, mefhumunu, dün – bugün mukayesesıyla düşünelim:

Kişi(Dün): Ruhlar âleminde bu dünyaya bir sebebe bağlı olarak gönderildiğine inanırdı. Ana-baba bu sebebin oluşmasında birer vasıtaydı. Kişi ömrü boyunca bu sebebi bulmaya çalışır, vakti gelince de geldiği yere döneceğini bilir, kısacası bu dünyanın iki kapılı bir han olduğuna iman etmişti.

Kişi (Bugün): Ana-babanın bir zevk dakikasının mahsülü olduğu düşünülüyor. Kendisini bu dünyaya getirenlere kızgın. Fikrini sormadıkları için. Bu sebeple de gerek onlara, gerekse bir başka makama karşı kendisini mes'ûl

hissetmiyor. Akıl bâliğ olduğu zaman ise, sahibi olduğunu birdenbire farkettiği hayatını, canının istediği gibi kullanabileceğini düşünüyor, buna yapılan en küçük bir müdahaleyi özgürlüğünün kısıtlanması olarak görüyor. Kişinin hayatında değer verdiği tek şey: ÖZGÜRLÜK... Ana-baba ve cemiyet bugünün gencine özgürlüğü, BIRAKINIZ YAPSIN-BIRAKINIZ GEÇSİN, mânâsıyla anlattıkları için (ki bu bebelikten itibaren böyle veriliyor) genç de tek değer verdiği varlık olarak kabul ettiği özgürlüğünü hayatı bahasına elinde tutmaya çalışıyor.

Bugünkü anlayış üzerinde fazlaca durmamın sebebi Ceylân'ın avcısını arıyor olmamız. Ceylân ise bugünün genci idi.

II- KEDİ(yim): Bu sembol çok enteresan!...

Zira, bu hayvancığı;

- a) Satanistler, şeytanla özdeş tutuyorlar. (Gerçi kedi-şeytan münasebetini hiçbir zaman anlayamadım. Ama bir vakaa...)
- b) Halk arasında ise kedi, nankör bir yaratıktır. Çünkü ekmek yediği eli pervasızca tırmalar. Doğrudur, ama sâdece ekmek verenin değil, canının istediği herkesin elini, canının istediği zaman tırmalar. Bunu niye yapar?.. Kedi olup da bilmek gerekir. Karşıdan bakarak ahkâm kesmekle olmaz. Doğru olan budur, ama halk empati –o olmayı düşünme- eylemine gerek görmeden NANKÖR hümkünü vermiş. İsterseniz biz bir deneme yapalım: Kimbilir belki de, *“bir lokma ekmek verdin, tamam, ama daha elini niye üzerimde tutuyorsun?.. Ne yani beni bir lokma ekmeğe satın mı aldın sanıyorsun?.. Çekil git başımdan”* mı, demek istiyor?.. Bilinmez ki... Kedi olmak lâzım.
- c) Kedi temizdir. Zooloji böyle söylüyor. Dilindeki salgıda antiseptik özellik vardır. Onun için evde rahatça beslenebilir, bu yönüyle köpekten tamamen farklıdır.
- d) Kedi başına buyruktur. Emir-kumanda altına kat'ıyyen giremez. Bu yüzden kediye tasma takılmaz. Bu özelliği ile de köpekten ayrılır. Her ne kadar dâimâ kedi-köpek ikilemesi şeklinde anılsalar da organik olarak benzeşiyor ama karakter olarak yüzseksen derece farklılar.
- e) Kedi Hz.Peygamber'in müstesna sevgisine mazhar olmuştur. Dînî çevrelerde onunla ilgili kıssalar anlatılır durur. Burada tekrarlamak istemiyorum.

Ceylâncık bu nitelemelerden hangisi ile kendisini özdeşleştirmiş olabilir? Satanist miydi?.. Bilemiyoruz. Fakat dikkat edilirse mektubunda bu cümlelerin hemen devamında: **“NANKÖR”**üm demiş.

O halde, kedi imajını, *‘nankörlük’* vasfından dolayı benimsediğini düşünebiliriz. O zaman, gelin bu nokta üzerinde biraz duralım:
Nankör, kime denir?

Nankör, kendisine verilen nimetin kıymetini bilmeyendir.

Peki, bu çocuk, kendisine verilmiş hangi nimetin veya nimetlerin kıymetini bilmemiştir? Ya da kendisine *“sana şunları, şunları, şunları verdik, sen ise kıymetimizi bilmedin, bir teşekkürün bile yok, sen nankörsün!..”* şeklinde telkinde bulunduğu için mi bu vasfı kabullenmiş? Belki de... Çünkü, kuş sütünden maada her nesnenin var olduğu konforlu bir yaşamın sahibi. Muhtemeldir ki, anne ve babası tarafından da çok sevilmekteydi. Bundan şüphe etmiyorum. Sporcu bir fiziğe sahip olduğuna göre, bedence bir problemi de olmamalı. O halde bu çocuk neyin kıymetini bilmemiştir? Derslerinde başarılı, kendisine sağlanan maddi imkânların karşılığını vermiş; ana-babasını mensup oldukları sosyal çevrede utandırmamış olmalı; peki kendini niçin nankörlükle vasıflandırmış?... Ondan ne isteniyordu da veremediği için kendisini nankör olarak görmüştü? Meçhul!.. Gerçekten meçhul mü acaba?.. Düşünelim:

III- i. d. b. a. w: YALNIZLIK-BOŞLUK: Bence, mevzuun can damarı burada. Kedi tahlilinde ihsas ettirmek istediğim pedagojik hatâlar, yâni çocuğa *‘nankörsün’* suçlamasıyla bir eziklik, bir kusurluluk duygusu verilmiş, çocuk da bundan çok alınmış, bulûğ çağının, alınganlıkları dev aynasında büyüttüğü bir dönem olduğu dikkate alınarak, burada bir hatâ yapıldığı kabul edilse bile, bana göre, bu onu intihara sürükleyecek bir fenomen değil, psikiyatristler daha iyi bilirler: İntihar için en güçlü etken YALNIZLIK-BOŞLUK hissidir. Ne diyor Ceylân: *“BEN YALNIZ BİR KEDİYİM”*. Kedi, yani özgürlüğü eline verilmiş bir varlık ama yalnız.. *Yalnız* sözünün anlatmak istediğini anlamadığını sezmiş olmalı ki kendi argoları ile mânâyı takviye etmiş: i.d.b.a.w. (*boşluk*).

Ailenin bu hali anlaması çok zor!.. Zira onlara göre evlâtları sosyal yönü kuvvetli bir çocuk. Özgürlüğünü dolu dolu yaşıyor. Ona hiçbir yasak koymadık, ki arkadaşları arasında kendisini eksikli hissetmesin, aksine *“annem-babam ne kadar modern anlayışta insanlar, ben canım ne isterse yapabiliyorum”* diyeceğini düşünüyorlardır.

Hayır, demiyor ve feryadediyor: Yalnızım, boşluktayım!...

Anne-baba bu feryadı duymuyor, ya da anlamıyor? Nasıl anlasınlar ki, onlar vazifelerini bihakkın yapmışlar, çocuklarından gelecek küçücük bir isteğe amâdedirler. Daha ne yapsınlar?.. Nitekim çocuk bu hâli gördüğü, farkettiği için kendisini nankörlükle suçluyor ama bir yandan da feryad ediyor: *Boşluktayım, yalnızım!..* Onların anlamadıklarını görünce bu defa müziğin aracılığı ile *‘Bütün dünyaya’* sesleniyor. *“Duyun beni, boşluktayım, yalnızım”*. *“A tout le monde” Herkes, herkes, herkes!..*

SEVGİLİ ANNELER-BABALAR: Bu öğretmen, yıllardır ANNELER UYANIN çığlığı ile sizlere seslendi durdu, yalvardı: *“Saksı çiçeklerinize dikkat edin! 2x2’lik odalarda, teknolojinin bütün imkânlarıyla donatılmış da olsa çiçekleriniz kuruyorlar! GÖZLERİ YAŞLI ÇOCUK’ta sizlere bütün bunları anlatmış. Zahir kulaklarınıza kurşun atılmış olmalı ki duymadınız, idraklerinize perde inmiş olmalı ki düşünmediniz. Bundan böyle başka Ceylân’ların Avcısı olmak istemiyorsanız ANNELER UYANIN’da gözler önüne serdiğim ilmî hakikatleri, bir daha bir daha tefekkür edin. Lütfen!.. Ceylân’ın vasiyeti diye kabul edin!...*

**Kızı İntihar eden baba
web sitesi kurdu**

[illegible]

Environ Biol Fish (2015) 98:1037–1046

[illegible][illegible]

1. The first of these is the fact that the majority of the population of the United States is now living in urban areas. This is a result of the process of urbanization, which has been going on since the beginning of the 20th century. The majority of the population of the United States is now living in urban areas. This is a result of the process of urbanization, which has been going on since the beginning of the 20th century.

INTERNATIONAL SAFETY CONGRESS

1. *Chlorophyll* is the green pigment in plants that captures light energy and converts it into chemical energy through photosynthesis. It is found in the chloroplasts of plant cells.

2. *Chloroplasts* are organelles found in plant cells and some algae. They are the site of photosynthesis, where light energy is converted into chemical energy.

3. *Photosynthesis* is the process by which plants and some algae use light energy to convert carbon dioxide and water into glucose and oxygen.

4. *Glucose* is a simple sugar that serves as a primary source of energy for plants and animals. It is produced during photosynthesis.

5. *Oxygen* is a gas that is produced as a byproduct of photosynthesis. It is essential for the respiration of most organisms.

6. *Light energy* is the energy from the sun that is captured by chlorophyll and used to drive the process of photosynthesis.

7. *Carbon dioxide* is a gas that is taken up by plants and used in the process of photosynthesis.

8. *Water* is a liquid that is essential for life and is used in the process of photosynthesis.

9. *Chlorophyll a* and *Chlorophyll b* are the two main types of chlorophyll found in plants. They work together to capture light energy.

10. *Accessory pigments* are other pigments found in plants that help in the absorption of light energy.

11. *Thylakoids* are membrane-bound structures within the chloroplast where the light-dependent reactions of photosynthesis take place.

12. *Stroma* is the fluid-filled space within the chloroplast where the Calvin cycle (the light-independent reactions) takes place.

13. *Electron transport chain* is a series of reactions that transfer electrons from one molecule to another, releasing energy that is used to produce ATP.

14. *Proton pump* is a protein that moves protons (H⁺ ions) across a membrane, creating a proton gradient that is used to drive the synthesis of ATP.

15. *ATP (Adenosine Triphosphate)* is a molecule that stores and transfers energy within cells. It is produced during photosynthesis and used for various cellular processes.

16. *NADPH (Nicotinamide Adenine Dinucleotide Phosphate)* is a molecule that carries high-energy electrons and protons, which are used in the Calvin cycle to produce glucose.

17. *Calvin cycle* is the set of chemical reactions that take place in the stroma of the chloroplast, where carbon dioxide is fixed into glucose.

18. *Carbon fixation* is the process by which carbon dioxide is converted into a form that can be used by the plant to produce glucose.

19. *3-PGA (3-Phosphoglycerate)* is a three-carbon compound that is the first stable product of carbon fixation.

20. *Regeneration of RuBP (Ribulose-1,5-bisphosphate)* is the process by which the three-carbon compounds are converted back into the five-carbon compound (RuBP) that starts the cycle.

21. *C₃ pathway* is the most common pathway for carbon fixation, where the first stable product is a three-carbon compound (3-PGA).

22. *C₄ pathway* is an alternative pathway for carbon fixation, where the first stable product is a four-carbon compound.

23. *Kranz anatomy* is a specialized leaf anatomy found in C₄ plants, where the mesophyll cells and bundle sheath cells are arranged in a ring-like structure around the vascular bundles.

24. *Bundle sheath cells* are specialized cells that surround the vascular bundles in the leaf, playing a key role in the C₄ pathway.

25. *Mesophyll cells* are the cells in the leaf where most of the photosynthesis takes place, including the initial steps of the C₄ pathway.

26. *Photorespiration* is a wasteful process that occurs when the enzyme RuBisCO reacts oxygen with RuBP instead of carbon dioxide, leading to the loss of energy and carbon.

27. *Crassulacean Acid Metabolism (CAM)* is a specialized pathway for carbon fixation found in some desert plants, where stomata are open at night to take in CO₂ and store it as malic acid.

28. *Stomata* are small openings on the surface of leaves that allow for the exchange of gases (CO₂ and O₂) and water vapor.

29. *Transpiration* is the process by which water is lost from the leaves of a plant through the stomata.

30. *Guard cells* are specialized cells that surround the stomata and control their opening and closing.

31. *Water potential* is a measure of the potential energy of water in a system, which determines the direction of water movement.

32. *Osmosis* is the movement of water molecules from an area of high water potential to an area of low water potential through a semi-permeable membrane.

33. *Plasmolysis* is the process by which a plant cell loses water and shrinks away from its cell wall.

34. *Turgor pressure* is the pressure exerted by water inside a plant cell, which helps maintain the cell's structure and rigidity.

35. *Cell wall* is the rigid outer layer of a plant cell that provides structural support and protection.

36. *Central vacuole* is a large, fluid-filled organelle in plant cells that helps maintain turgor pressure and stores various substances.

37. *Plasma membrane* is the thin, flexible barrier that separates the cell's interior from its external environment.

38. *Proton motive force* is the energy stored in a proton gradient across a membrane, which is used to drive various cellular processes.

39. *Chemiosmosis* is the process by which ATP is synthesized using the energy from a proton gradient across a membrane.

40. *Electron acceptor* is a molecule that accepts electrons during a chemical reaction, often leading to the production of a new molecule.

41. *Electron donor* is a molecule that donates electrons during a chemical reaction, often leading to the production of a new molecule.

42. *Redox reaction* is a chemical reaction in which the oxidation state of a molecule or atom changes, involving the transfer of electrons.

43. *Oxidation* is the loss of electrons from a molecule or atom.

44. *Reduction* is the gain of electrons by a molecule or atom.

45. *Photosynthetic electron transport* is the series of reactions that transfer electrons from water to NADP⁺ during the light-dependent reactions of photosynthesis.

46. *Photolysis* is the process by which water is split into oxygen and hydrogen using light energy.

47. *Oxygen evolution* is the release of oxygen gas as a byproduct of the photolysis of water during photosynthesis.

48. *Photosystem II (PSII)* is a protein complex in the thylakoid membrane that plays a key role in the light-dependent reactions of photosynthesis.

49. *Photosystem I (PSI)* is another protein complex in the thylakoid membrane that plays a key role in the light-dependent reactions of photosynthesis.

50. *Light-harvesting complex* is a group of proteins and pigments that capture light energy and transfer it to the reaction centers (PSII and PSI).

51. *Reaction center* is the part of a photosystem where the light energy is converted into chemical energy through the transfer of electrons.

52. *Primary electron acceptor* is the first molecule that accepts electrons from the reaction center.

53. *Secondary electron acceptor* is the next molecule in the electron transport chain that accepts electrons.

54. *Plastoquinone* is a mobile electron carrier that transfers electrons between the photosystems and the electron transport chain.

55. *Cytochrome b₆/f complex* is a protein complex in the thylakoid membrane that plays a role in the electron transport chain and the pumping of protons.

56. *Pseudocyanin* is a type of accessory pigment found in some algae and cyanobacteria that helps in the absorption of light energy.

57. *Carotenoids* are a class of pigments found in plants and animals that are involved in light absorption and the protection of chlorophyll from damage.

58. *Xanthophyll cycle* is a process where xanthophyll pigments can be converted into zeaxanthin to dissipate excess light energy and protect the photosynthetic apparatus.

59. *Non-photochemical quenching (NPQ)* is a process that dissipates excess light energy as heat, preventing damage to the photosynthetic system.

60. *Photoinhibition* is the damage to the photosynthetic system caused by excessive light energy.

61. *Photoprotection* is the process by which plants protect themselves from damage caused by excessive light energy.

62. *Antioxidants* are molecules that can prevent or slow down the oxidation of other molecules, helping to protect cells from oxidative damage.

63. *Superoxide dismutase (SOD)* is an enzyme that converts superoxide radicals into oxygen and hydrogen peroxide.

64. *Catalase* is an enzyme that breaks down hydrogen peroxide into water and oxygen.

65. *Peroxisomes* are organelles in cells that contain enzymes for the breakdown of fatty acids and the detoxification of harmful substances.

66. *Lipid droplets* are organelles that store neutral lipids, such as oils and fats, for energy storage.

67. *Protein synthesis* is the process by which cells build proteins using the information encoded in DNA.

68. *Gene expression* is the process by which the information in a gene is used to create a functional product, such as a protein.

69. *Transcription* is the process of copying a segment of DNA into a complementary RNA sequence.

70. *Translation* is the process of synthesizing a protein from an mRNA template.

71. *mRNA (Messenger RNA)* is a single-stranded molecule that carries the genetic information from DNA to the ribosome.

72. *tRNA (Transfer RNA)* is a small, cloverleaf-shaped molecule that carries amino acids to the ribosome.

73. *rRNA (Ribosomal RNA)* is a large, complex molecule that forms the structural core of the ribosome.

74. *Ribosome* is a large, complex organelle where protein synthesis takes place.

75. *Polypeptide chain* is a chain of amino acids linked together by peptide bonds, forming the primary structure of a protein.

76. *Protein folding* is the process by which a polypeptide chain folds into a specific three-dimensional shape.

77. *Denaturation* is the process by which a protein loses its specific three-dimensional shape and function.

78. *Protein structure* refers to the specific three-dimensional shape of a protein, which determines its function.

79. *Primary structure* is the linear sequence of amino acids in a protein.

80. *Secondary structure* is the local folding of the polypeptide chain into structures like alpha-helices and beta-sheets.

81. *Tertiary structure* is the overall three-dimensional shape of a protein, determined by the interactions between the side chains of the amino acids.

82. *Quaternary structure* is the arrangement of multiple polypeptide chains (subunits) into a functional protein complex.

83. *Hydrophobic interactions* are the attractive forces between non-polar molecules, which help stabilize the protein structure.

84. *Hydrophilic interactions* are the attractive forces between polar molecules, which also help stabilize the protein structure.

85. *Disulfide bonds* are covalent bonds between the sulfur atoms of two cysteine amino acids, which help stabilize the protein structure.

86. *Hydrogen bonds* are weak, attractive forces between the partial positive and negative charges of atoms, which help stabilize the protein structure.

87. *Van der Waals forces* are very weak, attractive forces between all atoms, which also contribute to the stability of the protein structure.

88. *Protein function* refers to the specific role that a protein plays in a cell or organism.

89. *Enzyme* is a protein that acts as a biological catalyst, speeding up chemical reactions in the cell.

90. *Active site* is the specific region of an enzyme where the substrate binds and the chemical reaction takes place.

91. *Sub*

CEYLANIN SON MEKTUBU DANDAN II

[illegible]

THESE

1. The first group of people who are not
 2.

History

1. The first step in the process is to identify the problem or issue that needs to be addressed. This involves gathering information and understanding the context of the problem.

DUÂ ÇINARI:

Bu bölümü Bursalılar için yazdım. Arzu eden okumayabilir, ama Bursalılar mutlaka okusun ve birbirlerine okutsunlar:

Bursa!... Güzel mekânlar, güzel insanlar diyârı... *“Yeşilin solmasın, suların eksilmesin”* diye duâ etmiş SOMUNCU BABA.

Nerede duâ etmiş?

Darende yoluna düşüp, Molla Fenari’nin *“Madem ki kalmıyorsunuz, bari bizlere bir duâ buyurun”* niyazı üzerine bir çınarın altında durup Bursa’ya bakarak bu duâyı etmiş. Elhak, duâsı altı asırdır Hak katında makbul tutulmuş ki onca gaflete, onca ihmâle rağmen Bursa hâlâ yeşil ve suları da şırıl-şırıl, kaplıcaları şifa dağıtmaya devam ediyor.

Ne var ki DUÂ ÇINARI yok!..

Zamanın azizliği...

Sizden ricam: Bir semt adı kıldığınız bu duâyı efsanesiyle yaşatmak için oraya gümrak bir çınar dikiniz ve yanına da bir levha ile *“Somuncu Baba’nın duâ ettiği çınarın yerine, o hatırayı yaşatmak için (filanca kuruluş tarafından) dikilmiştir”* ibaresini koyun ki insanlar efsanelere, menkıbelere meftundur, onları cezbetmeye vesile olur.

Bursalılardan öğrenmeyi merak ettiğim bir husus var, lütfedip cevap veren olursa minnettar olurum:

Bursa’yı bu ziyaretimde de elbette Tophane’ye çıktım ve Osman Gâzi ile Orhan Gâzi türbelerini ziyaret ettim (13-15 Kasım). Türbelerin boya-badanası yapılyordu. Belki bir restorasyon da yapılmıştı. Bilemiyorum ama bir hususu farkettim, Osman Gâzi’nin türbesinin duvarlarındaki Kurtuluş Savaşı yıllarından kalma kurşun delikleri kapatılmıştı. Hani bir sarhoş efzun *“Hey Osman!... Kalk da kurduğun imparatorluğu şimdi bizden kurtar, yeniden dirilt!..”* diyerek türbeyi kurşun yağmuruna tuttuğu söylenen o günün nişanesi olan delikler kapatılmış.

Niye?..

Niye bu hatıraları yok ediyoruz ki?.. O zaman, Kıbrıs’taki insanlık ayıbı müzesini de kapatalım. İzmir’deki İlk Kurşun Anıtını da kaldıralım.. Ve diğerlerini de... Yeter ki dün canımı almaya gelen düşmanlarım bugün rahatsız olup üzülmesinler, öyle mi?..

Bana kalırsa tam aksine davranmalı: Eğer onlar bugün bana dost olarak yaklaşıyorlarsa, bu hatıraları görüp, dün yaptıklarından utanmalılar. Bu hatıralar benim onlara her daim düşmanlığımı bilemek için değil, onların her daim utanmaları için muhâfaza edilmeli.

Bilmem yanılıyor muyum?..

Cevap alabilirsem mutlu olacağım...

OKUDUKLARIM:**ATINI NALLADI FELEK DÜŞTÜ PEŞİMİZE:**

Kirkor Ceyhan, usta bir kalem erbabı. Allah için!.. O ne güzel üslûp, o ne nefis Türkçe!.. Aman aman aman, hayran olmamak elde değil!..

Ve, bu güzel lisan okuyucuyu öyle tesiri altına alıyor ki, yazara teslim oluyorsunuz ve anlattıklarının haklılığına inanıyorsunuz. Bir aydan fazla o üslûbun etkisi altında kaldım, sonra narkozun tesiri giderek azaldı ve olabildiğim kadar tarafsız düşünerek okuduklarımı değerlendirmeye aldım.

Efendim, Kirkor Ceyhan Zârâ Ermenilerinden. Sivas'ın Zârâ kâzâsı. Kitapta anı/hikâye türünden altı yazı var. Hemen hepsi 1914-1915 olaylarını konu almış. Baskı kusursuz. Bir tek mürettip hatâsı, ifade hatâsı yok. Belli ki titiz bir tashihten geçmiş. Demek ki istenirse oluyormuş. Altın Kitaplar Yayınevi'nin –birazdan bahsedeceğim Prens Elâ adlı kitabından ötürü- kulakları çınlasın ve birazcık da yüzü kızsın.

Kirkor Ceyhan'ın kitabı çok rahat okunuyor ve zevk alınıyor.

Evet, bir ay sonra, eseri bir daha gözden geçirdiğimde yazarının telkin etmeğe çalıştığı görüşlere katılmadığımı gördüm.

Şöyle ki:

“1915 Ermeni Tehciri” vak'ası sâdece zamanın siyasetçilerinin sivil halka gadri değil! Senelerce, belki birkaç asır yan yana, dostça yaşayan Türk-Ermeni insanının bir gün gelip birbirlerinden farklı olduklarını anlamaları (milliyetçi telkinler) sâdece siyâsi bir kararın sonucu olamaz. Olsa olsa genlerdeki kimlik unsurunun müsait zemin bulunca kendini göstermesidir.

Sâmiha Ayverdi, İbrahim Efendi Konağı adlı eserinde (1964 baskısı, s.29-30) Zaruhi tipiyle bu ifritin nasıl ortaya çıktığını çok güzel anlatır.

Rahmetli anneannem, 1922'de Manisa'yı ateşe veren bozgun Yunan askerine mihmandarlık eden, soyacakları, ateşe verecekleri evleri gösterenler içinde senelerce duvar bitişik yaşadıkları, yedikleri ayrı gitmeyen, hatta sırasında çocuklarına süt verdikleri Rum komşularının bulunduğunu, içi pişmanlık ve ikrah dolu olarak anlatırdı.

Hayır hayır, Kirkor Ceyhan mazlumu oynarken haklı değil, hiç değil!..

Evet, Türkçe şâhâne, üslûp hârîka ama o kadar!..

Ermenisi de Rumu da, aziz Bursalılar, azınlıklar mâsum değil. Bunu bilelim ve unutmayalım.

.....

ÇANTA KELİMELER:

Dikkâtlerinize arz etmek istediğim önemli bir eser elime geçti: Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Kürsüsü'nün hocalarının birer makâlesini ihtivâ eden bir broşür hacminde ama muhtevelyatıyla her makâlenin yüzlerce sayfalık birer kitap olabileceği bir eser: **DİLİMİZ ve DÜŞÜNCEMİZ** Editör, Prof.Dr. Adnan Ziyalar.

Eserin vasfına ışık tutması için Prof.Dr. Fevzi Samuk Bey'in makâlesinden bir bölümü aktarmak istiyorum:

“Bir başka hatâmız ise, birbirine yakın fakat değişik anlamlı pek çok kelimeyi kullanmayıp, bütün bunların yerine, psikiyatride ÇANTA KELİME denilen bir kelimeyi ikâme etmektir. Meselâ aşağıdaki cümlelerde geçen *saptamak* kelimesi buna misaldir:

- Bu araştırmada yüzde on oranında kan düzeyinde düşüklük *saptadık*.
- Yüz hastanın yarısından fazlasında zekâ geriliği *saptandı*.
- Alkoliklerin hiç birinde isteğiyle alkolden uzaklaşma *saptayamadık*.
- On bir olguda yüz derisinde pigmantasyon *saptandı*.
- Yapılan araştırmaların çoğunun birbirinin tekrarı olduğu *saptandı*.

Yukarıdaki cümlelerde SAPTAMAK yerine, sırasıyla: Tesbit ettik; müşahade ettik; göremedik; gözlendi; belirlendi denilebilirdi”.

Çanta kelimelerin bir zihin bozukluğu işareti olduğunu rahmetli Prof. Dr. Ayhan Songar “Dil ve Düşünce” adlı eserinde söylüyordu. Fevzi Bey'in tesbitine bakılırsa zihnî teşevvüş hali - akıl karışıklığı- doktorlarımıza da zuhur etmiş. Allah onlara şifâlar versin, ki sonra bizlere şifâ dağıtabilsinler. Amin..

PRENSESLER SERİSİ:

Yayın dünyâsında Osmanlı Dönemi Prensesleri'ne âit romanlar –yerli yabancı- peşpeşe çıkmaya başladı.

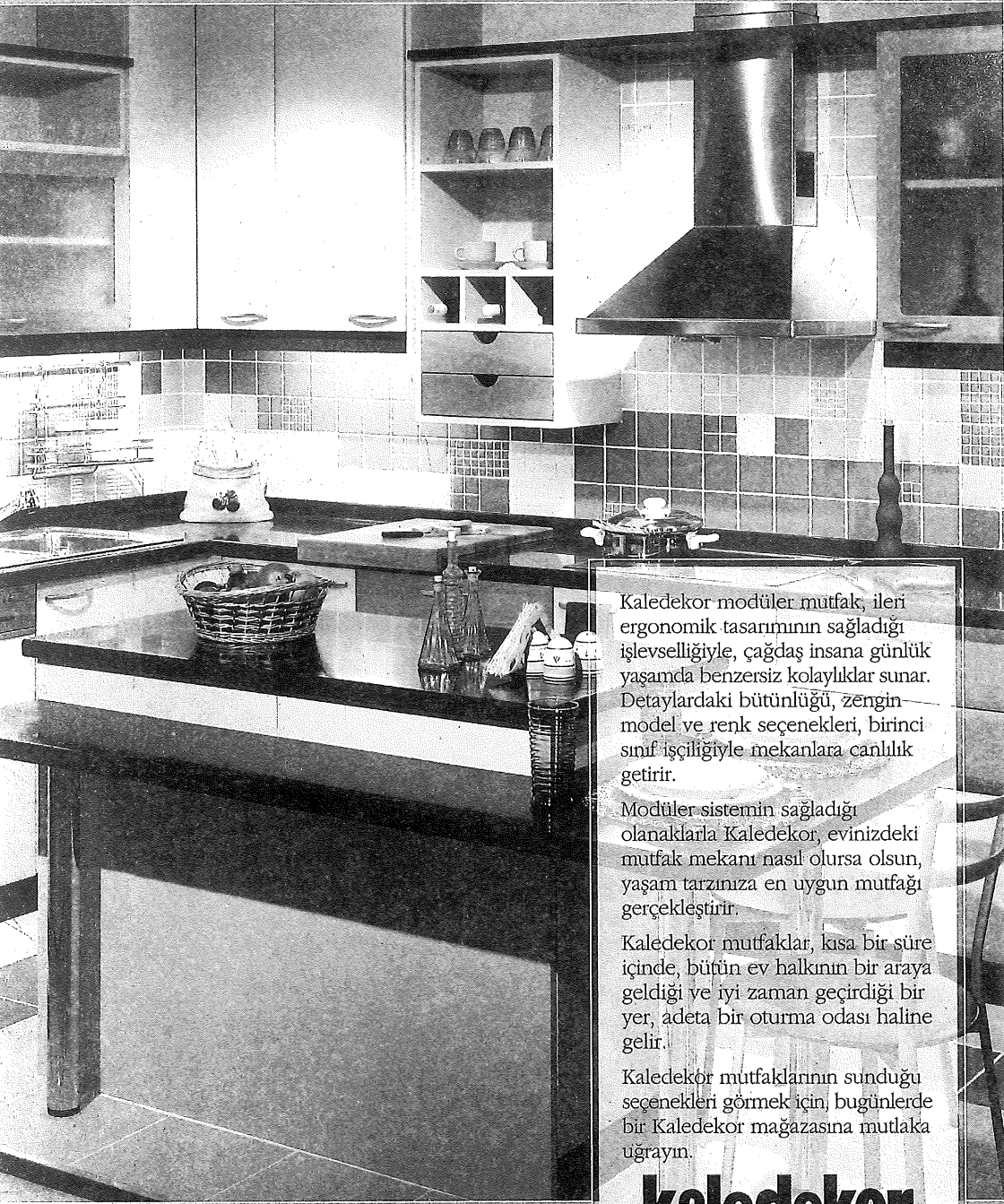
Okuduklarım:

NURBÂNU – Teoman Ergül (bence 10 üzerinden 7 eder).

PRENSES ELÂ – Dr. Müfid Ekdal (10 üzerinden 5 ‘yaynevi kurbanı’)

MEYYÂLE – Hıfzı Topuz (10 üzerinden 0, yazı ile sıfır...Paramı geri isterim)

oturma odamız mutfak, mobilyamız Kaledekor..."

Kaledekor modüler mutfak, ileri ergonomik tasarımının sağladığı işlevselliğiyle, çağdaş insana günlük yaşamda benzersiz kolaylıklar sunar. Detaylardaki bütünlüğü, zengin model ve renk seçenekleri, birinci sınıf işçiliğiyle mekanlara canlılık getirir.

Modüler sistemin sağladığı olanaklarla Kaledekor, evinizdeki mutfak mekanını nasıl olursa olsun, yaşam tarzınıza en uygun mutfağı gerçekleştirir.

Kaledekor mutfaklar, kısa bir süre içinde, bütün ev halkının bir araya geldiği ve iyi zaman geçirdiği bir yer, adeta bir oturma odası haline gelir.

Kaledekor mutfaklarının sunduğu seçenekleri görmek için, bugünlerde bir Kaledekor mağazasına mutlaka uğrayın.

kaledekor
(ÇÖZÜM-MERKEZİ)

Kaledekor Yapı Malzemeleri Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Merkez (0212) 270 70 00-269 49 67-264 19 76, İstanbul-Levent (0212) 270 70 00-269 49 67-264 19 76, İstanbul-Mecidiyeköy (0212) 266 03 90-266 38 94-275 11 38-267 29 07, İstanbul-Suadiye (0216) 358 86 39-411 55 90-411 55 91, İstanbul-Bakırköy (0212) 660 28 64-65-66, Ankara (0312) 2858953-258 91 98, İzmir (0232) 421 43 34, Adana (0322) 33 73 11-12-13, Antalya (0242) 340 25 46-47, Samsun (0362) 234 08 61-231 37 00-01-02, Balıkesir (0266) 241 16 29, Trabzon (0462) 321 21 14, Bursa (0224) 267 09 71

Altın Çini

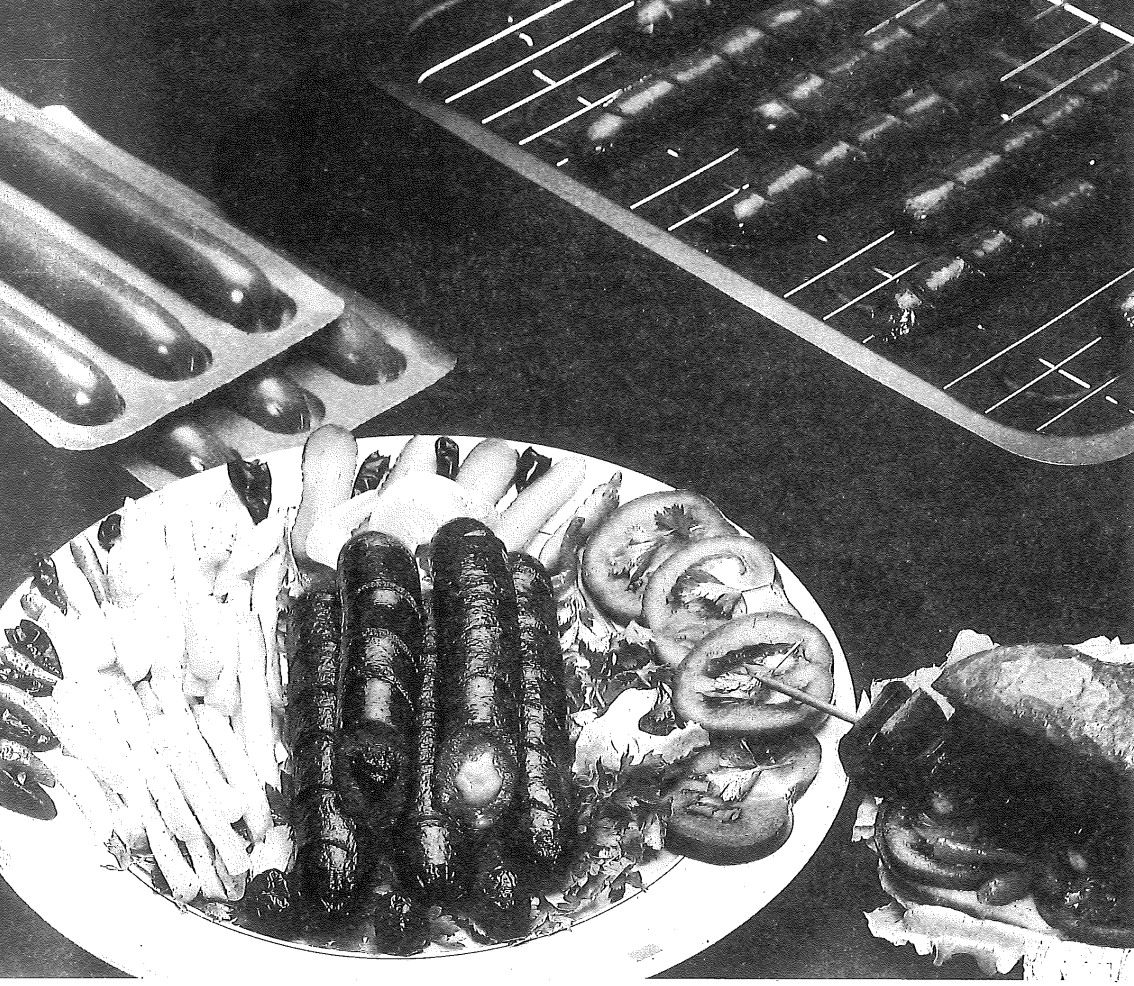
ALTIN ÇİNİ

KÜTAHYA-TÜRKİYE

Sebilerenler Cad. Karamalıgil Apt.

Zemin Kat No: 36 Kütahya

Tel: (274) 216 24 12 - 216 35 60

Beşler'den yepyeni bir sosıs... Beşler Karnaval

Beşler damak zevkinize yepyeni bir
lezzet armağan ediyor: Karnaval...

Türkiye'de ilk kez çift dolum tekniğiyle
hazırlanan iki ayrı lezzet; Özel Soslu
ve Kaşarpeyniri katkılı sosisler.

"Yenince Beşler yenir."

Sizinle aynı takımdayız!

*Hayatın bir takım oyunu
olduğunu, her deneyim bize
yeniden hatırlatıyor.*

*Güneş Sigorta dostlarının, her
parçası uyum içinde çalışan
sistemimize olan güveni ve inancı
işte bu yüzden.*

*Ve işte bu yüzden, uzman bir
kadronun ötesinde, uyum içinde
çalışan güçlü bir ekibe ve tam
bir takım ruhuna sahibiz.*

*Çünkü bizim gücümüz, sizin
gücünüz...*

*Çünkü bu takım daima birlikte
olacak...*

İçiniz rahat olsun...

GÜNEŞ SİGORTA

B

en temizim, tertemizim,

Yarınımı ülkemizin...

Yaşanması için

Bana temiz bir dünya verin!

Bir Duru, bir Duru, bir Duru daha...

Haydi daha saf,

Daha temiz bir dünyaya!..

*Duru! Daha saf, daha temiz,
daha doğal bir dünya.*

KUBBEALTI NEŞRİYATI 2001 YILI FİYAT LİSTESİ

KEN'AN RİFÂİ

Şerhli Mesnevî-i Şerif	12,500,000
Sohbetler	12,500,000

SÂMİHA AYVERDİ KÜLLİYATI

20. Asrın Işığında Müslümanlık	6,000,000
Ne İdik Ne Olduk	2,250,000
Hancı	2,000,000
Dost	2,750,000
Dost (İng.)	2,750,000
Kölelikten Efendiliğe	2,500,000
Kölelikten Efendiliğe (İng.)	2,500,000
Kölelikten Efendiliğe (Arapça)	2,500,000
Ah Tuna Vah Tuna	3,500,000
Mabedde Bir Gece	2,750,000
Bağ Bozumu	2,250,000
Rahmet Kapısı	2,250,000
Mektuplardan Gelen Ses	1,500,000
Küplüce'deki Köşk	2,250,000
Yusufçuk	2,750,000
Yolcu, Nereye Gidiyorsun...	4,500,000
Hâtıralarla Başbaşa	3,250,000
Türk Tarihinde Osmanlı Asırları	10,000,000
Dile Gelen Taş	2,750,000
İbrahim Efendi Konağı	5,250,000
Mesihpaşa İmamı	3,000,000
Bir Dünyadan Bir Dünyaya	2,750,000

NİHAZ SÂMİ BANARLI KÜLLİYATI

Türkçe'nin Sırları	4,500,000
Bir Dağdan Bir Dağa	2,500,000
Kültür Köprüsü	2,500,000
Kitaplar ve Portreler	2,500,000
Devlet ve Devlet Terbiyesi	2,500,000
İmân ve Yaşama Üslûbu	2,500,000
İstanbul'a Dâir	2,000,000

EKREM HAKKI AYVERDİ

Türk Mimârisi ve Dünya	500,000
------------------------	---------

İSMET BİNARK

Sâmiha Ayverdi Bibliyografyası	13,500,000
Ekrem Hakkı Ayverdi Bibliyografyası	14,500,000

ARİF AŞÇI

Ali Fuad Başgil Bibliyografyası	5,500,000
---------------------------------	-----------

Prof.Dr. MUHİDDİN SERİN

Hattat Şeyh Hamdullah	27,500,000
Hattat Aziz Efendi	22,500,000
Hat San'atı ve Meşhur Hattatlar	35,000,000
Meşk Murakkaları takımı (kutulu)	26.000.000
Şevki Efendi'nin Meşk Murakkası	5,500,000
Kazasker M.İzzet Efendi'nin Meşk Murakkası	5,500,000
Hulûsi Efendi'nin Meşk Murakkası	5,500,000
Halim Efendi'nin Meşk Murakkası	8,500,000
Şevki Efendi'nin Hilye-i Şerifi	2,500,000
Hulûsi Efendi'nin Hilye-i Şerifi	1,500,000
Mehmet İlmî Efendi'nin Hilye-i Şerifi	1,000,000

PROF.DR.AHMED YÜKSEL ÖZEMRE

Üsküdar'da Bir Attar Dükkanı	4,000,000
Geçmiş Zaman Olur ki	4,000,000

PROF.DR. ALİ FUAD BAŞGİL

Gençlerle Başbaşa	1,750,000
Din ve Laiklik	3,500,000

PROF.DR.MÜBAHAT KÜTÜKOĞLU

Tarih Araştırmalarında Usûl	4,500,000
Osmanlı Belgelerinin Dili	25,000,000

PROF.DR.MEHMET KARPUZCU

Çevre Kirlenmesi ve Kontrolü	4,500,000
------------------------------	-----------

PROF.DR. KÂZİM YETİŞ

Yeni Türk Edebiyatı	4,000,000
---------------------	-----------

FEVZİYE ABDULLAH TANSEL

İyi ve Doğru Yazma Usûlleri	4,500,000
-----------------------------	-----------

HAYRİ BİLECİK

Mefhumlardan Tefekküre	1,000,000
------------------------	-----------

KEMAL YURDAKUL AREN

Sâmiha Ayverdi'nin Eserlerinde Ahlâk	1.500.000
--------------------------------------	-----------

K.Y.AREN-A.YÜKSEL-H.BİLECİK

Hazırlık Türkçe	2.500.000
-----------------	-----------

TÜRK MÛSİKÎSİ KLÂSİKLERİ

Neşre Hazırlayan: Yusuf ÖMÜRLÜ

İLÂHİLER

2. Cilt - Ali Rızâ Şengel	3,500,000
Sûznâk, Nihâvend, Sabâ 120 Eser	
3. Cilt - Ali Rızâ Şengel	3,500,000
Uşşak, Beyâtî, Nevâ 112 Eser	
4. Cilt - Ali Rızâ Şengel	3,500,000
İsfahan, Hüseyinî, Hicâz 89 eser	
5. Cilt - Abdülkâdir Töre	3,500,000
Segâh, segâh-mâye, Müstear 123 eser	
6. Cilt - Abdülkâdir Töre	3,500,000
Hüseyinî, Gülizâr, Muhayyer 102 eser	
7. Cilt - Abdülkâdir Töre	3,500,000
Sûz-i Dil, Irak, Evc, Ferahnâk 101 eser	
9. Cilt - Abdülkâdir Töre	3,500,000
Yegâh, Şeddi Araban, Bestenigâr,	
Şehnâz, Hisar, Hisar-Bûselik, Tâhir 155 eser	

KLÂSİKLER

1. Fasikül Mâhur, Rast	1.000.000
2. Fasikül Beyâtî, Uşşak, Mâhur, Rast	1.000.000
8. Fasikül Kürdili Hicâz-kâr	1.000.000
10. Fasikül Nevâ	1.000.000
14. Fasikül Hüseyinî	1.000.000
29. Fasikül Karcığar	1.000.000
31. Fasikül Acem-kürçî	1.000.000
32. Fasikül Acem-kürçî	1.000.000
33. Fasikül Hüseyinî	1.000.000
34. Fasikül Nihâvend	1.000.000
35. Fasikül Nihâvend	1.000.000
36-37. Fasikül Mâhûr	1.000.000
38-39. Fasikül Bûselik	1.000.000
3. Fasikül Saz Eserleri	2,000,000
4. Fasikül Saz Eserleri	2,000,000

SES BANTLARI

Meral Uğurlu I	2.500.000
Meral Uğurlu II	2.500.000
Meral Uğurlu V	2.500.000
Alâeddin Yavaşca III	2.500.000
Mirâciye I-II Ahmed Hatiboğlu	5.000.000